باچا خان

عهد ساز شخصيت

ډاکټر محمد همايون هما

Ketabton.com

حمٰنِ الرّحِيمُ

ونه د مؤلف دي

عهد ساز شخصيت

مد همايون هما

ميا عنوان الدين كاكا خيل

ما

قت هما

امل(03005729287)

ري ۲۰۱۳ء)

و زر)

ه مينه شيخ ملتون ، مردان

هال ، بغداده مردان

(c) ketabton.com: The Digital Library

تړون

د باچا خان د هغه ټولو ملګرو په نوم چې د ازادۍ د
جنګ په هر سنګر ئې ورسره ملاتړ کړے دے.

هما

سوغات

قدرمند ډاکټر فضل رحیم مروت
ته په ډېر درناوي دا کتاب سوغات
کوم چې د باچا خان د وېژن خپرونه
ئې په علمي انداز کښې کړې ده.

هما

(c) ketabton.com: The Digital Library

تشکر

د خپلو بچو عظمت هما ، حرمت هما او د
ډاکټر شفقت هما شکر ګزار یم چې د دوي
په لګښت دا کتاب چاپ شۀ

هما

ترتیب

شمېر	لیك	لیکونکے	مخ
1	خپلي خبري	ډاکټر محمد همایون هما	5
2	د باچا خان ژوند	د میاشت او کال په ائینه کښې	10
3	کاش چې هغه بیا هم راهنما وے	قلندر مومند	35
4	باچا خان او د هغۀ خدایي خدمتګار تحریك	پروفېسر میا عنوان الدین کاکا خېل	48
5	طنز او مزاح د باچا خان په خبرو کښې	م.ر.شفق	60
6	د باچا خان تحریك او پښتو ادب	میا وکیل شاه فقیر خېل	82
7	د باچا خان بابا خبرې	ډاکټر محمد زبېر حسرت	115
8	د باچا خان متحرك ژوند د هغوي د خودنوشت په رڼا کښې	عظمت هما	141

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلې خبرې

تېر کال (۲۰۱۲ء) د جنورۍ په وړومبو ورځو کښې ما د ګران ډاکټر سعید انور چې په عبدالولي خان یونیورسټۍ کښې د فېکلټي اف سائنسز ډین دے، ته د باچا خان د کلیزې دستورې په موقع د یو ادبي سیمینار نمانځلو خبره وکړه. خدا ے دې بختور کړي، هغه زما خبره سمدستي ومنله خو د نېټې ټاکلو فېصله د یونیورسټۍ وائس چانسلر قدرمند ډاکټر احسان علی ته ځنډ کړې شوه. هغه په دغه ورځو کښې د ملك نه بهر وۀ. کله چې راستون شۀ نو ما هغۀ ته دغه تجویز وړاندې کړۀ او ورته مې ووئیل چې په دستوره کښې به د باچا خان ادبي او تعلیمي خدماتو باندې خبرې کېږي. د هغۀ سیاسي جدوجهد خو هر چا ته ځرګند دے خو د ژوند په دغه اړخ ئې د کار ښۀ ډېر زیات ګنجائش موجود دے. دا تحقیق به کۀ هر څو څۀ نوي انکشافات نۀ وي خو په وړومبي ځل به په دغه موضوع یوه کوټلې هڅه ضرور وي. ښاغلي ډاکټر زما دتجویز سره اتفاق وکړۀ او بیا مونږ په صلاح د دستورې د پاره د دوېمې فرورۍ ۲۰۱۲ء ورځ غوره کړه. ما د وائس چانسلر د راکړې اختیار تر مخه د باچا خان په تعلیمي او ادبي ډګر د خدماتو په موضوع یو څو پوهانو ته د لیك باقاعده خواست

وکړۀ، هغوي ټولو ښه په مینه مقالې ولیکلې او په وخت ئې راورسولې. د یونیورسټۍ ځنې کارنده ملګرو د دستورې انتظامي امورو کښې په ډېره مینه، توجه او جذبې سره برخه واخسته خو د دستورې د پاره د ټاکلې شوې نېټې نه یوه ورځ وړاندې داسې مسئلې سېلمه شوې چې بیا د دغې علمي او ادبي سیمینار انعقاد ممکن نۀ وۀ او مونږ ډېر په مات زړۀ د دستورې په منسوخ کولو مجبور شو. دستورې د پاره چې پوهانو زما په خواست کوم درانۀ علمي لیکونه راکړې وو، کۀ هر څو د دستورې ناڅاپي منسوخ کولو په وجه په هغه وخت مینه والو ته وړاندې نۀ کړې شو خو د هغې خوندي کول زما په نظر کښې مناسب نۀ وو نو ځکه ما دغه لیکونه په کتابي صورت کښې د چاپ کولو فېصله وکړه. کار بل کال ته وځنډېدۀ چې وجه ئې زما خپله نا اوزګارتیا وه خو زۀ په دې خبره ډېر خوشحاله یم چې دغه ټول لیکونه اوس د باچا خان په پینځویشتمه کلیزه دستوره "باچا خان عهد ساز شخصیت" په نوم چاپ کېږي. په ذکر شوي دستوره کښې په ټاکلي شویو موضوعاتو وینا د پاره درې ملګرو ته خواست شوے وۀ خو په کتاب کښې مونږ د باچا خان د ژوند په حقله ځنې نور لیکونه هم شامل کړي دي چې د کتاب ارزښت پرې زیات شوے دے. د باچا خان ژوند " د میاشت او کال په ائینه کښې" د ډاکټر زبېر حسرت راغونډ کړي معلومات دي چې په کښې د دغې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر ملي اتل او قامي مبارز د ژوند واقعات په تاريخي ترتيب وړاندي کړي شوي دي ، ليك د باچا خان د ژوند په مختلفو اړخونو تحقيق د پاره د اهميت وړ دے.

كاش چي هغه بيا هم راهنما وے، دا د قلندر مومند ليك دے چي پښتون كښي چاپ دے خو مونږ ئي دلته د ډاكټر زبير حسرت په شكريه بيا چاپ كوو. په دي ليك كښي د باچا خان د ملي جدوجهد بيان په ډير اثري ډول زمونږ مخي ته راځي. پروفيسر ميا عنوان الدين كاكا خپل په اختصار خو د جامعيت د ټولو خوبيو سره د باچا خان په كارنامو خبري كړي دی. د م. ر. شفق ليك، طنز او مزاح د باچا په خبرو كښي د باچا خان د امروزه ژوند ائينه ده چي په كښي د هغۀ د شخصيت د مجلسي ژوند عكسونه په وړومبي ځل لوستونكيو ته وړاندي كړي شوي دي. دغي خبرو د شفق د ليك خوږلت/ خوند نور زيات كړے دے.

د باچا خان تحريك او پښتو ادب د خواري كښ محقق مياوكيل شاه فقير خپل ليك دے، ښاغلي ليكونكي په خپل جامع مضمون كښي په هغه ټولو عواملو د كوټلي حوالو سره ښۀ په تفصيل بحث كړے دے چي د خدايي خدمتگار د عروج په وخت كښي ئي پښتو ادب شتۀ من كړے او په وړاندي بوتلے وۀ، د نظر لاندي ليك كښي د باچا خان په تعليمي خدماتو هم رڼا غورځولي شوي ده چي ډير زيات ارزښت لري.

ډاكټر زبير حسرت د باچاخان بابا خبري، كښي د باچاخان د ليكونو نه په ډيره خوارۍ هغه برخي راغونډي كړي دي كومي چي زمونږ د دغه لوړ سياسي او سماجي شخصيت د نظرياتو څرګندونه كوي ، د هغۀ سياسي وژن تري برېښي او دا ښايي چي باچاخان خپل سياسي جدوجهد او د قام د ښيګړي كارونه په كومو بنيادونو روان كړي وو.

د باچاخان متحرك ژوند ، د هغۀ د خودنوشت په رڼا كښي ، د عظمت هما يو معلوماتي ليك دے. عظمت هما لكه څنګه چي پخپله ليكلي دي ، د خودنوشت يو مقصد د يو اتل د ټول ژوند د تعميري كوششونو بيان وي نو ځكه ليكونكي د باچاخان د خودنوشت "زما ژوند او جدوجهد" زړۀ پوري جائزه اخستي ده. په دغه كتاب كښي كۀ يو بله د ملك د ازادۍ اماني تاريخ خوندي دے نو ورسره د هغي شواخون او كړان هم تفصيلات درج دي چي زمونږ ملي اتل او د هغۀ ملګرو په دغه لاره كښي ګاللي وو. د نظر لاندي مضمون كښي د خودنوشت په دغي ټولو اړخونو په اجمالي ډول څرګندونه شوي ده.

كتاب ستاسو د وړاندي دے . زۀ كۀ باچاخان عهدساز شخصيت ته د خپل نوعيت وړومبۍ هڅه ووايم نو بي ځايه به نۀ وي. دا يو څرګند حقيقت دے او څوك هم پري ستركي نۀ شي پټولي چي د ملك د ازادۍ په تحريك كښي د باچا خان برخه، شواخون او قربانۍ يو بي مثله مثال دے ، يو ناوياته

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاریخ دے او زۀ د دغې تاریخ یو اړخ د هغې ټولو ملګرو د تشکر سره تاریخ ته سپارم چې ماته ئې د دې کتاب د پاره خپل درانۀ لیکونه پیرزو کړي دي او د کتاب په ترتیب او تدوین کښې ئې زما مرسته کړې ده ۔ زۀ د عبدالولي خان یونیورسټۍ مردان د نۀ سترې کېدونکي وائس چانسلر ډاکټر احسان علی په خصوصي توګه شکریه ادا کوم ، هغۀ کۀ چرې تېر کال د باچاخان د کلیزې دستورې د نمانځلو د پاره ''بنه'' نۀ وې کړې نو د دې کتاب ترتیب به ممکن نۀ وۀ ځکه چې دغه ټول لیکونه د هغه ''بنه'' په نتیجه کښې لیکلي شوي دي ۔ دغه شان د ډاکټر سعید انور شکریه هم په ما واجب ده ځکه چې د دستورې په حقله ئې زما د تجویز په عملي کولو کښې مرسته کړې وه ۔

ډاکټر محمد همایون هما

هسکه مېنه شېخ ملتون مردان

۳مه جنوري ۲۰۱۳ء

د باچا خان ژوند

(د میاشت او کال په ائینه کښې)

1889-90	خان عبدالغفار خان په اتمانزو چارسده کښې پیدا شۀ
1896	جومات کښې ئې د قران کریم زده کړه شروع کړه
1898	په میونیسپل روډ هایي سکول پېښور کښې داخل کړے شۀ
1901	په اېډورډز مشن هایي سکول ګوهاټي ګېټ پېښور کښې داخل کړے شۀ E F E WIGRAM هغه وخت د دې سکول هېډ ماسټر وۀ
1906	د ارمي د کمېشن اخستلو نه پس ئې انکار وکړۀ
1908	اسلامي سکول علی ګړهـ ته لاړۀ
1909	انګلستان کښې ئې د تعلیم کولو فېصله وکړه
1910	په خپل کلي اتمانزو کښې ئې یو سکول د مولانا عبدالعزیز په ملګرتیا کښې شروع کړۀ
1912	د رځړو د یار محمد خان د لور سره ئې وادۀ وشۀ
1912	د حاجی صاحب د ترنګزو په اصلاحي تحریك کښې شامل شۀ
1913	د مسلم لیګ یو اجلاس له اګرې ته لاړۀ

(c) ketabton.com: The Digital Library

1913 مشر ځوے عبدالغني خان پيدا شۀ

1914 د مولوي فضل ربي او مولوي فضل محمود سره د شيخ الهند محمود الحسن په بلنه ديوبند ته لاړۀ

1914 د چېلي اېستو د پاره باجوړ ته لاړۀ

1915 انګرېزانو د اتمانزو په ازاد سکول پابندي ولګوله

1915 دوېم ځوے خان عبدالولي خان پيدا شۀ

1918 کور والائي وفات شوه

1919 د رولټ اېکټ خلاف ئې د سياسي ژوند اغاز وکړۀ

1919 ګرفتار شۀ او د دېرشو زرو په ضمانت پرېښودې شۀ

1919 دوېم وادۀ ئې وکړۀ

1920 خلافت کانفرنس کښې شرکت د پاره دهلي ته لاړۀ

1920 افغانستان ته په هجرت لاړۀ

1920 صوبايي خلافت کميټي جوړه شوه او د هغې صدر منتخب کړے شۀ

1920 د خلافت تحريك د پاره ئې د چندې راټولولو مهم شروع کړۀ ـ دا رقم به په هغه مدرسو لګولي

باچاخان عهد ساز شخصيت

شۀ چي کومې چي حکومت په ۱۹۱۴ کښې بندي کړې وې

1921 تحريك اصلاح الافاغنه جوړ کړۀ او د هغې ورومبے صدر ئې عبدالاکبر خان او د پښتو ژبې ورومبے ډرامه نګار ميا محمد شاه د هغې سېکرټري جنرل مقرر او محمد اکبر خان خادم د شاعر په حېث مقرر شۀ

1921 په ۱۷م دسمبر ۴۰ اېف سي ار د لاندې ونيولے شۀ او درې کاله بامشقته قېد کړلے شۀ ـ د دۀ خلاف الزامونه دا وو چي د هجرت په تحريك کښې لويه برخه اخستې وه او دوباره ئې اتمانزو کښې ازاد سکول شروع کړے وۀ

1921 حکومت د هغۀ د مشر ورور ډاکټر خان صاحب د نورو پښتنو مشرانو په ذريعه په جېل کښې هغۀ ته وې چي مونږ تا ته د ازاد سکولونو چلولو اجازت درکوو خو د ملك نه به بهر دورې نۀ کوې .

1922 هغۀ په جېل کښې وۀ چي د دوېم جنګ تېر نه ئې درېم ځوے عبدالعلي خان پيدا شۀ چي په مشهور ماهرِ تعليم دے او د پېښور يونيورسټۍ او ګومل يونيورسټۍ وائس

(c) ketabton.com: The Digital Library

چانسلر پاتې شوے دے

1923 چې کله د ډېره غازي خان په جېل کښې وهٔ نو مور بي بي ئې وفات شوه

1923 د هغهٔ مشر ورور ډاکټر خان صاحب د لندن د سېنټ تهامس هسپتال نه ډاکټري وکړه او هلته ئې د يوې انګرېزې سره په دوېم ځل وادهٔ وکړهٔ. د هغې نه د ډاکټر صاحب يو ځوے جان خان او يوه لور مريم وه . مريم بيا يو سکھ سره وادهٔ وکړهٔ

1924 د جېل نه رها شهٔ

1924 د جېل نه په واپس راتلو ، ورته د اتمانزو يوې جرګې د فخر افغان خطاب ورکړهٔ

1924 په صوبه کښې د جوړو شويو ازادو سکولونو چې خدايي خدمتګارانو چلولو د هغې په دوره روان شهٔ

1926 د ال انډيا کانګرس د تحريك خلافت په حقله په کلکته کښې کېدونکي اجلاس له لاړهٔ

1926 د باچا خان بابا پلار بهرام خان وفات شه

1926 د خپل ټبر او مشرې خور سره حج له لاړه

1926 د حج ادا کولو نه پس سره د خپل کور واله هلته ايسار شهٔ او د سعودي عرب او فلسطين

مختلف ځايونه ئې وکتل ، هم هلته ئې کور والا په حق ورسېده او په بيت المقدس کښې دفن کړې شوه

1928 چې کله واپس راغلو نو په مئي ۱۹۲۸ء کښې ئې يوه رساله د "پښتون" په نوم جاري کړه

1928 باچا خان د انجمن نوجوانان صوبه سرحد په نامه يو تنظيم جوړ کړهٔ

1928 د ملګرو سره د کلکتې ته د خلافت کانفرنس له لاړهٔ هلته ئې د مولانا ظفر علی خان ، علامه اقبال او علی برادرانو سره د سرحد او افغانستان په حقله خبرې اترې وشوې

1928 په ۱۱م نومبر د کانګرس د صوبايي کمېټۍ صدر وټاکلے شهٔ

1929 د کانګرس سالانه اجلاس کښې د شرکت د پاره لاهور ته لاړهٔ ، چې په هغې کښې د ټول هندوستان د ازادولو غوښتنه وشوه

1929 د کانګرس اجلاس له لکهنو ته لاړهٔ چې په وړومبي ځل ئې مهاتما ګاندي او جواهر لعل نهرو سره ليدل کتل وشو

1929 په افغانستان ئې د بچه سقه خلاف د نادر خان فتحه د نورو خدايي خدمتګارانو سره ونمانځله

(c) ketabton.com: The Digital Library

1929 د ټول هندوستان دوره ئې په دې غرض وکړه چې د افغانستان د پښتنو په حقله نورو خلقو مرسته نوره هم تېزه او تنده کړي

1929 د نوجوانان صوبه سرحد تنظيم له ئې د يو غېر سياسي تنظيم ''خدايي خدمتګار تحريك'' نوم ورکړۀ چې وروستو دا تنظيم د پېرنګي د ظلمونو له وجې يو سياسي تحريك شۀ۔ بابا په خپله د دې تنظيم سالار اعظم وۀ

1929 کلي په کلي وګرځېدۀ چې خلقو کښې خدايي خدمتګار تحريك معرفي کړي

1929 د خلافت تحريك د کانګرس سره د اختلاف راتلو له وجې ئې د خلافت کمېټۍ د صوبايي صدرات نه استعفیٰ ورکړه

1929 په اتلسم او نولسم اپرېل په اتمانزو کښې د خدايي خدمتګار تحريك يوه غونډه وکړه چې په کښې دوه سوه سرخپوش شريك شو

1929 په ستمبر کښې ئې د خدايي خدمتګار سياسي خانګه د زلمو جرګه په نوم پرانسته چې وروستو بيا د هغې نوم افغان جرګه کېښودې شوه

1930 په دروېشتم اپرېل ئې په اتمانزو کښې يوه جسله وکړه او خلقو ته ئې د حکومت خلاف په سول

باچاخان عهد ساز شخصيت

نافرمانۍ کښې د شريکېدو خواست وکړۀ

1930 په دروېشتم اپرېل سره د ملګرو پوليس په نحقۍ کښې د ايف سي ار لاندې ګرفتار کړۀ او درې کاله قېد کړے شۀ

1930 مياشتنۍ پښتون مجله بنده کړې شوه

1930 د هغۀ د ګرفتارۍ خلاف په دروېشتم اپرېل د قصه خوانۍ دردناکه پېښه وشوه

1930 د مئي په دوېم تاريخ د پښتونخوا خلقو د حکومت خلاف هړتال وکړۀ

1930 د مئي په ديارلسم تاريخ حکومت اتمانزو کلے محاصره کړۀ چې خلق په دې مجبور کړي چې هغوي خدايي خدمتګاري پرېږدي

1930 په اتويشتمه مئي د ټکر پېښه رامېنځ ته شوه
د قېد دوران کښې باچا خان کانګرس سره خبره وکړه چې کۀ هغوي زمونږ امداد کوي نو هغوي به خپل تحريك په کانګرس کښې مدغم کړي

1931 د يو کال قېد نه پس د ګاندهي جي اروِن پېکټ تر مخه د ډېره غازي خان جېل نه رها کړے شۀ

1931 په مارچ کښې د کانګرس په کراچۍ کښې کېدونکي اجلاس له په ورومبي ځل د هغوي په بلنه د سلو خدايي خدمتګارو سره شريك شۀ

(c) ketabton.com: The Digital Library

1931 په اپرېل کښې دهلي ته د کانګرس اجلاس له لاړۀ

1931 په مئي کښې یو ځل بیا "پښتون مجله" د عبدالخالق خلیق په ادارت کښې شروع شوه

1931 په نهم جون د ګاندهي جي سره د کانګرس ورکنګ کمېټۍ اجلاس له لاړۀ

1931 په جولايي کښې د ګاندهي جي ځوے دېوداس ګاندهي د پښتونخوا د حالاتو معلوملو د پاره پېښور ته راغے او په اتمانزو کښې د بابا سره دېره شۀ

1931 حکومت د خدايي خدمتګار تحريك د اثر رسوخ ختمولو په غرض خاکسار تحريك شروع کړۀ او د پېښور ګورنمنټ هايي سکول هېډماسټر عنايت الله مشرقي ئې د هغې ورومبے صدر مقرر کړۀ

1931 په دېرشمه جولايۍ د صوبې چیف کمشنر سر سټیورټ پیئرز د باچا خان سره انټرویو وکړه

1931 په دیارلسم اګست باچا خان بمبۍ ته د ال انډیا کانګرس اجلاس له لاړۀ ، په دغه اجلاس کښې فېصله وشوه چې په صوبه سرحد کښې دې یوه نوې کمېټي د سرحد کانګرس کمېټۍ په نوم یا

باچاخان عهد ساز شخصیت

د سرحدي جرګه په نامه جوړه شي

1931 په پنځویشتم اګست د ګاندهي جي او جواهر لعل نهرو په ملګرتیا کښې د وائسرائے سره مټینګ له شملې ته لاړۀ

1931 په څليرشتم دسمبر په تحريك پابندي ولګېده او په خپل کور کښې ګرفتار شۀ او د درې کاله قېد بامشقت سزا ورکړې شوه

1932 په دسمبر کښې بیا یو ځل پښتون مجله د حکومت د جبر ښکار شوه او بندېز پرې ولګېدۀ

1934 په اوولسم اګست ئې د ګاندهي جي د روژې نیولو په وجه هغۀ سره د همدردۍ کولو د پاره یوه هفته روژې ونیولې

1934 په وویشتم اګست د درې کاله قېد تېرولو نه پس رها شۀ خو خپلې صوبې ته په تللو ئې پابندي ولګولې شوه او پنجاب کښې نظر بند کړے شۀ

1934 په دېرشم ستمبر ئې په کلکته کښې عوامو ته د یوې جلسې په دوران کښې په هندو مسلم اتحاد باندې خطاب وکړۀ

1934 په بمبۍ کښې ئې یو اجلاس ته خطاب وکړۀ د هغې په وجه حکومت په یو پې واردها کښې په ووم دسمبر ګرفتار کړۀ

(c) ketabton.com: The Digital Library

1936 په اګست کښې رها کړے شۀ خو لا په خپله صوبه او پنجاب تللو ئې پابندي وه ، د دې وجې نه دوباره ورادها ته لاړۀ او ګاندهي جي سره د ېره شۀ

1937 په فرورۍ کښې عام انتخابات وشو چې پکښې خدايي خدمتګارو په پنځوسو کښې په نولسو سيټونو کاميابي حاصله کړه

1937 په مارچ کښې د ګاندهي جي سره ال انډيا کانګرس اجلاس له دهلي ته لاړۀ

1937 په سرحد او پنجاب تللو چې کومه پابندي پرې لګېدلې وه هغه په شپږويشتم اګست پورته کړې شوه

1937 شپږ کاله بهر تېرولو نه پس د ګاندهي جي سره خپلې صوبې ته راغلو او خان عبدالولي خان په اتمانزو کښې د دواړو استقبال وکړۀ

1937 سرحد ته د راتلو نه پس ئې فېصله وکړه چې د ټولې صوبې او بلوچستان دوره وکړي او خدايي خدمتګار تحريك فعال کړي

1938 په وړومبۍ مئي ګاندهي جي د صوبه سرحد د اتو ورځو په دوره راغے

1938 په مئي کښې باچا خان بابا بيا پښتون مجله

شروع کړه اوس مياشتنۍ نۀ وه بلکې لس ورځې پس به چاپ کېدله او ايډيټر ئې عبدالخالق خليق صاحب وۀ

1938 د ګاندهي جي سره د ال انډيا کانګرس د ورکنګ کمېټۍ اجلاس له کلکتې ته روان شۀ

1938 ګاندهي جي د صوبه سرحد د يوې مياشتې په دوره د تللو پروګرام جوړ کړۀ

1940 په مارچ کښې باچا خان د ال انډيا کانګرس سالانه اجلاس له رام ګړهـ بهار ته روان شۀ

1940 باچا خان بابا د کانګرس ورکنګ کمېټۍ اجلاس کښې شرکت وکړۀ ، په دې اجلاس کښې په صوبه سرحد کښې د سول نافرمانۍ د تحريك شروع کولو کار ورته وسپارلے شۀ

1940 يو وار بيا پښتون رساله بنده کړې شوه

1941 په دريشتم دسمبر باردولي ته د ورکنګ کمېټۍ اجلاس له لاړۀ

1941 باچا خان بابا په ټوله پښتونخوا کښې د خدايي خدمتګارو د پاره ټرېننګ کيمپونه پرانستل

1942 ګاندهي جي او باچا خان بابا دواړو د ال انډيا کانګرس نه استعفیٰ ورکړه ځکه چې هغوي حکومت سره په دوېم عالمي جنګ کښې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعاون اعلان وکړۀ

1942 په جولايۍ کښې باچا خان بابا د خدايي خدمتګارو د پاره د پېښور نه خوارلس ميله لرې په سردرياب کښې يو مرکزي دفتر د مرکز اعلیٰ خدايي خدمتګاران په نامه جوړ کړۀ

1942 په وويشتم اکتوبر باچا خان سره د نورو خدايي خدمتګارانو د چارسدې نه مردان د تللو په وخت ميروس ډېرۍ کښې د'' هندوستان پرېږدۍ تحريك'' په وجه د پوليس نه وهل وخوړل چې په هغې کښې دوه پُښتۍ ماتې شوې او هرې پور جېل ته بوتللے شۀ او دوه کاله قيد کړے شۀ

1945 ډاکټر خان صاحب د لارډ کننګم په دعوت په صوبه سرحد کښې خپل وزارت جوړ کړۀ

1945 په وولسم مارچ د لارډ ويول د اعلان تر مخه د نورو قيديانو سره رها کړے شۀ

1945 باچا خان بابا او ګاندهي جي د کانګرس او د هغې د ورکنګ کمېټۍ نه د وتلو نه پس په بمبۍ کښې بيا په کانګرس کښې شامل شو

1945 په مئي کښې باچا خان بابا بيا د پښتون اجرا وکړه خو دا ځل د هفته وار اخبار په شکل کښې وۀ

1945 په پنځويشتم جون باچا خان بابا او ډاکټر خان صاحب په شمله کښې د ويول په کانفرنس کښې د کانګرس د نمائندګانو په حېثيت شريك شو

1946 باچا خان بابا د انډيا د مرکزي پارلېماني اسمبلۍ ممبر وټاکلے شۀ

1946 د حکومتي مسئلو باندې د خبرو اترو کولو د پاره باچا خان بابا دهلي ته د ګاندهي جي ملاقات له لاړۀ

1947 په دوويشتم اپرېل باچا خان بابا ورومبي ايشين ريلېشن کانفرنس ته خطاب وکړۀ

1947 په مئي کښې د پښتون زلمے په نوم يو تنظيم باچا خان بابا په خپله رهنمايۍ کښې جوړ کړۀ او د هغې مشري ئې خپل مشر ځوي عبدالغني خان ته وسپارله

1947 په يوويشتم جون باچا خان د پښتونستان مطالبه په بنو کښې وړاندې کړه چې وروستو د بنو قرارداد په نوم مشهوره شوه

1947 باچا خان بابا د ګاندهي جي ، لارډ ماونټ بېټن او محمد علي جناح سره په يو اجلاس کښې شرکت وکړۀ ، کانګرس ته په صوبه سرحد کښې د ريفرېنډم کولو کار وسپارلے شۀ خو باچا خان

(c) ketabton.com: The Digital Library

بابا د دې نه بائيکاټ وکړۀ

1947 د پاکستان جوړېدو نه پس په دوويشتم اګست حکومت د ډاکټر خان صاحب وزارت مات کړۀ او د هغۀ په ځاے ئې عبدالقيوم خان راوستۀ

1947 په دوېم او درېم ستمبر باچا خان په پاکستان کښې دننه د يو رياست پښتونستان مطالبه وکړه

1948 باچا خان بابا د قامي اسمبلۍ اجلاس کښې د شرکت کولو د پاره کراچۍ ته لاړۀ

1948 په درېمه فرورۍ باچا خان د وړومبي پارليماني اسمبلۍ د غړي په حېثيت حلف اوچت کړۀ

1948 په پينځم مارچ ئې قامي اسمبلۍ ته په اردو کښې خطاب وکړۀ

1948 د مارچ په مياشت کښې باچا خان د پيپلز پارټۍ په نوم يوه پارټي جوړه کړه چې عبدالصمد خان اچکزے ، عبدالمجيد سندهي، جي ايم سيد ، شېخ هشام الدين دوي هم ورسره ملګري وو. باچا خان متفقه توګه باندې د دې صدر منتخب شۀ

1948 د اپرېل په منځومانه کښې جناح صاحب صوبه سرحد ته راغے ، باچا خان بابا ئې هرکلے وکړۀ

باچاخان عهد ساز شخصيت

1948 باچا خان بابا ووې چې زۀ خپل تنظيم مسلم ليګ سره شاملول غواړم خو مسلم ليګ دې ته تيار نۀ شۀ

1948 په ديارلسمه مئي باچا خان بابا د خدايي خدمتګار تنظيم په ټول ملك کښې د خورولو اعلان وکړۀ او وې وئيل چې دا خدايي خدمتګار به د نوې جوړې شوې پيپلز پارټۍ رضا کاره ډله وي

1948 په مئي کښې باچا خان بابا خپلې صوبې ته راغلو او په ټوله صوبه کښې ئې د حکومت خلاف تحريك شروع کړۀ

1948 د شمالي علاقو د دورو نه پس باچا خان بابا اراده وکړه چې اوس سوېلي علاقو ته لاړ شي خو د دې نه اګاهو په پينځلسم جون ګرفتار کړے شۀ او درې کاله قيد کړے شۀ

1948 په شلورمه جولايي د سرحد حکومت د يو ارډيننس په ذريعه خدايي خدمتګار تحريك خلاف قانون وګرځولو

1948 په دولسم اګست هر کله چې باچا خان بابا جېل کښې وۀ د بابړې دردناکه واقعه پيښه شوه

1948 د ستمبر په مياشت کښې خدايي خدمتګار

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحريك خلاف قانون وګرځولے شۀ او د سردرياب
مرکز وران کړے شۀ

1950 د باچا خان بابا درې کاله قيد ختم شه خو څو
ځله د بنګال ريګولېشن ۱۸۱۸ د لاندې شپږ
شپږ مياشتې زيات کړے شۀ

1952 په فرورۍ کښې د بابا پوخ ملګرے او دوست
قاضي عطاء الله خان چې د ډاکټر خان صاحب
په وزارت کښې وزير تعليم وۀ ، وفات شۀ

1952 د باچا خان بابا په ميو هسپتال لاهور کښې
اپريشن وشۀ

1954 په جنورۍ کښې باچا خان بابا سره د نورو
خدايي خدمتګارانو د جيل نه رها کړے شۀ خو
د پنډۍ په سرکټ هاوس کښې نظر بند وساتلے
شۀ

1954 په مارچ کښې باچا خان بابا ته اجازت وکړے
شۀ چې د بنګال اسمبلۍ اجلاس له لاړ شي ،هغۀ
اسمبلۍ ته په اردو کښې تقرير وکړۀ او په کښې
ئې هغه ټول وجوهات بيان کړل د کومو له وجې
چې هغه جيل ته کړے شوے وۀ

1954 باچا خان بابا د ون يونټ مخالفت وکړۀ ، په دې
مسئله کښې هغه د خپل ورور ډاکټر خان

صاحب مخالف وۀ کوم چې هغه وخت د مغربي
پاکستان چيف منسټر وۀ

1955 حکومت د باچا خان بابا خپلې صوبې ته په راتلو
پابندي ختمه کړه

1955 په ستمبر کښې باچا خان د صوبه سرحد دورې
ختمې کړې او د بلوچستان په دوره د
عبدالصمد خان اچکزي په وينا روان شۀ

1955 بلوچستان ته لا په لاره وۀ چې سره د دوو ملګرو
ګرفتار شۀ خو بيا په شپږويشتم ستمبر رها
کړے شۀ

1956 په شپاړسم جون باچا خان بابا ملکي سلامتيا ته
د نقصان رسولو په الزام کښې په شاهي باغ
پېښور کښې ګرفتار کړے شۀ ، دغسې هم په
دغه ورځ عبدالصمد خان اچکزے هم په کوټه
کښې ګرفتار کړے شۀ

1956 په شپږم ستمبر په لاهور هايي کورټ کښې د
جسټس شبير احمد په عدالت کښې باچا خان
بابا کېس شروع شۀ

1956 په شپږم ستمبر باچا خان بابا عدالت ته خپل
ليکلے بيان ورکړۀ چې هغې کښې ئې د خپل ټول
ژوند حالات ليکلي وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

1957 په څلېرشتمه جنورۍ عدالت باچا خان بابا څوارلس زره روپۍ جرمانه کړۀ چې د هغې د ورکولو نه هغۀ انکار وکړۀ نو د هغۀ جائداد په کښې ضبط کړے شۀ

1957 باچا خان بابا پرېښودے شۀ

1957 په وويشمته جنورۍ باچا خان بابا په پاکستان نېشنل پارټۍ کښې شامل شۀ چې د شپږو مخالفو سياسي پارټو نه جوړه شوې وه

1957 د باچا خان بابا مشر ورور ډاکټر خان صاحب په وومه جولايۍ د مغربي پاکستان د وزير اعلیٰ د عهدې نه لرې کړے شۀ

1957 د جولايۍ په مياشت کښې باچا خان بابا ، مولانا بهاشاني، ميا افتخار الدين او جي ايم سيد په ډهاکه کښې په يو کانفرنس کښې عوامي نېشنل پارټي جوړه کړه

1958 باچا خان بابا د "ون يونټ او پښتانۀ" په نوم د ون يونټ خلاف يو پمفلټ چاپ کړۀ

1958 په ديارلسم ستمبر باچا خان بابا بلوچستان ته د داخلېدو په جرم کښې کوئټه کښې ګرفتار کړےشۀ ځکه چې ډسټرکټ مجسټرېټ بلوچستان ته د هغۀ په داخله پابندي لګولي وه .

پېښور ته ئي راوستۀ او رها ئي کړۀ

1958 په يولسم اکتوبر باچا خان او مولانا بهاشاني صاحب د نورو اتو لويو لويو ليډرانو په شمول په مشرقي پاکستان کښې د پاکستان سېفټي ايکټ د لاندې ګرفتار کړے شول ، په دې موقع عبدالصمد خان اچکزے هم ګرفتار شۀ او څوارلس کاله بامشقته قيد کړے شۀ

1959 په څلورم اپرېل باچا خان بابا رها کړے شۀ ، هغۀ د ټولې صوبې دوره شروع کړه ، هم په دغه کال باچا خان بابا سره دنورو سياسيانو د ايبډو يعني Elective bodied disqualification order د لاندې تر کال ۱۹۶۶ء پورې نااهل وګرځولې شول

1961 په دولسم اپرېل کښې باچا خان بابا چې کله د سوبلې علاقو په دوره وۀ نو په ډېره اسماعيل خان کښې د Public order ordinance د لاندې ګرفتار کړے شۀ

1962 يو غېر سياسي تنظيم "ايمنسټي انټرنېشنل" باچا خان بابا Prisoner of the year وګرځولو

1962 د دسمبر په مياشت کښې ايمنسټي انټرنېشنل د باچا خان بابا د رها کولو غوښتنه وکړه ځکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي حکومت به د هغهٔ قيد هر شپږ مياشتي پس زياتولو

1964 په دېرشمه جنورۍ باچا خان بابا د هري پور جېل نه رها کړے شهٔ ځکه د هغهٔ صحت ورځ تر ورځ خرابېدهٔ

1964 په وويشتمه مئي پنډت جواهر لعل نهرو مړ شهٔ ، باچا خان بابا د هغهٔ لور ته د تعزيت د پاره پيغام د تار په ذريعه ولېږهٔ

1964 په ستمبر کښې حکومت باچا خان بابا له برطانيې ته د علاج د پاره د تللو اجازه ورکړه ،په لندن کښې هغهٔ د صوبه سرحد د زوړ ګورنر جنرل اولف کېرو سره ملاقات وکړهٔ

1964 په دولسم دسمبر باچا خان بابا يورپ نه افغانستان ته لاړهٔ

1965 په يو دريشم اګست باچا خان بابا په کابل کښې په پښتونستان چوك کښې د پښتونستان د ورځې نمانځلو کښې شرکت وکړهٔ

1969 د مئي په مياشت کښې د هندوستان حکومت باچا خان بابا له د بين الاقوامي خېر خواهۍ په لړ کښې د هغهٔ د کړو خدماتو په اعتراف کښې " نهرو امن اېوارډ" ورکړهٔ

باچاخان عهد ساز شخصيت

1969 په جون کښې د هندوستان وزير اعظمې اندرها ګاندهي په کابل کښې د باچا خان سره ملاقات وکړهٔ او د قران پاك د يوې نسخې نه علاوه ئې ورله د هندوستاني جوړه کپړه په تحفه کښې ورکړه

1969 باچا خان بابا د کابل نه د بېروت (لبنان) په لاره هندوستان ته لاړهٔ

1970 په فرورۍ کښې باچا خان بابا د هندوستان نه واپس افغانستان ته لاړهٔ

1972 په څليرشتم دسمبر باچا خان بابا د يوې جرګې سره پاکستان ته د اتهٔ کاله جلاوطنۍ نه پس راستون شهٔ ـ په دې جرګه کښې خان عبدالولي خان، اجمل ختك ، محمد افضل خان، مولانا ګل بادشاه او مولانا عبدالباري شامل وو

1975 په دوېم اپرېل د باچا خان بابا خلاف يو کېس جوړ کړے شهٔ او په دېارلسم اپرېل د خانپور رېسټ هاوس ته ولېږلے شهٔ

1976 په وويشتم اپرېل باچا خان بابا ازاد کړے شهٔ

1977 په ورومبي اکتوبر جنرل ضياء الحق پېښور ته په دوره راغے او د باچا خان بابا سره ئې ملاقات وکړهٔ

(c) ketabton.com: The Digital Library

1978 په دوېم مارچ باچا خان بابا د پاکستان نه افغانستان ته د خپل کتاب " زما ژوند او جدوجهد" ليکلو په غرض روان شۀ

1980 په شپږويشتم مارچ باچا خان بابا د طبعي معائنې د پاره د کابل نه هندوستان ته روان شۀ

1980 د جولايې په اتلسم تاريخ د هندوستان نه واپس افغانستان ته لاړۀ

1980 په يوويشتم اګست باچا خان بابا د علاج د پاره روس ته روان شۀ

1980 په يولسم اکتوبر د روس نه افغانستان ته راغلو

1981 په ديارلسمه فروري باچا خان بابا ناجوړه شۀ

1981 په ديارلسم اګست د افغانستان صدر ببرك کارمل وغوښتو چې په ځنې اهمو مسئلو ورسره خبرې اترې وکړي

1981 په شپږم نومبر د افغانستان نه هندوستان ته روان شۀ

1982 په وړومبۍ جنورۍ د هندوستان نه افغانستان ته واپس راغے

1982 په درېم مارچ باچا خان بابا په جلال اباد کښې دکټ نه پرېوتو او ژوبل شۀ او د هغې له وجې د کابل په هسپتال کښې داخل کړے شۀ

باچاخان عهد ساز شخصيت

1982 په اتويشتم اپريل باچا خان بابا واپس پاکستان ته راغے

1983 د حکومت له خوا د کالاباغ ډيم جوړولو خلاف ئې تحريك شروع کړۀ

1983 د ټولې صوبې دوره ئې شروع کړه چې د حکومت له خوا د کالاباغ ډيم جوړولو خلاف اولس بيدار کړي

1984 باچا خان بابا د کالاباغ ډيم د مخالفت کولو په وجه په خپل کور کښې نظر بند کړے شۀ

1984 په وړومبي اپريل باچا خان بابا د علاج دپاره افغانستان ته روان شۀ

1984 په شپږمه مئي د افغانستان نه واپس پاکستان ته راغے

1984 په نولسمه جولايې باچا خان بابا د عبدالولي خان ، مېرمن نسيم ولی خان او محمد اعظم خان سره افغانستان ته لاړۀ

1984 د ستمبر په نهۀ ويشمته نېټه د افغانستان نه واپس پاکستان ته راغلو

1985 د ال انډيا کانګرس په دعوت باچا خان بابا د سلمې کليزې نمانځلو له په شپږويشتم دسمبر هندوستان ته روان شۀ ، په دغه موقع عبدالولي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان او د باچا خان نمسے ذوالفقار علی خان هم ورسره وو

1986 د جنورۍ په څلورم تاریخ باچا خان بابا د هندوستان نه راستون شۀ

1986 باچا خان بابا خپل اخري تقرير د پښتو عالمی کانفرنس ته په نولسم اپریل وکړۀ

1987 د مئي په مياشت کښې باچا خان بابا سخت ناروغه شۀ او د پېښور په لېډي ريډنګ هسپتال کښې داخل کړے شۀ

1987 د جون په څلورم تاريخ پرې د فالج حمله وشوه ، د هندوستان د حکومت په بلنه د ال انډيا مېډيکل انسټيټيوټ اف مېډيکل سائنس ته منتقل کړے شۀ چې تر شپاړسم اګسته پورې هلته وۀ

1987 باچا خان بابا له د هندوستان د ټولو نه لوے ایوارډ بهارت رتن ورکړے شۀ

1987 د اګست په مياشت کښې بېرته پاکستان ته راوستلے شۀ او په لېډي ريډنګ هسپتال کښې داخل کړے شۀ.

1988 د اګست نه تر شلمې جنورۍ باچا خان بابا بې هوشه پاتې شۀ او اخر په شلم تاريخ سحرپېينځۀ

دېرش منټه کم اووۀ بجې ئې ساه ورکړه

1988 په يوويشتمه جنورۍ د بابا جنازه جناح پارک کښې درې بجې ماسپښين ادا کړے شوه

1988 په دويشتمه جنورۍ د خپل وصيت مطابق په جلال اباد کښې په خپل کور کښې خاورو ته وسپارلے شۀ

حوالې:

1. ډي جي ټنډولکر Faith is Battle
2. فريد احمد ، خان عبدالغفار خان
3. شېرزمان طائزے، Bacha Khan in Afghanistan
4. باچا خان ، زما ژوند او جدوجهد
5. شيلا کور، Khan Abdul Ghaffar Khan Congress Centenary
6. د ارکائيوز لائبرېرۍ د باچا خان متعلق دستاويزات
7. اېکنت ايسورن، Badshah Khan

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلندر مومند

کاش چې هغه بیا هم رهمنا وې

خان عبدالغفار خان د نن نه یو ولس کاله[1] وړاندې زمونږ نه جدا شهٔ. په هغه ورځ چې کله ما د هغوي د وفات دا غمژن خبر واورېدهٔ نو لکه چې زړهٔ مې ارې شهٔ. باچا خان د پښتون د تاریخ هغه زرین باب دے چې د هغې شروع کېدو سره پښتنو د نوي دور ترقۍ پله ګامونه واخستل. دغه وخت زما په زړهٔ کښې قسم قسم وسوسې پېدا کېدې. ما سوچ کولو چې د پښتنو د انګرېز سامراج د سیاسي ، تعلیمي، معاشي او ثقافتي استحصال نه بچ کونکے او د پاکستان جوړېدو نه پس د دې تقسیم شوي بدقسمته قوم د راغونډولو د پاره هر وخت متحرك او د ازادۍ د شمعې د پتنګانو سرخېل خو د دنیا نه د تللو نه پس به مونږ څوك د استحصال نه بچ کوي خو وروستو راته دا خبره واضحه شوه چې دا زما جذباتیت وهٔ خو دا هم یو حقیقت دے چې کله د چا پلار وفات شي نو غم او درد صرف

۱. دا مضمون په کال ۲۰۰۰ ء کښې لیکلے شوے دے (مؤلف)

باچاخان عهد ساز شخصیت

هغهٔ ته ورسېږي. باقي خلق خو د هغې غم درد نه نهٔ خبرېږي کوم چې د ځوي په زړهٔ تېرېږي. د تېرېدونکي وخت د هرې لحظې سره ما د باچا خان سره په تېر شوي ژوند غور کولو او د تېر وخت کړۍ مې د یو بل سره پېوست کولې او اخر دا چې د تار سر زما ګوتو له راغے. ما چې د باچان سره څومره ژوند تېر کړے وهٔ. دې دوران کښې وخت په وخت ماته د دې خبرې احساس کېدهٔ چې مونږ یوه بې بها ملغلره لګیا یو ضائع کوو. د پښتنو یو ښهٔ یا بد عادت دا دے چې هغوي څوك دځان نه زورور نهٔ مني او د ځان نه لوړ سر نهٔ مني او دا صرف د پښتنو پورې محدود نهٔ ده ، د هر انسان دا فطرت دے چې د ځان د پاره د یو ښهٔ مقام سوچ کوي او په دغې لاره کښې چې کوم خنډ مخې له ورځې د هغې لرې کول فرض عېن ګڼي. د پښتنو دا بدقسمتي د باچا خان په لړ کښې هم خنډ جوړه شوه او د میر جعفر او میر صادق حواریانو د بهرنو بادارانو د خوشحالولو د پاره د هغوي خلاف یوه بې بنیاده پروپېګنډه وکړه او ساده زړې پښتانهٔ ئې د هغهٔ نه متنفره کړل او د یو وړوکي مقام د حاصلولو په خاطر ئې دا قوم د یو عظیم مصلح نه ناخبره وساتهٔ.

باچا خان چې په کومه کورنۍ کښې پېدا شوے وهٔ هغه د خپلې علاقې یوه با اثره کورنۍ وه. د باچا خان پلار بهرام

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان د علاقې په لويو خانانو کښې شمېرلے شۀ خو لکه د نورو خانانو ئې چرې هم د انګرېز حکم ته سر نۀ وۀ ټيټ کړے او چې د چرته نه هم ورته يو مظلوم د امداد خواست کړے وۀ نو سمدستي ئې ورله ځان رسولے وۀ. د باچا خان نيکۀ سيف الله خان د سرکاوۍ په جنګ کښې د ازادۍ خوښو خلقو ملګرتيا کړې وه او د پېرنګي د بوښېر قبضه کولو اراده ئې د خاورو سره خاورې کړې وه. د باچا خان مور بي بي هم يوه مېلمه دوسته او د لوے نظر مالکه مېرمن وه. د چم ګاونډ غريبو او خوارو زنانو د پاره به ئې روټۍ په خپله پخوله او په هغوي به ئې تقسيموله. په داسې يو ماحول کښې د باچا خان پالنه وشوه او هغه د يو پښتون قام پرست په شکل کښې مخې ته راغے. هغوي په حالاتو ډېر ژور نظر لرلو او ورته د اول نه د دې خبرې احساس وۀ چې د پښتنو د ژوند په هر اړخ استحصال روان دے او د هغې وجه صرف دا ده چې دوي د علم نه لرې دي. د باچاخان په وختونو کښې د هغوي علاقه په پنجاب کښې شامله وه. پېرنګي په پنجاب کښې يو څوسکولونه جوړ کړي وو خو د بدقسمتۍ نه په دې علاقه کښې داسې څۀ انتظام نۀ وۀ. بل کۀ سکولونه وو هم په هغې کښې تعليم په مورنۍ ژبه کښې نۀ وۀ ځکه نو مقامي خلقو ته به په زدکړه کښې ډېر مشکل پېښېدۀ. بل خوا د مليانو دا پروپېګنډه هم روانه وه چې سبق د مدرسې وئې د پاره د پېسې وئې جنت کښې به ئې

باچاخان عهد ساز شخصيت

ځاے نۀ وي دوزخ کښې به غوپې وئې. دغه شان د اسلام نه ناخبره ملا د خپلې کم فهمۍ او د لږې فائدې د پاره پښتانۀ د تيارو کندې ته غورځولي وو. باچاخان چې به دا حالت ليدو نو ډېر به خفه کېدۀ خو څۀ لار ئې په فهم کښې نۀ راتله. په مشن سکول کښې د تعليم په دوران کښې باچاخان د براه راست کمېشن د پاره درخواست ورکړۀ چې د معمولي کاروايۍ نه پس منظور شۀ. باچا خان به اکثر فرمائيل چې فوځ ته د تلو شوق زما په زړۀ کښې زمونږ د نوکر باراني کاکا قيصو راپېدا کړے وۀ کومې چې به هغۀ ماته کولې. دغې دوران کښې به باراني کاکا منظر کشي هم کوله او د فوځيانو په تعريف کښې به ئې هغه څۀ وئيل چې د ډېرې مبالغې نه به ډك وو. دغه شان په غېر محسوسه توګه دا خبرې زما په نفسياتو خورې شوې چې زۀ به هم فوځي افسر جوړېږم خو قدرت ته داسې منظوره نۀ وه. د کمېشن ملاوېدو نه پس باچا خان پېښور ته د يو دوست ملاقات له راغے ځوك چې په کېولرۍ کښې افسر وۀ. باچا خان د هغۀ سره ولاړ وۀ او خبرې اترې ئې کولې چې دغه وخت کښې يو انګرېز لېفټېننټ راغے. دغه وخت د باچا خان دغه دوست سرتور سر ولاړ وۀ. ښائسته زلمے وۀ. وېښتۀ ئې ډېر ښۀ جوړ کړي وو او لږ وېښتۀ ئې په تندي پراتۀ وو. انګرېز افسر د يو دېسي افسر دا انداز برداشت نۀ کړے شۀ او سخت غصه شۀ او د باچاخان په وړاندې ئې هغۀ ته ډېر بد رد ووې. د باچا خان

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوست هم دغصې نه تك سور شهٔ خو د جواب ورکولو همت ئې نهٔ لرلو ـ باچا خان د دې واقعې نه پس ډېر زیات خفه شهٔ او د پېرنګې د نوکرۍ نه ئې زړهٔ وتکېدهٔ ـ باچا خان به یو طرف ته د پښتنو د تېرو وختونو عظمت او دبدبې قرار له نهٔ ورکولو او بلې خوا ته د انګرېز سامراج د پښتنو استحصال خوب ته نهٔ پرېښودهٔ او د دې واقعې نه پس خو باچا خان ډېر په سنجیدګۍ د پښتنو د مستقبل په حقله غور او فکر شروع کړهٔ ـ د باچا خان د پاره دغه وخت کښې د لارې دمشالونو په توګه یو څو مجاهدین موجود وو خو باچا خان د یو نوې فکر بوټې نال کړهٔ او د هغې وحشي قوم د سمولو د پاره ئې د یو مشن اغاز وکړهٔ چا چې به په معمولي خبره پوره پوره خاندانونه په وینو لامبول ـ

ما به اکثر د هغوی نه دا تپوس کوهٔ چې د دې ګران کار سر ته د رسولو د پاره خو ډېر وخت پکار دے ځکه چې یو داسې قوم چې د صدو نه د علم نه ناخبره پاتې شوے وي ، د هغې وجه کهٔ هر څهٔ وي هغوی د علم په کالو ښائسته کول د یو تن د وس کار نهٔ دے نو تاسو دا ذمه واري څنګه په خپلو اوږو اخستې ده نو هغوی به ماته لکه د پلار په ډېر شفقت وفرمائیل چې دا کار به چا خو شروع کوهٔ ـ الله پاك په ما مهربانه شهٔ او ما له ئې د خپل قوم د خدمت موقعه راکړه ـ اوس ما سفر شروع کړے دے او انشاء الله هغه ورځ به ډېره زر راشي چې پښتانهٔ

په تول تعلیم یافته شي او نورو قومونو سره به د سیالۍ جوګه شي او خپل حېثیت به وپېژني ـ د باچا خان د پښتنو په طاقت او قوت، د هغوی د خپل کار سره مینه ، ایماندارۍ او اخلاص کله باور وهٔ ـ په دې لړ کښې قسمت هم د هغوی ملګرتیا وکړه او داسې ملګري ئې ورکړل چې ثاني ئې نهٔ لرله ـ د باچا خان خواهش وهٔ چې پښتانهٔ په هر مېدان کښې ترقي وکړي او د خپلو مشرانو نومونه راژوندي کړي ـ د دې مقصد حاصلولو د پاره دوي په مختلفو وختونو کښې د مختلفو اړخونو نه د پښتنو د یو کولو جدوجهد جاري وساتلو ـ باچا خان به دپښتنو د خپلو روایتونو او ثقافت نه په لرې تللو سخت غمژن کېدهٔ ـ د هغوي وینا وه چې هر قوم په خپله ژبه ژوندے وي کهٔ یو قوم خپله ژبه هېره کړي نو دنیا هغه قوم هېر کړي او کهٔ د یو قوم نه خپله ژبه ورکه شي نو هغه قوم ورك شي ـ لکه چې بره بیان وشهٔ د باچا خان د کور ماحول او تربیت او ذهني مېلان قوم پرستۍ پله وهٔ ځکه نو باچاخان یو کلك او مخلص قوم پرست وهٔ ـ هغوي به فرمائیل چې صرف هغه قومونه ترقي کولے شي د چا چې د خپلې خاورې سره مینه وي او چې څوك د خپل وطن وفادار نهٔ وي هغه پښتون نهٔ دے ـ باچا خان نهٔ یواځې په تعلیمي مېدان کښې د پښتنو سره د کېدونکې سلوك ازاله کول غوښتل بلکې د خدایي خدمتګار تحریك په ذریعه ئې د پښتنو د تربیت اغاز هم کړے وهٔ او هغه خلق ئې مخې ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوستي وو چې په عام ژوند کښې ئې څۀ خاص حېثيت نۀ لرلو ـ د نورو خانانو نوابانو برعکس به باچا خان غريبانانو خلقو سره په ناسته پاسته کولو خوشحالېدۀ او د هغوي به ئې هر قسم امداد کولو ـ د باچا خان دې طرز عمل دغه کمزوري خلق د هغۀ مئينان کړل او پښتانۀ لکه د لېونو په خدايي خدمتگار تحريك كښې شاملېدل شروع شو ـ د دې نتيجه دا شوه چې خانان يواځې پاتې شو او داسې په بالواسطه طريقه د پېرنگي حکومت ته خطرې رامخې ته شوې ځکه چې د دې نوابادياتي کالونۍ دا دېسي پېرنگيان د انگرېزانو د پاره ډېر اهميت لرونکې او د کار خلق وو ـ پېرنگي چې کله دا صورت حال وليدۀ نو د باچا خان نگراني ئې شروع کړه او دغسې د يو خدايي خدمتگار خلاف د هغې وخت لوے قوت مېدان ته راغے خو افرين دې وي په دې ستر او لوړ پښتون مشر چې په هر محاذ ئې سامراج له ماتې ورکړه او په خپلو اصولو او مضبوط کردار ئې د ازادۍ بې شمېره پتنگان د ځان نه راچاپېره کړل خو باچا خان د هغې افاقي دين پېروکار وۀ چې د امن درس ئې ورکولو ـ له دې وجې نه باچا خان پښتنو له د عدم تشدد تعليم ورکړۀ ـ د هغوئ وېنا وه چې تشدد نفرت او عدم تشدد مينه پېدا کوي ـ باچا خان د خدايي خدمتگار تحريك د قيام نه مخکښې د تحريك اصلاح الافاغنه نه د دې جدوجهد شروع کړې وه ـ دغې دوران کښې هغوي د هغه وخت لوے

لوے مشران د نزدې نه وليدل ـ مسلمانانو مشرانو کښې اکثريت د نوابانو ، جاگيردارانو او وډېره گانو وۀ او باچا خان په خپله يو درويش او مسکين سړے وۀ ـ دوېمه لويه وجه د هغوي د پښتنو خلاف تعصب وۀ چې د هغې له وجې باچا خان او نور مسلمانان مشران يو ځاے نۀ شو ـ

باچا خان به د پنجاب يوه واقعه ماته اکثر بيانوله (شايد له دې وجې چې زما تعلق د صحافت سره وۀ او دا واقعه هم د صحافت سره متعلق وه) فرمائيل ئې چې دا پنجابيان عجيبه خلق دي يوه ورځ د زميندار اخبار په دفتر کښې ناست وم په خبرو خبرو کښې ما اخترعلي خان ته ووې چې مونږ ښۀ دوستان يو کۀ نه ؟ نو کۀ د پنجاب ټول اخبارونه زما خلاف ليکي نو زۀ اميد لرم چې زما دوست به زما متعلق پنجاب له غلط معلومات نۀ ورکوي ـ د هغۀ جواب زما د پاره ډېر حېرانوونکے وۀ ، هغۀ په زوره وخندل او وې وئيل چې مونږ اخبار واله نۀ د پنجاب سره همدردي لرو او نۀ د هندوستاني ليډرانو سره ـ زمونږ خو د يو ښۀ خبر سره کار وي کۀ د هغې په حاصلولو کښې د دواړو ډلو بې عزتي ولې نۀ وي او ډېره عجيبه خبره دا وه چې باچا خان سوشلزم خوښولو او نور مسلمانان مشران ئې مخالف وو ـ د دوي په مقابله کښې د خدايي خدمتگار او کانگرس يو بل سره مينه ډېره وه چې د هغې بنيادي وجه د کانگرس د پېرنگي سره دشمني وه ـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کانګرس په هر قيمت ازاد او خودمختار هندوستان غوښتۀ او مسلم ليګ د هندوستان تقسيم غوښتۀ ـ هندو سره نزدېکت باچا خان د عوامو په نظر کښې مجرم وګرځولو ځکه چې د مسلم ليګ نعره دا وه چې مسلمان وي نو هغه به مسلم ليګ کښې وي او باچا خان ښکاره باره د کانګرس حمايت کولو ـ دا اوس د سوچ مقام دے چې مسلم ليګ خو حق لري چې ځان ته د ټولې ابادۍ د يوې برخې نمائنده ووايي خو چې کله هغه حق باچا خان استعمالوي نو غدار او د هندوانو ايجنټ ګڼلے شي او دا هغه بنيادي وجه وه چې باچا خان ئې مسلم ليګ ته نزدې کېدو ته پرې نۀ ښودۀ ـ باچا خان به فرمائيل چې هر قوم حق لري چې د خپلې ترقۍ د لارو د پاره په خپله سوچ وکړي نو بيا مونږ د خپل مرام او منزل نه ولې منع کولے شو ؟ د پښتون قوم د حقونو د پاره هغوي د هرې سختۍ په روڼ تندي مقابله کړې وه ـ بعضې وخت خو به تر دې وشوه چې انګرېز سامراج به په يوه مقدمه کښې جرمانه کړۀ نو د جرمانې په بدل کښې به ئې د هغۀ جائداد د مارکيټ د نرخ نه د کمو پېسو حساب کړۀ او هغه جرمانه به ئې ترې وصول کړه او دغسې د پښتنو د ازادۍ په لاره کښې قسم قسم خنډان ودرولي شو خو د باچا خان سفر جاري وۀ ـ دې دوران کښې پېرنګيانو د هندوستان د تقسيم منصوبه پېش کړه چې د کانګرس مشرانو مسترد کړه ځکه چې پېرنګيانو ته دا حق حاصل نۀ وۀ چې د تجارت په بهانه د

باچاخان عهد ساز شخصيت

کوم ځاے نه راغلي ، يو لوے وطن ئې قبضه کړے او بيا ئې هغه ټوکړې ټوکړې کولو ـ باچا خان د هند تقسيم د مسلمانانو تقسيم ګڼلو ـ د تقسيم په مسئله د کانګرس ، مسلم ليګ او وائسرائے خو ځله مذاکرات وشو او اخر دا چې د تقسيم په دې منصوبه اتفاق رائې پېدا شوه ـ د فارمولې مطابق دا مقرر شوي وو چې کومې صوبې او رياستونه پاکستان يا هندوستان کښې شاملېدل غواړي هلته به د صوبې اسمبلۍ، د رياست مهاراجه يا جرګه فېصله کوي ـ د اصولو لاندې د پنجاب او سندهـ اسمبلو نه رايې وغوښتې شوه او د هغوي د فېصلو احترام هم وشو او د بلوچستان فېصله د جرګې په ذريعه وشوه ـ اوس زمونږ د صوبې څۀ حال شۀ ـ د يو سازش لاندې دلته مقتدر کانګرس نظر انداز کړے شۀ او د رېفرنډم اعلان وشۀ ـ باچا خان د کانګرس اسمبلۍ د دې غېر جمهوري اقدام سخت مخالفت وکړۀ او د بائيکاټ اعلان ئې وکړۀ ـ د رېفرنډم د نتيجو منظر عام ته راتلو سره معلومه شوه چې ۴۹ فيصده عوامو د پاکستان په حق کښې ووټ ورکړے دے او په حکومت ئې د عدم اعتماد اظهار کړے دے ـ په دې وخت کښې د جناح صاحب په ژوند د رياستي دهشت ګردۍ او هارس ټرېډنګ ابتدا وشوه ـ د کانګرس د اسمبلۍ غړي څۀ په زور او جبر او څۀ د لالچ ورکولو په ذريعه د اسمبلۍ اجلاس کښې د شريکېدو نه منع کړے شو او دغسې يوه منتخب

(c) ketabton.com: The Digital Library

ائيني اداره پامال کړې شوه او جمهوريت مضبوط کړے شۀ ـ مسلم ليګ د پاکستان د جدوجهد د پاره حق لري نو ولې باچا خان د پښتنو حقونه نۀ شي غوښتې ـ دا هغه ناقابلِ فهم نکته ده چې ملك کښې ئې غېر يقيني کېفيت ختمېدو له ورنۀ کړۀ خو د قيام پاکستان نه پس د دستور سازي اسمبلۍ د يو غړي په حېثيت باچا خان مسلم ليګ ته د مکملې مرستې پېشکش وکړۀ خو بيا هم چا په ارام پرې نۀ ښودۀ ـ باچا خان به اکثر د پېرنګي د دور او د قيام پاکستان نه پس د هغۀ سره د شوي سلوك موازنه کوله او ډېر په حېرانۍ به ئې تپوس کولو چې انګرېز ظلم کولو نو هغه خو زمونږ دشمن وۀ او مونږ د هغۀ خو د يو اسلامي جمهوري ملك له طرفه چې زۀ ولې بې شمېره ځله جېلونو ته لاړم ـ دا زما په پوهه کښې نۀ راځي ـ د پاکستان جوړېدو نه پس باچا خان د پښتنو د حقونو د پاره خپل جدوجهد جاري وساتلو او د هر يو ظلم ئې په نره مقابله وکړه ـ د حکومت د باچا خان سره د تعاون دا حال وۀ چې پېرنګي په دور کښې باچا خان پينځلس کاله جېل تېر کړے وۀ او د پاکستان جوړېدو نه پس په ابتدايي اتلسو کالو کښې دې ستر انسان پينځلس کاله په جېل دننه تېر کړل ـ د هغوي قصور څۀ وۀ ؟ دا خو د تاريخ په پاڼو کښې محفوظ شوي دي خو دا خبره هم فېصله شوي ده چې کۀ پښتانۀ باچا خان خپل محسن ونۀ ګڼي نو بيا هم د حقيقت نه انکار نۀ شي کېدے ـ باچا خان ته د

دې خبرې ډېر زيات افسوس وۀ چې د هغوي له طرفه حکومت ته د پوره مرستې او يقين دهانۍ ورکولو باوجود په هغوي د دروغو مقدمې جوړې کړې شوې او دپښتون قوم د ترقۍ نه د منع کولو د پاره قسم قسم منصوبې جوړې کړې شوې خو باچا خان دغه ټولې منصوبې د پوره کېدو نه مخکښې مخکښې د خاورې سره خاورې کړې ـ د پاکستان جوړېدو نه پس د باچا خان ټوله توجه صوبايي حقونو حاصلولو طرف ته وه او په پاکستان کښې ئې په وړومبي ځل د نېشنل ازم نعره پورته کړه او په دې تحريك کښې ورسره د بلوچستان او سندهـ او پنجاب محب وطن خلقو هم ملګرتيا وکړه او دغسې د پاکستان حکومت په يو وخت د ځلورو ګاندهيانو خلاف د کاروايۍ اغاز وکړۀ ـ د پنجاب ، سندهـ او بلوچستان ګاندهيان خو په دې ځغل کښې وروستو پاتې شو خو سرحدي ګاندهي د دې مشن سر ته رسولو د پاره عوامي نېشنل پارټي جوړه کړه چې هغې يو اهم کردار ادا کړۀ او لګيا ده اوس هم ادا کوي خو د باچا خان مشن لا سر ته نۀ دے رسېدلے ـ د دې مشن سر ته رسولو د پاره اوس ځوانانو له مخکښې راتلل او په علم او ادب ، تاريخ او جغرافيه او د زمکې او اسمان په وسعتونو کښې خپل مقام پيدا کول پکار دي ځکه چې د باچا خان قول دے چې د ازادۍ بوټے د ځوانانو په وينو لوئيږي ـ نن ضرورت د دې خبرې دے چې کۀ مونږ خپلې خاورې د پاره د نور څۀ کولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

قابل نهٔ يو نو کم نه کم دا دعا خو کولې شو چې اے خدايه! د پښتون قوم د رهنمايۍ د پاره يو بل باچا خان راکړې ـ شايد دې سره پښتانهٔ د خپل محسن سره د کړې سلوك کفاره ادا کړے شي ـ

پروفېسر ميا عنوان الدين کاکا خېل

باچا خان او د هغهٔ خدايي خدمتګار تحريک

د پښتو د ستر قامي شاعر خوشحال خان خټك چې د تورې او قلم خاوند وهٔ ، وېنا ده :

مړهٔ هغه چې نهٔ ئې نوم نهٔ ئې نشان وي
تل تر تله په ښهٔ نوم پايي ښاغلي

زمونږ د ستر ملي قهرمان باچا خان هم په داسې ښاغليو کښې يو ځانته ښکاره مقام لري د چا ژوند او شخصيت چې د دې سيمې ، د برصغير بلکې د نړۍ په سياست او تاريخ ډېر ژور اثر غورځولے دے ، کهٔ مونږ د دوي په حقله تار تاريز بحث کوو نو خبره به اوږده شي او بيا به هم نيمګړې پاتې شي نو ځکه زهٔ خپل بحث د باچا خان د قامي غورځنګ ، افکارو، نظرياتو او اهدافو پورې محدود ساتم او په هغې کښې به هم غټ غټ ټکي را اوچت کړم ـ

باچا خان د وړوکوالي نه د غور او فکر اموخته وهٔ ، په هر خبره، هره واقعه او په هر حرکت به ئې غور کولو۔ په تپوسونو تپوسونو به ئې د هر علت او معلول ژورتيار ته ځان

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسوۀ چې زلمے شۀ نو نۀ صرف د غور او فکر قوت ئې سپوا شۀ بلکې د ژورې پخې قوتِ مشاهدې او تېزې قوتِ حافظې علامې هم پکښې راڅرګندې شوې او کله چې ځوان شۀ ، د دې خدايي صلاحيتونو په برکت ئې د پښتون قام او د دې خاورې د عام اولس بدحالي ، بې علمي او په بدو ورځو ککړ ژوند ته ئې پام شۀ ۔ د دې صورتِ حال لټون ئې شروع کړۀ او د غور او فکر نه پس په دې نتيجه ورسېدۀ چې زما د خوارې کښې قام د بې اتفاقۍ، دښمنو، تربګنو، د تعليم د نشت والي ، د زنانو د حقوقو خيال نۀ ساتلو، د غلطو رسمونو ، رواجونو د پېروي کولو او په تېره تېره د پېرنګي غلامي د جاګير دارانو د زور ګيرۍ او ناوړې سلوك له سببه د دې زېلي اولس دا حال شوے دے ۔ د جهالت ، مايوسۍ ، بې عملۍ د ژورې کندې نه د راوېستلو د پاره باچا خان په شعوري توګه يو کړن لاره وټاکله ۔ هم خيال او هم راز ملګري ئې پيدا کړل چې په زړۀ کښې د قام مينه، درد ، همدردي او خېرخواهي وه ، لکه د باچا خان د قام په دې زېلي او ناوړې حالت دلګير ، خفه، پرېشانه او خوږمن وو۔ د دې ملګرو په صلا او مشوره ئې د انجمنِ اصلاح الافاغنه بنياد کښېښودۀ ۔ باچا خان د خپلو ملګرو سره د دې صوبې او سيمې کلي په کلي ، کوڅه په کوڅه ، حجره په حجره او جومات په جومات وګرځېدۀ ۔ د سهولتونو او وسيلو د نيشت والي له کبله دا اوږدې مزلې ئې پياده کړې دي ۔ هر ځاے د قام

د يو والي ، اتفاق ، اتحاد او ورورولۍ خبرې ئې کوله ۔ ټولو ته به ئې د يو موټي کېدو وينا کوله ۔ د عمرونو زړې خونړۍ دښمنۍ ئې د جرګو مرکو له لارې په دوستۍ کښې بدلې کړې ۔ خلق ئې د غلطو رسمونو ، رواجونو د تباهۍ بربادۍ نه خبر کړل ۔ د تعليم په اهميت ئې پوهه کړل ۔ دغه شان ئې د قام د ښېرازۍ ، سوکالۍ، ترقۍ پېغام د خپل عدم تشدد د فلسفې سره د سيمې ګوټ ګوټ ته ورسوۀ ۔

د قام د بچو د ابتدايي او بنيادي تعليم د پاره ئې مدرسې جوړې کړې ۔ په لږو وسائلو کښې په مختلفو علاقو کښې د ازاد سکولونو جال ئې خور کړۀ ۔ دا په هغه زمانه کښې د وړيا او خېراتي تعليم خورولو يوه لويه کارنامه وه ۔ د هغۀ د پېغام صداقت، د هغۀ د شخصي کردار سپېڅلتيا ، د هغۀ د شېرين بيانۍ له کبله د باچا خان په جلسو کښې به خلقو ډېر په جوش او جذبه ، شوق او مينه ګډون کولو ۔

کله چې باچا خان دې نتيجې ته ورسېدۀ چې قام زما په اواز د زړۀ د اخلاصه راپورته کېږي نو د ملګرو په صلا ئې د خدايي خدمتګار تحريك په نوم يو تنظيم جوړ کړۀ ۔ ډېر زر په دې تحريك کښې د زلمو، ځوانانو او بوډاګانو شمېر دوو لکو ته ورسېدۀ ۔ د هغه وخت د ابادۍ په لحاظ دا ډېر لوے تعداد او غټ قوت وۀ ۔ د دې تحريك چلولو نه د باچا خان مطلب د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتنو سماجي او اقتصادي حالاتو کښې د بدلون راوستل او پښتانهٔ د ترقۍ او ښېرازۍ طرف ته رابلل وو.

ولې د پېرنګي سامراج ذهن د باچا خان دا مقبولیت د هغهٔ پېغام پذیرایي او د ټول قام او اولس په یوه چغه د هغهٔ د ذات نه راچاپېرېدل کله زغملے شو. پېرنګے یو غاصب قوم وهٔ. هغهٔ خپله چاړهٔ په اوبو کښې ولیده. پېرنګي د تشدد ، ظلم، بربریت، جبر او سختۍ خپلې استعماري حربې شروع کړې. خپل برېسي ئې د باچا خان مخالفت او د هغهٔ د تحریك ملګرو مزاحمت ته ودرول. قصه خوانۍ، ټکر، ګوجر ګړۍ، میروس ډېرۍ، هاتي خېل، سپین تنګے او داسې نورو ډېرو ځایونو ، کلو او بانډو ته د ازادۍ په جنګ کښې د تاریخي سنګرونو اعزاز حاصل شهٔ. د باچا خان ډېر ملګري د شهادت په رتبه سرفراز شو.

ځان چې د مذهبي دنیا نمائنده او بادار ګڼلو ، د هغه پېرنګي د لاسه د باچا خان او د هغهٔ ملګرو سره هغه ناروا او ناوړه سلوك وشهٔ چې تاریخ به ئې په یادولو او قلم به ئې په لیکلو شرمېږي. ولې د حریت فکر ، د عدم تشدد د فلسفې علم بردار، د ملي غورځنګ د قافلې د سالار او د هغهٔ د سربازانو او سر په تلي کښې اېښې ننګیالو ملګرو پېغام د دنیا ګوټ ګوټ ته ورسېدهٔ. د هغه وخت اخبارونه په دې ګواه دي.

د پېرنګي زور، ظلم ، زیاتي، جبر او تشدد چې د حد نه زیات شهٔ نو باچا خان او د هغهٔ ملګرو د هندوستان د مسلمانانو یوې سیاسي ډلې مسلم لیګ مشرانو ته د مرستې او ملاتړ خواست وکړهٔ. د هغې غاړې څهٔ حوصله افزا ځواب رانهٔ غلو ، مجبوراً باچا خان او د هغهٔ ملګرو کانګرس ته لاس اوږد کړهٔ. هغوی ورسره د کلکې مرستې او ملګرتیا لوظ وکړهٔ. دا اتحاد د پاکستان تر جوړېدو قائم وهٔ.

پېرنګے رخصت شهٔ. پاکستان جوړ شهٔ. باچا خان د ماضي تراخهٔ یادونه هېر کړل او په **۲۳**مه فرورۍ کال **۱۹۴۸**ء ئې د پاکستان د ائین سازې اسمبلۍ د غړیتوب سوګند پورته کړهٔ.

ولې په دې کښې هم باچا خان خپلو مخالفینو ، مفاد پرستو عناصرو په ارام پرېښنبودهٔ. د سازشونو او دسیسو او مخالفانه پروپېګنډې هغه پخوانۍ سلسله هغسې روانه وه. جیلونه ، حوالاتونه، سزاګانې، صوبه بدرې د خدایي خدمتګارانو په برخه وې. باچا خان سره چې خپلو او پردو څهٔ وکړهٔ هغه اوس د تاریخ حصه ده.

دلته مونږه د خپل بحث دوېم پړاو ته راورسېدو چې د باچا خان د سماجي اولس خدمتونه او سیاسي تحریك په حقله د راپورته شوي فکر انګېزه سوالونو لنډه شان جائزه واخلو. د باچا خان د خدایي خدمتګارۍ د بې پناه زور او شور،

(c) ketabton.com: The Digital Library

کامیابۍ او مقبولیت په حقله خبرې کېږي چې دا څنګه ؟ ولې ؟ ورومبۍ خبره خو دا ده چې باچا خان د مرض صحیح تشخیص کړے وۀ، بیا ئې د علاج د پاره یوه کامیابه او تیربه هدف نسخه تجویز کړې وه ـ د باچا خان په ځان باور او د خپل مشن په صداقت پوخ یقین وۀ ـ د هغۀ د پېروکارانو د هغۀ په ذات اعتماد وۀ ـ دهغۀ مشن ئې خپل مشن ګڼلو ـ بل باچا خان یو عملي انسان وۀ ـ د هر کار شروع به ئې د خپل ځان نه کوله ـ لکه په ازاد سکولونو کښې د غني خان او ولي خان داخلول، د هر پښتون د حجرې جارو کولو په مهم کښې په خپله برابر شریك وۀ ـ باچا خان یو سپین نیتے ، ډاګیز ، سادګي پسند او قناعت پسند انسان وۀ ـ د هغۀ ټول ژوند هم د دغه اصولو نه عبارت وۀ ـ دغه وجه وه چې د پښتون غوندې سرکشه ، باغي او ځیګرور قوم کښې په کامیابۍ سره د عدم تشدد د فلسفې بوټي نال کړۀ ـ د پښتنو په روایتي ORTHODOX معاشره کښې د زنانو د حقوقو علمبردار وۀ ـ د هغۀ په جلسو کښې به په ګڼ شمېر کښې د زنانو د شرکت اهتمام کېدۀ ـ په داسې یوه جلسه کښې د یوې اوچتې ډېرې د پاڅه زنانه راجمع شوې وې (په تفصیل کښې نۀ ځم، دا به په خود ستایۍ کښې راشي) کله چې باچا خان زلمو ته په تحریك کښې د شمولیت او په جوش او خروش د برخې اخستلو اپیل کولو نو په دغه زنانو کښې یوې تنکیالۍ پېغلې په اوچت ولې په پُرسوز اواز کښې دا ټپه

هوا کښې زمزمه کړه او د ملالې د تاریخي ټپې یاد ئې تازه کړۀ :

کۀ د زلمو نه پوره نۀ شوه

فخر افغانه! جینکۍ به دې ګټینه

دوي د خپل تحریك او هلو ځو کامیابولو د پاره هره روغه لار خپله کړې وه ـ په دې سلسله کښې د پښتو ژبې او ادب نه هم ډېره فائده اخستې وه ـ د تحریك ORGAN ارګن د پښتو ورومبۍ رساله "پښتون" د هر لوستي پښتون کورته رسېدلې وه ـ د تحریك پېغام ئې هر کوټ ته رسولے وۀ ـ ښځو او سړو به په لیکلو کښې یو شان برخه اخسته ـ د دې رسالې په برکت د پښتو په ادب کښې غټ غټ نومونه ښکاره شو ـ باچا خان یونیورسټي چارسده او عبدالولي خان یونیورسټي مردان کښې د ایریا سټډي سنټرز ته پکار دي چې په داسې موضوعاتو تحقیق او څېړنه وکړي ـ دا به د نوي کول د لارې روښانه کولو د پاره د لیت کار وکړي ـ

د باچا خان په قافله کښې د وطن پاله قام پرستو ادیبانو او شاعرانو یوه غټه ډله شامله وه ـ د دوي د ډرامو ، مشاعرو درز په ټولو سیمو کښې خور وو چې تحریك ته ئې ډېرې ښېګړې رسولې دي ـ دا نن چې د پښتو ژبې او ادب باغ بارۍ داسې سمسورې دي ، دا هم د دغه تحریك او مشرانو برکت دے ـ (دا هم د تحقیق یوه غوره موضوع ده) ـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بله غټه خبره دا ده چې پښتنه معاشره د پېړو نه په طبقاتي اډانه ولاړه ده ـ ولې باچا خان په خپله د هشتنغر د یو لوے خان ځوے وهٔ ـ ولې هغه د دې امتیازاتو او جاګیردارانه ذهنیت هېڅ پروا نهٔ کوله ـ دغه وجه وه چې د خدایي خدمتګار تحریك عهدې د معاشرې د بې وزله خلقو او کسب ګرو په لاس کښې وې ـ دا هغه وخت څهٔ چې نن هم یو ډېر ناشونے کار ګڼلے شهٔ ـ
باچا خان د خپلو پېروکارانو او کارکنانو باقاعده سیاسي تربیت کولو ـ هر یو غړي به ئې په شخصي توګه پېژندلو ـ د دې تربیت د کبله د خدایي خدمتګارو او ټول پښتون قام سیاسي شعور او سیاسي بېداري هغه سطح ته رسېدلې وه چې نن ئې هم صفتونه کېږي ـ یو غټ مثال دا دے چې د ولی خان د لیکلې کتاب " باچا خان او خدایي خدمتګاري" په سر پاڼه باندې د سوونو تربیت یافته باوردي کارکنانو یو تصویر دے ـ باچا خان سره د خپلو ماشومانو د پرېټ په سر کښې ولاړ دے ـ زهٔ چې کله دا کوټلے تصویر وینم نو د باچاخان د هغه ملګرو او تحریك قدر مې په زړهٔ کښې نور سېوا شي ـ د دې تربیت اثر وهٔ چې زمونږ په کورونو ، خواوشا ګاونډیانو بلکې د ټولې سیمې په کورونو کښې زنانوو دغه سرې جامې د یو مقدس امانت په طور ساتلې ـ
ځنې کسان وایي چې بعضې لیډرانو خو په جېل کښې یوه شیبه هم نه ده تېره کړې او کامیابي ئې موندې ده ـ د

سیاسي کامیابو د پاره جېل ته تلل ضروري نهٔ دي ولې حالاتو دا هم ثابته کړې ده چې داسې کامیابۍ پائیدارې او مفیدې نهٔ وې ـ اول د خپل ملك پاکستان ننني حالاتو ته وګورئ ـ بل ګمان کوم چې داسې کسان د دې حقیقت نه ولې سترګې پټوي چې زمونږ د ملك په تاریخ کښې ډېر ځله داسې شوي دي چې کسان په چترۍ راکوز شي او تیار خانك ته پرلت ووهي ـ د ټوپك ډز او د کوټك د ډب نه خبر نهٔ شي ـ نن پرون هم د ملك په سیاسي فضا کښې په چترۍ خلق خېژي او کوزېږي ـ دې ته به څوك کامیابي ووایي؟
د تاریخ مطالعه دا ښایي چې د دنیا د لویو لویو تحریکونو مشرانو جېلونه خوړلي دي ـ تکلیفونه ئې ګاللي دي ، سختې ئې زغملې دي ـ بیا ئې چرته کامیابي او کامراني ښکل کړې ده ـ داسې خلق نن هم د اولس په زړونو حکومت کوي ـ په برصغیر کښې ګڼ نومونه شمېرلے شي ولې په ننني دور کښې نلسن مېنډېله ، انګ سانګ سونچي مثالونه زمونږه د وړاندې دي ، ولې افسوس دا دے چې مونږه خپل قامي او ملي اتلان هغسې ونهٔ قدرول څنګه چې د هغوي حق دے ـ
باچا خان او د هغهٔ خاندان ته الله تعالیٰ ORATATION او NARRATION یو بې سارې قوت وربخښلے وهٔ ـ د تقریر او بیانیه تحریر په ناویاته قوتونو ئې نمانځلې وو ـ په دې یو مثال

(c) ketabton.com: The Digital Library

به زما دا خبره په ښه ډول واضحه شي ـ کله چې د اوږدې جلاوطنۍ نه باچا خان وطن ته واپس راغلو ، د جلسو سلسله بيا پېل شوه ـ په کالو خان کښې جلسه وه ـ مونږه څو ملګري هم دغه جلسې ته تلي وو ځکه چې د ډېرې اوږدې مودې نه پس د باچا خان ليدو ته هر کس لېواله وۀ او تقرير اورېدو ته ئې د هر چا تلوسه وه ـ بل مونږه دا هم کتل چې د دومره غېر حاضرۍ نه پس به د باچا خان په ملګرو او پېروکارانو څۀ شوي وي او کنه؟ جلسه ډېره زياته درنه وه ، د خوا و شا کورونو په کوټو زنانه هم جلسې ته ناستې وې ـ باچا خان چې تقرير ته اودرېدۀ PEN DROP خاموشي شوه ـ باچا خان مرۍ تازه کړه ، وئيل ئې زما قامه !بيا ئې لږه وقفه وکړه په دوېم ځل ئې بيا ووې زما قامه! ساه نيولے شۀ ، ټولې جلسې ته ئې يو خوا بل خوا وکتل او په درېم ځل ئې په غريو نيولي اواز کښې دا ټکي پوره نۀ وو وئيلي چې اے زما قامه چې په جلسه کښې د يوې زبردستې ژړا يوه غلبله پورته شوه ـ ښځو يو بل له غاړې ورکړې ـ سړو په ډرك ډرك وژړل ـ زمونږ جذبات هم بې قابو شو ـ يو ملګري په ژړغوني اواز تپوس وکړۀ ، اے دا څۀ چل دے؟ ما ورته ووې معجزه وشوه ـ د اُورينتېشن معجزه ، دې ته ORATATION وايي ـ باچا خان د خپل اُورينتېشن په برکت په دوو ټکو کښې خپل پېغام قام ته ورسولو ـ څۀ ګړۍ شپېه پس چې حالات قلار شو باچا خان خپل تقرير شروع کړۀ.

خبره ډېر نه اوږدوم خو يو حقيقت ته ستاسو توجه راګرځول غواړم ـ بې شکه چې باچا خان د پښتنو په پاکه او بختوره خاوره پيدا شوے وۀ او مونږه پښتانۀ ئې خپل ستر ملي اتل ګڼو ، ولې د امن او د عدم تشدد د دې قداور استازي اقوال ، افکار ، سياسي ، سماجي نظريات ، فلسفۀ فکر او نکته نظر د اصل نسل خاورې او پولې حدود نه وتي دي ـ د انسان او کلهم انسانيت د پاره د امن ، خوشحالۍ او سوکالۍ زېرے ګرځېدلے دے او د باچا خان پېغام دې اعلیٰ ، مقدس او پياوړې مقصد ته غاړه غتېې شوے دے ـ زۀ چې وينم نو په دې سلسله کښې ماته د هغۀ مقام د امن د درنو درنو استازو نېلسن منډېله او انګ سانګ سونچې وغېره نه هم اوچت ښکاري ـ زمونږ سکالرز او ريسرچر ته پکار دي چې د باچا خان د عدم تشدد په فلسفه تار تاريز ريسرچ او تحقيق وکړي او هغه مقام ته ئې ورسوي چې د ملل متحد د چارټر حصه وګرځولے شي ـ د دنيا ستر طاقتونه ترې د دنيا د پوخ امن د پاره کار واخلي ـ داسې به د بدامنۍ ، بې انصافۍ او سرې خورګۍ ښکار دنيا د امن ، سوکالۍ او خوشحالۍ زانګو وګرځي ـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبره به د خدايي خدمتګارۍ د تحريك د ستر ملي قهرمان او پښتو ژبې د انقلابي شاعر اجمل خټك مرحوم په دې شعر پاې ته ورسوم :

نن ټول خلق د هغه محبوبا سندرې وايي
خټك چې به د ځان سره ژړله كله كله

م ـ ر ـ شفق

طنز او مزاح د باچا خان په خبرو كښې

د خپلو مشرانو پوهانو نه به مې اورېدل او بيا مې پخپله هم يو څو ځله په خپله هم دا ننداره كړې ده چې په يوه لويه درنه جلسه كښې به د تقرير او خطابت په فن پوهه ماهرانو ، سياسي مشرانو او ديني عالمانو داسې شانداري وېناګانې وكړلې او داسې زړهٔ راښكونكي بحثونه به ئې وكړل چې د راپيښو مسئلو هېڅ يو اړخ به تږے پاتې نهٔ شو او بيا د نور څهٔ وئيلو به هډو امكان نهٔ وهٔ ـ لكه په يو وخت په ستېج به سردار شوكت خان، نوابزاده نصرالله خان، چودري ظهورالهی، قاسم ملك ، شورش كاشميري، عبدالولي خان ،مولانا مفتي محمود او د اجمل خټك غوندې نومورو وېناوالو د جوش جذبې نه ډك ، فصيح او بليغ تقريرونه وكړل نو د ټولو اخر ته به باچا خان ته د خبرو كولو بلنه وركړې شوه ـ

داسې مهال كښې د تقرير او خطابت په نشه مستو مئنانو تاثرات او احساسات به عموماً دا وو چې اوس د نورې وېنا پاتې څهٔ دي ؟ بابا خو به زوړ تار غړوي ـ هم هاغه زړې خبرې بيا بيا كوي څهٔ خوند مزه به ونهٔ كړي ـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د باچا خان د تقرير په بابله دا رايې او تبصره بې ځايه هم نهٔ وه. واقعي چې د بابا فخر افغان په الفاظو کښې شاعرانه حسن او رنګيني نهٔ وه. نهٔ پکښې ټوقې وشتې وې ، نهٔ پېخې نخرې ، خو د پښتنو دغه سل کلني مشر او د ازادۍ عظيم مجاهد به چې په قلاره پسته ، خوږه او رعب داره لهجه کښې ساده سوده پښتو کښې خبرې شروع کړې نو يو دم به په ټول ماحول يوه خاموشي خوره شوه اورېدونکي به غوږ غوږ شو او د ټولو توجه به ئي داسې راښکله لکه مقناطيس چې ځان ته وسپنه راکاږي.

د باچا خان د وينا شروع الفاظ به عموماً داسې وو :

زما وروڼو!

دا زهٔ چې تاسو له راغلے يمه او دا ستاسو په مخکښې چې ودرېدلے يمه نو دا ځکه چې تاسو زما عزيزان يئ. تاسو زما قام يئ. زهٔ تقرير نه کومه ، زهٔ خو تاسو له په جرګه راغلے يم. فکر وکړئ ، دا زمونږ څهٔ حال شهٔ !!!!

د باچا خان ټولې خبرې به د شروع نه تر اخره پورې ډېرې ساده او اسانې وې. بيان به ئي له حده زيات سپېځلے او صفا وهٔ. نهٔ به پکښې پېچ وهٔ او نهٔ څهٔ کړلېچ ، لوستي نالوستي ،زاړهٔ او ځوانان ، ښځې او ماشومان به پرې يو شان پوهېدل. ټولو به ورته د زړهٔ غوږونه تکې کړي وو. د بابا فکر او پېغام

سره به ئي مينه پيدا شوه. د خواخوږۍ جذبه به ئي راپېداره شوه. دا ځکه چې د باچا خان خبرو کښې به د زړهٔ مينه او اخلاص وهٔ. د هغهٔ په زړهٔ کښې د قام درد وهٔ. د قام خدمت ئي عبادت ګڼلو. وئيل به ئي " الله پاك ته د چا د خدمت ضرورت نشته. د الله خدمت دا دے چې د الله د مخلوق خدمت وکړے شي ". دې اوصافو د باچا خان په ژبه او وينا کښې بې حسابه اثر او تاثير پيدا کړے وهٔ.

باچا خان به هر موقع دا خبره کړې ده چې :

"زهٔ سياست دان نهٔ يم. خدايي خدمتګار يم " يعني چل ول او ټګي ټوري ئي نهٔ کوله. د اخلاص او انساني خواخوږۍ دغه جذبه وه چې د باچا خان وينا به د ډېرو ښهٔ ښهٔ تقريرونو نه پس هم ، خلقو تر اخره پورې په ډېره مينه او احترام اورېدله. په اورېدونکيو صرف هغه خبرې ترسکوني او ښې لګي چې د طنز او مزاح ، چټني او مالګه مرچکے پکښې ګډه وي. دا د تقرير او خطابت په فن کښې لازمي توکي ګڼلے شي ، کهٔ يو سړے لوے عالم ، ستر مفکر او زور فلسفي وي خو چې د موقعې مناسب د ټوقې وشتې حس نهٔ لري ، په شونډو ئي مُسکا نهٔ وي يا په جملو کښې ئې د خندا الفاظ او شګفتګي نهٔ وي نو عام اولس ته به د دهٔ د ذهن دنيا يوه دشته سوراړا ښکاري او ځوک چې په دې صفتونو ښائسته وي نو کلام او بيان به ئي لکه د سپرېدي ګل تر او تازه محسوسېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

باچا خان په عام ژوند کښې يو اعتدال خوښ، عاجز خويه او سنجيده انسان وۀ ـ په بنيادي توګه يو مصلح وۀ ـ "اصلاح الافاغنه او خدايي خدمتګار تحريك" د انساني خواخوږۍ په بنياد د قام د اصلاح او لارښودنې ښکاره ثبوتونه دي ـ باچا خان د قران او اسلام د تعليماتو په رڼا کښې د غلطو پلتو رسمونو او رواجونو ختمولو هاندې هڅې کولې ـ د خلقو په ذهن کښې ئې بدلون راوستو د حق پېژندلو او حق اخستلو پوهه او احساس ئې ورکولو ـ دې مقصد او مرام ته د رسېدو د پاره باچا خان د الله تعالىٰ د پېغمبرانو ښودلې لاره خوښه کړې وه ـ کومه چې د ازغو ډکه ده ـ خپلو وېناګانو کښې به ئې په خصوصي توګه د حضرت نوح عليه السلام ، حضرت عيسىٰ عليه السلام او د پاك رسول خاتم الانبياء حضرت محمد صلى الله عليه وسلم او بيا د هغۀ د اصحابو مثالونه ورکول ـ

فطري خبره ده چې کوم لار ښود او مصلح رهنما د قامي ژوند کشالو او عذابونو سره مخ وي او په تېره تېره د پښتون قام د اصلاح ذمه واري ئې په سر اخستې وي نو د هغۀ لهجه کښې به ترېخوالے هم پيدا کېږي او کله کله به له ډېره سوخته خندا هم ورځي نو په خبرو کښې طنز او مزاح هم د دغه قسمه کېفيت په اثر کښې مخ ته راځي او دا بېخي فطري عمل وي ـ مصنوعي نۀ وي ـ مزاح ته مونږ د توقې يا د خندا معنىٰ ورکولې شو او طنز لکه د "ټك" يا "پېغور" په مفهوم کښې

باچاخان عهد ساز شخصيت

راتلې شي خو داسې چې اورېدونکے پرې د ازغي د څوکې سوے هم محسوس کړي خو په شونډو به ئې لکه د ګل مُسکا هم خوره وي ـ

د يو پښتون قامي راهنما په حېث د باچا خان په وېناګانو او خبرو اترو کښې به کله کله څۀ لږ ډېر مزاح او د زورَور طنز رنګونه راخورۀ شول ـ

زۀ دلته د ليدلو ، اورېدلو او لوستلو واقعو په حوالو د باچا خان وېناګانو کښې ځينې جملې او خبرې وړاندې کوم چې د طنز او مزاح شوخ رنګونه پکښې په شعوري او غېر شعوري توګه ځلېږي خو ارمان چې په ليك کښې ما د باچا خان د لهجې خوند پيدا کولې شوې ـ

استحکام او غداري:

د کال ۱۹۶۴-۲۵ زمانه وه ـ فيلډ مارشل محمد ايوب خان د پاکستان صدر وۀ ـ باچا خان د علاج د پاره لندن ته لېږلے شوے وۀ ـ وروستو د ډاکټرانو په مشوره د افغانستان کابل او بيا جلال اباد کښې مېشته شۀ ـ د پاکستان صدر مردان کښې يو تقرير کښې باچا خان ته "غدار" وئيلي وو ـ دغو ورځو کښې کابل رېډيو د باچا خان تقرير نشر کړۀ چې زمونږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتونخوا کښې زيات شمېر خلقو په ډېره مينه اورېدلے وۀ.
باچا خان وئيلي وو:

ايوب خان ما پسې کلي ته سوال جواب کړے وۀ
، زۀ چې هلته (پاکستان) کښې وم نو دۀ به ما ته
کاکا وې. ما ورته وې تۀ څۀ غواړې؟ دۀ وې ،
استحکام ــ ما ورته وې استحکام په څۀ راځي
؟ دۀ وې په فوځ، ما وې ــــ استحکام په فوځ
نه په قام.....تۀ استحکام غواړې ؟
با چا خان زياته کړه

دے ما ته غدار وايي ، يلکه (يا هلکه) د ازادۍ
د پاره خو جنګ مونږ کړے دے ، دا پېرنګے خو
مونږ د ملك نه شړلے دے ، نو زۀ غدار شوم او
تۀ وفادار شوے.

شهنشاهئيت او باچا خان:

دا به د کال ۱۹۷۲ء ورځې شپې وې ، د پاکستان پخوانے وزير اعظم ذوالفقار علي بوټو مردان ته راغلے وۀ. د هوتي د نوابانو په ځاے کښې ئې تقرير کړے وُ چې په رېډيو او ټيلي وژن نشر

شوے وۀ. باچا خان پسې ئې يو څو شتې خوشې کړې وې. وئيل ئې ، دے ځان ته بادشاه خان وايي ، کلي له ئې نوم شاهي باغ اېښے دے. دے شهنشاهئيت غواړي. يو څو ورځې پس اخبار کښې د پخواني سياسي ګوند نېشنل ډېموکرېټك له خوا اخباري خبر راغے چې باچا خان به د هوتي فرشي پل سره جومات کښې د جمعې د مانځۀ نه پس خلقو ته خطاب کوي او د بوټو صاحب د خبرو جواب به کوي. دا خبر د ځينو مشرانو د پاره نا اشنا ځکه وۀ چې باچا خان په خپل ټول ژوند کښې چرې هم جوابي بيانونه نۀ ورکول. کله چې د جمعې مونځ وشۀ نو سوئيل طرف ته برانډه کښې د باچا خان د وېنا کولو اهتمام کښې ځاے جوړ کړے شۀ. باچا خان په خپله مخصوصه قلاره لهجه کښې بيان شروع کړۀ چې د بوټو صاحب حواله ئې ورکوله نو وې وئيل:

زۀ خو ستاسو دې وزيراعظم ته پېکر (فکر)
وړے يم ، هغه بله ورځ چې دۀ دلته ما پسې
خبرې کولې نو ما په کاغذ ليکلې دي.

(باچا خان د نظر عېنکې ولګولې او د جېب نه ئې د کاغذ يوه پُرزه راوېسته) بيا ئې ووې:

بوټو صاحب وايي ، دے ځان ته باچا خان وايي
، يلکه (يا هلکه) زما نوم عبدالغفار دے ، باچا
خان خو راته خپل قام د مينې نه وايي ، بوټو

(c) ketabton.com: The Digital Library

صاحب بله خبره دا کوي چې کلي له ئې شاهي باغ نوم اېښے دے، دا شاهي باغ نهٔ دے ، شهي باغ دے او دا خو زمونږ د تربورانو کلے دے۔ زمونږ کلے خو اتمانزو دے ، دهٔ ته دومره هم پته نشته۔ دے لاځان ته وزیر اعظم وایي !!!! دریمه خبره بوتو صاحب دا کړې ده چې زهٔ (باچا خان) شهنشاهئیت غواړم ، نو تاسو ما ته وګورئ ، ما کښې د شهنشاهئیت څهٔ دي ؟ شهنشاهئیت خو دے غواړي۔

د قام درد او مینه

د کال ۱۹۷۲ء دسمبر په ځلیریشتمه نېټه چې د باچا خان په یو عظیم الشان تاریخي جلوس کښې د افغانستان نه پېښور ته راوستے شهٔ نو جناح پارك کښې ئې په لکهاو خلقو ته یو ډېر اوږد او تفصیلي تقریر کړے وهٔ ، د وینا په مهال کښې ئې له ډېره سوخته ووې :

> میرې ته چې خدا ے په قار شي نو وزرې ورله ورکړي او پښتون ته چې خدا ے په قار شي نو په زړهٔ کښې ورله د قام مینه پیدا کړي ، زهٔ ئې په دې کار اخته کړے یم۔

عجیبه ملك:

باچا خان په یوه موقعه (۲۴م دسمبر ۱۹۷۲ء) وئیلي وو:

> مونږ په یو عجیبه ملك کښې اوسېږو ، عجیبه خو په دې دے چې دلته خدمت کول جرم دے او چرته چې خدمت کول جرم وي هلته د خدمت خلق نهٔ پیدا کېږي او په کوم قام کښې چې د خدمت خلق نهٔ وي د هغوي دنیا هم تباه شي او اخرت ئې هم تباه شي۔

د کار خبره:

د دې تاریخي تقریر په اخرکښې باچا خان خلقو ته په ډېره عاجزۍ یو خواست وکړهٔ چې تاسو کښې کهٔ ما له څوك د کار خبرې له راځي نو سحر د نهو بجو نه یولسو بجو پورې به ستاسو خدمت کښې حاضر یم ، د سلام د پاره مهٔ راځئ۔ سلام وشهٔ ۔ ستاسو د دې مینې او محبت ډېره شکریه ؛ چې په دې دومره یخنۍ کښې د لرې لرې نه راغلي یئ او ډېر کړاو مو کړے دے ۔ ستاسو ډېره ډېره شکریه ۔ اوس کهٔ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما له څوك د کار خبري له راځي نو راتلې شئ ، "درشنیان" نه

د کار خبره به څۀ وه ؟ د قام او ملك د ابادۍ ودانۍ او خېر ښېګړې خبره ، ډاکټر محمد یونس بټ (ورځپاڼه جنګ ۱۲م نومبر ۱۹۹۳ء) په خپل کالم "عکس در عکس" کښې لیکلي دي :

د بي بي سي لندن یو نمائنده خان عبدالغفار خان سره د مرکې کولو په غرض ورغلے وۀ ، خان صاحب ورته وې ، ګوره! کۀ تۀ ما سره په پښتو ادب او شاعرۍ خبره کول غواړې نو زما ځوي غني سره کښېنه، په سیاست راسره خبرې کوې نو ښه به دا وي چې ولي خان له ورشه او کۀ چرې څۀ د کار خبره کول غواړې نو بیا ما سره خبره وکړه۔

سن باتھ (د نمر پیتاوے)

محترم مفلس دراني (ورځپاڼه وحدت ۱۴م مارچ ۱۹۹۱ء) یوه واقعه لیکلې ده :

زۀ یو ځل د قلندر مومند صاحب په وېنا باچا خان سره مرکې کولو ته لاړم ، دغو ورځو کښې

باچاخان عهد ساز شخصیت

باچا خان د کابل سین په غاړه یوې ډاك بنګله کښې نظر بند وۀ ، د ژمي موسم وۀ ۔ زۀ چې ورغلم نو باچا خان کټ کښې پیتاوي ته ناست وۀ ۔ انټرویو چې وشوه نو ما د دې خبر سرخي داسې لګولې وه چې He was taking sun bath ، هغۀ پیتاوے کوۀ۔

په سبا له یوې اردو ورځپاڼې د خبر ترجمه داسې کړې وه ؛ باچا خان په نمر کښې په سین کښې لامبل ۔ باچا خان چې خبر لوستے دے نو ما (مفلس درانے) ته ئې په ټیلي فون غږ کړے وکړۀ:

یلکه ! دا خلق به څۀ وایي چې باچا خان لېونے شوے دے چې په دې یخ ژمي کښې په سین کښې لامبي !!!!؟؟

غوا :

زما والد صاحب مولانا عنایت الله مرحوم وئیل چې

د یو لوے اختر په ورځ خاکسار حاجي صاحب ، حاجي عبدالحکیم سره د باچا خان ملاقات له سردریاب ته تلو۔ چارسده کښې مانبام خسرو خان سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ايسار شو ـ ډوډۍ مو ورسره وخوړه ـ هلته راسره يو زوړ خدايي خدمتګار ملګرے شۀ ـ مخالفينو باچا خان پسې داسې پروپېګنډې کولې چې په ځلور مذهبه به ناروا وي ـ ځينې ساده باده خدايي خدمتګار به پرې هم تېروتل ـ مونږ به د هغوي د پوهولو کوشش کوۀ ـ دغه سپين ږيرې په لاره لاره يوه داسې خبره وکړه چې ما له ئې خندا راوسته ـ ما ورته وې سردرياب ته چې ورسو نو پخپله به د باچا خان نه تپوس وکړے او بيا ئې په خپله د باچا خان نه پوښتنه وکړه :

باچا خانه دا رښتيا دي چې تۀ غوا نۀ حلاله وې؟

باچا خان ورته په غور وکتل خو په خلۀ ئې هېڅ ونۀ وئيل ، بزرګ خدمتګار بيا ووې ، باچا خانه! زۀ تهوقه نۀ کوم ـ سم تپوس درنه کوم ، خلق وايي چې دے غوا نۀ حلالوي ـ باچا خان ورته زر جواب ورکړۀ:

يلکه! دا زۀ درته قصاب ښکارم چې غواګانې به حلالوم ـ

چاربېته:

د کال ۱۹۷۷ء انتخابي هلې ګولې وې ، باچا خان مُلازو کبنې يوې جلسې ته تقرير کوۀ؛

باچاخان عهد ساز شخصيت

يلکه! د ازادۍ جنګ خو تاسو کړے دے، قربانۍ تاسو ورکړې دي، کورونه ستاسو تباه شوي دي ، قېدونه تاسو تېر کړي دي او سختۍ کړاونه خو تاسو زغملي دي او کۀ تاسو پېرنګے د ملك نه وې اېستلے نو پاکستان به چرته وۀ ـ تاسو دومره نۀ پوهېږئ ، دا ملکونه په چاربېتو جوړېږي ؟

وېش او اختلاف:

باچا خان په ډېرو موقعو، په خصوصي توګه د پاکستان وړومبۍ دستورسازه اسمبلۍ (فروري ۱۹۴۸ء) کبنې:

چې کله د پاکستان د فادارۍ سوګند پورته کوۀ ، دا خبره سپينه کړې وه چې ما د پاکستان نه بلکې د تقسيم (وېش) مخالفت کوۀ او دا مخالفت مې په ډېر اخلاص کړے دے ـ ځکه چې دې سره به د هندوستان دمسلمانانو قوت تقسيم شي او ما چې کومې خطرې محسوسولې هغه اوس دا دي تاسو پخپله هم وينئ خو هر کله چې پاکستان جوړ شۀ او زمونږ صوبه پاکستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې راغله نو اوس به يواځې د خپلې صوبې نه ، د ټول ملك خدمت کوو .

د پېښور ملازو کښې عام اولس ته خپله وېنا کښې ۱۹۷۷ء ، په ساده باده الفاظو کښې د دغه نظرياتي اختلاف څرګندونه وکړه :

ما خو دوي ته هاغه وخت وئيلي وو چې دا
تقسيم غلط دے (د پاکستان د دواړو برخو
مغربي او مشرقي پاکستان تر مينځه زر ميله
فاصله ده) دا خو لکه چې دوو ترېورانو له يو
پرتوګ ورکړې ، يو به يوه پېنڅه راکاږي او بل
به بله پېنڅه راکاږي نو خښتګ به ئې وشلېږي.
نو ولې ، ونهٔ شلېدهٔ څهٔ ؟؟

(په کال ۱۹۷۱ء کښې پاکستان دوه ټوټې شهٔ، مشرقي حصه ترې بېله شوه)

مړه پيشو:

د کال ۱۹۷۸ء خوا او شا خبره ده ، د بوټو صاحب د حکومت تخته اوړېدلې وه . د پي اين اے (پاکستان قامي اتحاد تحريك د عروج نکتې ته رسېدلے وهٔ خو نتيجه کښې ئې جرنېل محمد ضياء الحق په اقتدار کښې راغے . جرنېل

صاحب اول درېو مياشتو کښې دننه او بيا څهٔ موده پس د ټولټاکنو (عام انتخاباتو) کولو لوظونه کول ، حېدراباد ټربيونل مات شوے وهٔ . دغو ورځو کښې ښاغلے عبدالولي خان هم دورې کولې او پاکستان کښې به هر ځاے د دوي دروند استقبال کولے شهٔ خو د باچا خان رايې او فکر بل شان وهٔ ، د زېدې عبدالعزيز خان کاکا په حجره کښې ناست وهٔ . ديوهنتون طالبعلمانو ترې ګېر چاپېره وو . په روانو سياسي حالاتو خبرې اترې کولې شوې ، بابا فخر افغان وئيل :

دا نسيم ولی خو ماته لېونۍ ښکاري ، دوي
چې د قامي اتحاد په سټېج تقرير وکړي او
زرګونه خلق ورته لاسونه وپړقوي نو دوي وايي
ګني مونږ قومي ليډران شو، يلکه! دا سټېج خو
ستاسو نهٔ دے ، د دې ګټه خو به پنجاب ته
وځي . تاسو ځان له سټېج پېدا کړئ چې ګټه ئې
ستاسو جولۍ ته راشي-----

بابا زلمو هلکانو سره په شګفته موډ کښې دا خبرې کولې او د اين ډي پي په مشرانو ئې بوڼهٔ نهٔ دوړول نو عبدالعزيز خان کاکا خواله ورغے او په غوږ کښې ئې ورته څهٔ خبره وکړه . (مطلب ئې غالباً دا وهٔ چې دا هلکان دي هسې نه----- ستا د خبرو نه بل څهٔ تاثر واخلي) خو بابا خبره صفا کوله ، مسکے شهٔ او ښهٔ په اوچت اواز کښې ئې ورته ووې :

(c) ketabton.com: The Digital Library

وه ـ ـ ـ مرې پيشو! (د ميني لفظ) دا په تا څهٔ
شوي دي ؟ تهٔ خو خدايي خدمتګار يې ، ستا
خو خپل ستېج وهٔ کنه !!!

په دې خبره عبدالعزيز خان او نور ناست کسان هم شګفته شو.

شومتيا کهٔ سادګي:

د باچا خان په حقله د خلقو يوه لويه مغالطه دا هم ده چې دے "شوم" دے. تر دې چې ځينو لويو شخصيتونو هم برناحقه دغه تاثر قائم کړے دے لکه مولانا ابوالکلام ازاد غوندې شخصيت "انډيا ونز فريډم" کښې د نامعلومه صاحبانو په بيان تېروتے دے ، په ۱۹۷۷ء کښې مارشلايي دور کښې چې حيدراباد ټريبونل مات کړے شهٔ او ملي رهبر عبدالولي خان او د هغهٔ ملګري راخلاص شو نو د هرکلي د پاره جوپې جوپې خلق ولي باغ ته ورمات وو . د طورو عبدالمجيد خان ايډوکيټ سره ملګرو کښې زما دوست ښاغلے پرويز اقبال سلام او پخير راغلي ته حاضر شوي وو . دوي اول باچا خان له ورغلل . د سلام نه پس باچا خان يو زلمي ته ووې "په دې مېلمنو چايْ وڅښوه" خو دوي ورته ووې چې مونږ چايْ ناشته کړې دي. نو بابا ورته ووې چې چايْ نه څښئ نو دا مېوې د څهٔ د پاره پرتې دي؟ د دې نه واخلئ. دا ستاسو د پاره دي. مجيد

خان او ملګرو په ډېره خوشحالۍ يو يو کېنو را اوچت کړهٔ ، پرويز اقبال وايي زمونږ د پاره خو تبرك وهٔ . بيا چې دوي ولي خان سره برو ګړه وکړل او د دوي په لاسو کښې ئې کينوان وليدل نو مجيد خان ورته په خندا کښې ووې "دا مونږ له بابا راکړل" ولي خان وې "ښه بيا خو ګټه د اړولو ده" ټول په خندا شو خو ولي خان ورته بيا په دې حواله د ټوقې وشتې په انداز کښې وضاحت وکړهٔ :

بابا چې به چرته په دوره بهر ته لاړهٔ نو د کور
بنديانو به ساه واخسته ځکه چې کشر کول د
بابا په وېنا عمل نهٔ شي کولے ، د پوټې پوټې
څيز حساب کوي ، کهٔ پينځهٔ مېلمانهٔ راشي نو
بابا وايي چې د مېلمنو په حساب دې اخلے
پخلے وشي او چې مېلمانهٔ د شمېر دي نو بيا
دې دومره کټوو پخولو ته څهٔ حاجت دے. دا خو
فضول خرچي ده.

باچا خان چې د قام اصلاح کوله نو صرف د خلې خبرې ئې نهٔ کولې د کفايت شعارۍ او ساده ژوند تېرولو عملي نمونه به ئې پيش کوله. په دې خبره به ئې زور ورکوهٔ چې د خپل څادر سره پښې غزوئ.

د چارغولۍ سبزعلى خان د باچا خان کورنۍ په خصوصي توګه عبدالعلى خان او باچا خان سره د بې تکلفه دوستانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعلقاتو دعویٰ کوي ـ طورو کښې زمونږ ځاے ته راغلے وۀ ـ وئیل ئې چې د چراګاه یوسف خان صاحب د ښاغلی عبدالولی خان او د هغۀ د ملګرو په درناوي کښې د مازیګر مېلمستیا کړې وه ـ باچا خان بابا هم راغلے وۀ ـ ماله ورایه سهي کړۀ چې بابا یو ګلاب جامن لاس کښې نیولے دے او د چایو نه ګوټ هم کوي ؛ زۀ په تُندۍ خواله ورغلم :

بابا! تاسو هم دا مټایي ګلاب جامن خورئ ؟ بابا ورته ووې نو ولې زما پرهېز دے څۀ ؟ ښاغلي سبزعلی خان ورته ووې "مونږ خو دا اورېدلي دي چې د بابا خوراك ښناك ساګ،سکرك شوملې ، غوټه پیاز او چکۍ ګوره ده" د دې په جواب کښې ورته بابا پوره تفصیل بیان کړۀ ،

> چې د قام د اصلاح د پاره تحریك چلوو نو په خدایي خدمتګارو به مې سختي کوله ـ ما ته د دوي کمزورۍ معلومې دي ـ د پیسې درك به ورسره نۀ لګي ، د مېلمه دپاره به په قرضو سودا راوړي ، کۀ غم وي او کۀ ښادي ، بې ځایه خرچونه به کوي ـ دیګونه به سوارۀ کړي ، چرګان او پولاونه به پخوي ـ خپل ځان لوټ کړي ـ خپل بچي خوار کړي او بیا د پولۍ پرق ته کښېني او دا جلسې جلوسونه څۀ یوه ورځ خو به نۀ وه ـ کله به یو ځاے ته تلو کله بل ځاے ته

باچاخان عهد ساز شخصیت

> او څۀ لس او شل به هم نۀ وو ، دا خو به په سوونو او زرګونو خلق وو نو ما نۀ غوښتل چې دا ټول دې د یو تن یا څو کسانو اوږو بار شي ـ ما به په کلکه وېنا کوله چې خدایي خدمتګاران به ځان سره غوټه پیاز وي کۀ سوکړك ، د خپلې ډوډۍ بندوبست به پخپله کوي او اوس هم په دې عمل کوم چې ساده کار پکار دے

سبزعلی خان ورته ووې:

نو دا اوس تاسو وګورئ دا خو ساده کار نۀ دے ـ سرۀ کړې چرګان دي......باچا خان ورته غورېدبه ووې :

> یلکه! نو دا یوسف خان خو ددې علاقې خان دے ، توان ئې شته ـ د دۀ پرې څۀ ؟

دال او پلاو:

په دې موضوع ځان له یو خوندرو بحث کېدے شي ـ سادګي او کفایت شعاري ، فضول خرچي او شومتوب جدا جدا فکري او ذهني رویې دي ـ زما ورور ښاغلے اسرار د طورو د بغداري امیر محمد خان په حواله یوه واقعه بیان کړې ده ـ دے د مشهورې شاعرې ادیبې ډاکټر سلمیٰ شاهین او ډاکټر نګار پلار وۀ ـ سور سپین ښکلے بنیادم وۀ ـ په هلکوانه کښې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدايي خدمتګارۍ تحريك كښې جېل ته تلے وۀ ، له دې كبله په خدايي خدمتګارو كښې د وړوكي اميرمحمد په نوم يادېدۀ ځكه چې ستر امير محمدخان د ښاغلي محمد اعظم خان پلار "خان لالا" وۀ۔ د بغدادي امير محمد خان ، د ګوجرو ګړۍ ميا شاكر الله باچا ، باچا خان سره لاهور ته تلي وو۔ د ميا محمود على قصوري صاحب مېلمانۀ وو ۔ هلته چې اورسېدل نو باچا خان حسب معمول ميا قصوري صاحب ته يادګيرنه وركړه چې ځان دېر مۀ كړوئ۔ د ساده ډوډۍ بندوبست وكړئ ۔ هغۀ ورته لاس په نام شۀ خو ميا شاكر الله باچا ورته پټ غوندې ووې ۔ باچا خان دې خوري ساده مونږ له سم انتظام وكړه۔ ميا صاحب دوي له هم تسلي وركړه چې فكر مۀ كوئ ، هر څۀ به وشي ۔ باچا خان ئې جدا كمرې ته بوتلو ، اوبۀ ، صابون، توليه ئې ورته كښېښودل چې مونځ اودس او لږ ارام وكړي ۔ څۀ وخت پس باچا خان ته ډوډۍ كښېښودې شوه ، ساده دال ماستۀ وو، باچا خان ورته ووې ، هغو نورو دوو ته هم ووايئ چې راشي ۔ ميا قصوري ورته وايي: هغوي له هلته ډوډۍ يوړلې شوه ۔ تاسو دلته په ارام وخورئ۔ باچا خان ورته ووې " خير دے كۀ هغوي نۀ راځي نو زۀ به ورشمه ، مونږ خو يو ځاے راغلي يو ۔ نو په يو ځاے به ډوډۍ وخورو۔ بيا باچا خان د دالو ركېبۍ او ډوډۍ په لاس كښې نيولې د هغوي كمرې ته ورغے ، هلته سرۀ

كړې چرګان وو، غوښه او پلاو ، فېرني وغېره په مېز پراتۀ وو۔ باچا خان ورتلو سره وړومبۍ خبره دا وكړه :

نفس دربانديې داسې غلبه وكړه چې هر څۀ درنه
هېر شو۔ تاسو لاځان ته خدايي خدمتګار وايې۔

بيا ئې ووې :

په خپله خو راغلئ پلاو چرګانو ته كښېناستئ
نو دا دال خور درته زۀ ښكاره شوم ؟

عجيبه مصنف:

ځينو انټرويوګانو كښې به چې د باچا خان نه د غوره او خوښ كتابونو او مصنفانو په بابله پوښتنه وشوه او بيان به ئې كوو نو مُسكے به شۀ او صحافيانو ته به ئې په انګرېزۍ كښې ليكلے كتاب " ګولډ اينډ ګنز" په حواله وئيل :

تاسو به دنيا كښې داسې مصنف هډو ليدلے نۀ
وي چې په خپل كتاب ئې پخپله پابندي لګولې
ده۔

يادګيرنه:

دا مضمون ما د نوي سره ترتيب كړۀ خو دې كښې ما بيا هم د باچا خان د كتاب " زما ژوند او جدوجهد" څخه استفاده نۀ ده كړې ۔ باچا خان چې خپل كتاب كښې د جېل د سختيو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوراك ځنباك د انتظامي معاملو د قېديانو د رويو ، د يو قېدي د لباس پوشاك ، د عدم تشدد په فلسفه د عمل كولو او د صبر استقامت د مظاهرو ذكر كوي نو دې كښې هم د بابا د شګفته مزاح او ځاے په ځاے د خوږ او تېرهٔ طنز مثالونه شته دے خو پكار دي چې دغه كتاب لوستونكي پخپله ولولي ـ
و ما توفيقي الا بالله

ميا وكيل شاه فقير خېل

د باچا خان تحريک او پښتو ادب

د پښتونخوا په دې سيمه كښې د پښتنو يو ځو تحريكونه د وخت د تقاضوپه سبب راولاړ شوي وو ـ د دغه تحريكونو مقصد او نصب العين يو شان وو ـ هغه دا چې پښتانهٔ په لساني ، مذهبي ، سياسي، شعوري ، ثقافتي او تمدني لحاظ سره يو ځانګړے لوړ مقام لري او دوي ته دې هم دغه مقام حاصل شي خو د دغه مقام حاصلولو د پاره په دغه لار كښې استعماري او جابر قوتونه خنډان وو ـ دغه تحريكونو كښې د بايزيد پير روښان تحريك، د ستر ننګيال خوشحال خان خټك تحريك او د ستر فخر افغان باچا خان تحريك په نظر راځي ـ د دې درې واړو تحريكونو كړې د تاريخ مطالعه كوونكيو ته په قامي او سياسي توګه د يو بل سره تړلي ښكاري خو دلته دا وضاحت ضروري ګڼم چې د بايزيد روښان تحريك په اول كښې صوفيانه ، مذهبي او اصلاحي تحريك وهٔ چې بيا ئې ورستو د قامي او سياسي تحريك رنګ واخستهٔ ـ بايزيد روښان او ستر خوشحال خان بابا دواړه د هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت استعماري او پښتون دشمن قوت مغل سره په جنګ مخ وو ـ ستر خوشحال خان بابا خو د افغان ننګ او پت ژړلو ځکه ئې نعره کړه :

د افغان په ننګ مي وتړله توره
ننګيالے د زماني خوشحال خټك يم

خو د دي دواړو تحريکونو سره سره په هغه وخت کښې د پښتو ادب دوه مکتبونه وجود کښې راغلل ، دواړو مکتبونو په خپل ژور علمي انداز کښې د پښتو ادب او ژبې خدمت په فراخه توګه کړے دے او پښتو ادب ته ئې ډېر څۀ ورکړي دي ـ د روښانيانو ډلې د صوفيانه شعري ادب خورولو او وده ورکولو کښې لوے کردار ادا کړے دے ، دغه مکتب د مرزا خان انصاري ، دولت خان لواڼي ، علی محمد مخلص او ارزاني غونډي د لوي پائې شاعران پيدا کړل ـ د روښاني مکتب لويه کارنامه د پښتو ژبې رسم الخط ايجادول وو او بايزيد روښان هم د دغه رسم الخط ابتدا د خپل کتاب خيرالبيان په ليکلو سره کړې وه او دغه شان خوشحال بابا هم د خپل مکتب سرخيل وۀ او دغه مکتب پښتو ادب ته په تاريخي ، تحقيقي ، نثري او شعري لحاظ سره لوړ مقام ورکړے دے او د پښتو ژبې ليك لوست ئې د وخت د تقاضو

باچاخان عهد ساز شخصيت

مطابق په نوي رسم الخط سره اسان کړے دے ـ دغه مکتب د اشرف خان هجري ، سکندر خان ختك، ګوهر خان ختك، صدر خان ختك ، عبدالقادر خان ختك او افضل خان ختك غونډي لوے لوے شاعران او عالمان پيدا کړي وو او تر اوسه دغه مکتب د پښتو ادب ګلستان ښېرازه کړے دے ـ زما د دي بحث مطلب دا دے چي د پير روښان او خوشحال خان بابا تحريکونه سوچه قامي او سياسي وو ـ دي تحريکونو ته مونږ په خصوصي توګه ادبي تحريکونه نۀ شو وئيلي بلکې دا وئيلي شو چي د دغه تحريکونو په وجه د پښتو ادب دوه مکتبونه په وجود کښې راغلل او د دغه ادبي مکتبونو په دغه تحريکونو کښې د مخکښې بوتللو لوے لاس وو ـ

اوس راځو د شلمې صدۍ يو ډېر لوے منظم تحريك طرف ته چي مونږ ورته تعليمي، ادبي، قامي ، سياسي او شعوري تحريك وئيلي شو ـ د دغه تحريك محرك ستر پښتون مبارز فخر افغان باچا خان دے چي د جهالت په تيارو کښې پروت د بي علمه، بې اتفاقه او بدحاله پښتون په حالت غمژن او ويرژن کېږي او د دغه ارمان خاکه ئې ارواښاد فضل محمود مخفي د دي الفاظو سره مخکښې کوي :

زۀ د قوم په غم ژوندے يم دغه غم به په زړۀ تل وي
په ځيګر سوے له دي يم سر کښې اور مي دي نه بل وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدایه داسې ژوندون راکړې چې مې زړهٔ کښې غم د قام وي
په دې غم کښې لېونے وې دغه غم په ما بارتل وي
خدایه داسې وخت به راشي چې زمونږ جهاز به هم وي
لکه باد به په هوا شي په ترخو اوبو به سم وي
زهٔ به خپل جرنېل پسې یم په دشمن به داو کول وي
په ارمان ارمان له دې یم خدایه داسې وخت به کل وي

باچا خان یو سوچ خپل کړو، کهٔ چرې پښتون په تعلیمي او علمي لحاظ سره معمور شي نو هله به د خپل لساني، سیاسي ، شعوري، ثقافتي او تمدني حالت نه خبر شي او د جهالت د تیارو نه به بهر شي او پښتون قام به د ترقۍ په لار مخکښې لاړ شي او دغه قلم او کتاب به د دهٔ د روښانه ژوند ضمانت وګرځي۔

په دې باره کښې باچا خان د خپل کتاب " زما ژوند او جدوجهد " کښې لیکي:

زهٔ په مشن سکول کښې د خپل هېډ ماسټر او د هغهٔ د ورور ډاکټر وګرم نه ډېر متاثره وم ۔ د هغوي قربانیو راباندې ډېر اثر کړے وهٔ ۔ زما هم دا خیال پیدا شوے وهٔ چې د دې قام او وطن خدمت مې وکړې ۔ په دغو ورځو کښې زمونږ د قام د جهالت په وجه ډېر بد حالت وهٔ ۔ نهٔ د

حکومت له خوا څهٔ انتظام وهٔ او نهٔ د قام له خوا ۔ د تعلیم کولو هېڅ انتظام نه وهٔ او کهٔ په کوم کلي کښې به پرائمري سکول وهٔ هغې ته به هم ملایانو څوك نهٔ پرېښودل نو ما غوښتل چې د پښتنو د بچو د تعلیم د پاره په ملك کښې اسلامي مدرسې جوړولو کوشش وکړم او خپل ژوند به په دې خدمت کښې تېروم ۔ په ۱۹۱۰ء کښې ما او مولوي عبدالعزیز صاحب یوه مدرسه په اتمانزو کښې جوړه کړه او د نورو مدرسو جوړولو د پاره مو په نورو علاقو کښې دوره شروع کړه ۔ د خلقو توجه مې د علم طرف ته کړه او د پښتنو په زړونو کښې مې د علم د ضرورت احساس پیدا کړهٔ او دغه شان مو ورو ورو په مختلفو علاقو کښې د مدرسو جوړول شروع کړل په لږ وخت کښې ډېرې مدرسې جوړې شوې۔

تاریخ ګواه دے چې هر تحریك یو نصب العین او مقصد د پاره شروع کېږي نو په مخالفت کښې ئې خامخا څوك راوچتېږي نو دغه شان هم په دغه ورځو کښې د مدرسو جوړولو مخالفت کښې د هغه وخت ملایان، پیران او خانان راوچت شول او مخالفت ئې شروع کړهٔ او په خپل تقریرونو کښې به ئې خلقو ته وئیل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبق د مدرسې وايي
د پاره د پېسې وايي
په جنت کښې به ئې ځاے نۀ وي
په دوزخ کښې به غوپې وئ

خلقو چې به دا واورېدل نو خپل بچي به ئې منع کول.

په دغه حقله باچا خان وايي:

په دغه وخت کښې قام د ملايانو او باباګانو په جال کښې ګېر وۀ او د هغوي د اثر لاندې د بل چا اثر ئې لا نۀ وۀ منلې او يو قام هله د چا اثر قبلوي چې اثر والا پکښې پيدا شي کله چې ملايانو زمونږ د مدرسو مخالفت شروع کړۀ نو د خپلو مدرسو د پاره مونږ د ترنګزو حاجي صاحب سرپرست وټاکۀ نو په دې طريقه مونږ ځۀ نا ځۀ د ملايانو د تخريب نه بچ شو. د حاجي صاحب په وجه مونږ ته په دې کار کښې ډېره کاميابي حاصله شوه. (زما ژوند او جدوجهد صفحه ۲۹)

هر کله چې انګرېز په دې خبر شۀ چې پښتون قام په تعليمي لحاظ پرمختګ غواړي او دغه تعليمي پرمختګ سره به په پښتون قام کښې انقلاب راشي او دغه انقلاب زمونږ د پاره د يو لوے طوفان ذريعه وګرځي او دا يو داسې قام دے چې زمونږ د مقابلې طاقت او جرات لري نو ولې دي مونږ د

دوي دغه منصوبې ختمې نۀ کړو او هم په دې کوشش کښې لګيا شو. د دغه مدرسو جوړولو تحريك ناكامه كولو د پاره ئې هر قسم طريقې خپلې کړې. په دې دوران کښې د خلافت تحريك شروع شۀ او د هجرت كولو اواز پورته شۀ نو د دې سيمې پښتانۀ هم افغانستان ته په هجرت لاړل. په دغه کښې باچا خان هم په هجرت لاړۀ چې پنځلس كاله پس راغے نو وايي:

د افغانستان او ازاد قبائلو چې مې حالت وليدۀ او پنځلس كاله مې په هندوستان قبائلو او افغانستان کښې غرزې پرزې وکړې نو په دې نتيجه ورسېدم چې انقلاب د منډې کار او دومره اسان څيز نۀ دے. انقلاب د سرې سيني کار دے. انقلاب علم او پوهه غواړي ، انقلاب عالمان او پوهان غواړي. د انقلاب د پاره د اشخاصو ضرورت دے. تۀ ګوره چې زمونږ جذباتي ملګري په څومره جوش راوتلي وو ، ټول لاړل خوارۀ وارۀ شول نو کښېناستم د ځان سره مې ښۀ فکر وکړۀ ، په دې نتيجه ورسېدم چې زمونږ د قام نۀ تجارت خوا ته توجه شته ، نۀ د صنعت خوا ته ، نۀ د زراعت خواته او نۀ د تعليم خواته. د بلې خوا په رسمونو رواجونو کښې تر غوږو ډوب دے. په خانه جنګو اخته دے. داسې قام انقلاب نۀ شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولې او دا قام د دې بلاګانو خلاصول په کار دي چې سیاسي شعور پکښې پیدا شي او دا کار یوه پُر امنه فضا غواړي. تر دغه وخته پورې زهٔ په دې عقیده وم چې دا ټول کارونه انقلاب غواړي. تشدد راته د انقلاب نژدې او د کامیابۍ لار ښکارېده خو د تجربې نه وروستو راته معلومه شوه چې د جنګ په وخت کښې اسونه نهٔ تیارېږي نو ځکه مې اراده وکړه چې خپل کلي ته واپس کېږم او د عدم تشدد د اصولو په بنا به کار کوم، اول به د انقلابي اشخاصو د تعلیم او تربیت د پاره قومي مدرسې جوړوم نو ځکه اتمانزو ته راغلم. زهٔ چې د هجرته بېرته راغلم نو د هغو مدرسو بېرته جاري کولو کوشش مې کولو چې پېرنګیانو د جنګ په زمانه کښې بندې کړې وې. (زما ژوند او جدوجهد، مخ ۱۸۲ ـ ۱۸۳)

باچا خان دغه تعلیمي او اصلاحي تحریك په منظم ډول مخکښې بوتلل غوښتل نو په ۱۹۲۱ء کښې د انجمنِ اصلاح الافاغنه په نوم ټولے ئې جوړ کړهٔ چې د هغې مقصد او نصب العین د پښتنو د غلطو رسمونو، رواجونو د اصلاح کولو د تشدد نه د منع کولو او پکښې د قامولۍ د مینې او محبت پیدا کول وو او هم په دغه کال ۱۹۲۱ء کښې ئې د انجمن د

باچاخان عهد ساز شخصیت

سپورې لاندې په اتمانزو کښې د ازاد سکول بنیاد کښېښودهٔ. د دې سکول په بنیاد کښېښودو کښې د باچا خان سره قاضي عطاء الله، میا احمد شاه، حاجي عبدالغفار خان، محمدعباس، عبدالاکبر خان اکبر، تاج محمد خان، عبدالله شاه او خادم محمد اکبر ملګرې وو.

په دې حقله باچا خان په خپل کتاب زما ژوند او جدوجهد کښې لیکي:

مونږ د خلقو د پوهولو او پکښې د مینې محبت، ورورۍ او قامولۍ د پیدا کولو د تعلیم شوق د پیدا کولو او د قام نه د غلطو رسمونو رواجونو ختمولو او د قامي مدرسو د پاره د مرستې حاصلولو په غرض کلي په کلي کور په کور دورې شروع کړې او په خلقو کښې مو د ژوند احساس پیدا کړو. زما د دورو پېرنګې سره ویره پیدا شوه. سر هملټن زمونږ د صوبې چیف کمشنر وهٔ، هغه زما باباجان وغوښتهٔ، ورته ئې ووې چې دا ځوے دې څهٔ کارونه کوي، ټول خلق لمسوي. منع ئې کړه. د دهٔ سکتر سعدالله خان د عمرزو خان وهٔ. هغهٔ مې باباجان ته وئیلي وو چې تهٔ ګوره چیف کمشنر ستا څومره احترام کوي. څومره چې ستا مني هغه هومره د چا نهٔ مني. تهٔ د دهٔ دخوشحالۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پاره خپل ځوے منع کولې قدرې نهٔ شي ـ بابا مې راغے، زهٔ ئې کښېنولم ، راته ئې وئيل چې ځويه د دې کارونو نه لاس واخله ، ځان دې په مصيبت اخته کړے دے ـ سرکار هم خفه کېږي چې نور څوك ئې نهٔ کوي تهٔ ئې څهٔ کوې ـ ما ورته وې چې ښه ده بابا چې تهٔ وايې مهٔ کوه نهٔ به ئې کوم، د ډېرو خلقو چې مونځ پرېښے دے نو زهٔ ئې هم پرېږدم خو تهٔ به بيا ما ته نهٔ وايې چې مونځ ولې نهٔ کوې ؟ بابا مې راته ووئيل چې مونځ خو فرض دے ـ ما ورته وې بابا دا علم خو هم فرض دے ـ بابا مې وې ښه ده څه کوه او بيا چيف کمشنر ته ورغے ورته ئې ووئيل چې صاحبه مونږ ستاسو د خوشحالۍ دپاره خپل دين نهٔ شو پرېښودې ـ (زما ژوند او جدوجهد مخ ۱۵۸ ـ ۱۸۲)

د باچا خان دا ارمان وهٔ چې د پښتون بچي دې د زمانې د نوي تعليم او د خپل ثقافت ، ژبې ، تاريخ نه واقف شي نو ځکه باچاخان مغربي او مشرقي علوم دواړه د پښتنو بچو ته په دغه مدرسو کښې ورکول غوښتل چې پښتون به د تعليم په وجه اتفاق او وروروليي مينه وپېژني او د توپك په ځاے به د قلم او کتاب په ذريعه خپل مرام ته ورسي ـ پېرنګے په خبره پوهه شو چې دا تحريك اوس د ختمېدو نهٔ دے او باچا خان او د هغهٔ

ملګري په خپلو ارادو کښې کلك دي او دوي مونږ هېڅ کله هم د خپلې لارې نه اړولي نهٔ شو ـ دوي په پېسو اخستي نهٔ شو او دا تحريك په خان ، مُلا ، پير باندې نهٔ ناکامه کېږي نو بله لار ورسره نه وه نو باچا خان ئې سره د انجمن اصلاح الافاغنه د ملګرو د دفعه 40 FCR لاندې په دسمبر ۱۹۲۱ء کښې ګرفتار کړل نور ملګري ئې خوشې کړل خو باچا خان ئې درې کاله قېد کړهٔ او په جېل کښې ورسره ناروا سلوك وشهٔ او تکليفونه به ئې ورکول چې دې به د خپلې خبرې نه واوړي خو دغه د غېرت او پت ډك پښتون چرته د خپلې خبرې نه اوړېدهٔ ـ مرګ ته تيار وهٔ خو دپښتون غلامي ئې نهٔ منله ـ د انګرېز دا خيال وهٔ چې د باچا خان نيولو سره به د مدرسو جوړولو دغه تحريك او انجمن اصلاح الافاغنه به ختم شي خو دې تعليمي تحريك په کلي کښې د مدرسو جال خور کړے وهٔ او مرکزي مدرسه د اتمانزو ازاد هايي سکول وهٔ او بيا هغه وخت راغلو کوم چې فخرِ افغان باچا خان سترګې په لار وهٔ ، د دې مدرسو په ذريعه په هلکانو کښې د ديني ، مذهبي ، تاريخي او سياسي شعور پيدا شو او هم دې مدرسې د ماسټر عبدالکريم غونډې پوهه عالم، اديب، شاعر او دانشور پيدا کړهٔ او هغه به دغه تحريك کښې د خپل دماغ ، قلم او ژبې په ذريعه جوش او ولوله پيدا کوله ـ دې مدرسې د عبدالولي خان غونډې يو بې باکه جرې ستر سياستدان پيدا کړهٔ ـ دې مدرسې د عبدالغني خان غونډې د لويې پاې شاعر،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اديب ، فلاسفر پېدا کړۀ ـ دې مدرسې د عبدالروف قربان غوندې شاعر او سياستدان په درګۍ ملاکنډ کښې پېدا کړۀ ـ دې مدرسې د سعادت خان جلبل په شان ملي شاعر پېدا کړۀ چې تر مرګه د باچا خان لمن ئې نۀ وه پرېښې او دغه شان په صوابۍ ، نوښار، مردان ، کوهاټ ، بنو، ډېره اسماعيل خان ، هزاره او قبائلي اېجنسو کښې د دې مدرسو نه چې څومره هلکان فارغ شوي وو هغوي د خپلو تقريرونو ، نظمونو ، تحريرونو په ذريعه اودۀ قام راويښول شروع کړل او دغه شان په پښتنو کښې د باچا خان د زړۀ ارمان په دمه دمه پوره کېدۀ او پښتون قام د علم د رڼا ليتکي بلول او په مخکښې تګ ئې کولو لکه څنګه چې وئيلي کېږي چې د هر تحريك په شا د هغه ژبې د ادب لاس وي او دغه ادب د اجتماعي فکر ترجمان شي او بيا د هغه ژبې قام ته د خپل منزل لارې ښايي او په دغه لارو بيا هغه قام يون کوي او په دې هرڅۀ کښې د اديب او شاعر ، عالم ، پوهاند ، دانشور لاس وي او دغه وجه وه چې دغه مدرسو کښې لوستونکيو هلکانو ته د ميا احمد شاه ، مولوي محمد اسماعيل ، خادم محمد اکبر ، تاج محمد تاج ، حاجي عبدالغفار خان ، عبدالاکبر اکبر ، محمد عباس خان غوندې پوهانو ، عالمانو ، اديبانو ، شاعرانو رهنمايي او د استاذۍ شرف حاصل وۀ ـ د باچا خان دې هلو ځلو سره پښتون راويښ شۀ ، خپل اقدار ئې وپېژندل ، د خپلې ژبې ، ثقافت او تاريخ نه

خبر شۀ او د انګرېز نه ئې د ازادۍ مطالبه وکړه ـ باچا خان پوهه شۀ چې زما حکمتِ عملۍ رنګ راوړۀ ځکه چې هغه د مخکښې نه د عدم تشدد لار خپله کړې وه ـ د ټوپك په ځاے د قلم نه کار اخستۀ او د قلم او کتاب په ذريعه ئې پښتون قام راويښ کړۀ ـ باچا خان او د هغوي ملګري په دې پوهېدل چې د دې تحريك د کاميابۍ انحصار په خلقو کښې جوش جذبه ولوله او غورځنګ به هله راپېدا کېږي چې زمونږ د تعليمي تحريك په نتيجه کښې جوړو شويو مدرسو کوم عالمان ، پوهان، شاعران ، اديبان ، دانشوران، فنکاران او سياستدانان پېدا کړي هغوي دې کلي په کلي کور په کور حجره په حجره او جومات په جومات وګرځي او د خپلو ملي او قامي انقلابي شعرونو ، ليکونو او تقريرونو په ذريعه خپل پيغام پښتنو ته ورسوي او هم دغه شان دې ثقافتي ، ادبي جرګې او تنظيمونه قائم کړي ـ انجمن اصلاح الافاغنه دا فېصله وکړه چې هر کال به د دې انجمن د سپورې لاندې کليزې جلسې کولې شي ، په دغه جلسو کښې به مشاعرې او ډرامې هم کېږي او په دې سره به د پښتو ادب او ثقافت ارتقا ومومي ـ د دې فېصلې په رڼا کښې انجمن اصلاح الافاغنه په اپرېل ۱۹۲۷ء کښې د يو طرحې مشاعرې او ډرامې اهتمام وکړۀ او کومو شاعرانو چې ښه نظمونه وئيلي وو هغوي ته ئې انعامونه او تمغې هم مقرر کړې ـ د دغه اولنۍ مشاعرې طرحه وه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

"کۀ زلمي چرې په خپل وطن قربان شي "
په دې مشاعره کښې اول انعام اروانښاد عبدالخالق خلیق صاحب د سرو زرو تمغه واخسته، دویم انعام اروانښاد فضل محمود مخفي صاحب د سرو سپینو ګډه تمغه واخسته او دریم انعام د کوهاټ مولانا ګل احمد صاحب ته د سپینو زرو تمغه ورکړې شوه۔ د اروانښاد خلیق صاحب د نظم څو شعرونه په دا رنګ وو:

د سرحد صوبه به هم یو ګلستان شي
کۀ زلمي چرې په خپل وطن قربان شي
چې د خپل وجود اختیار ئې لاس کښې نۀ وي
په تش نوم به څۀ امیر شي څۀ به خان شي
هېڅ مشکله ازادي نۀ ده خلیقه
خو کۀ څوك د اتمانزو په پل روان شي

او دغه شان په دغه جلسه کښې د عبدالاکبر خان اکبر لیکلې شوې ډرامه "درې یتیمان" په نوم ستېج شوې وه۔ خان عبدالولي خان په دې ډرامه کښې د مشر یتیم کردار ادا کړے وۀ ۔ عبدالولي خان په خپل کتاب " باچا خان او خدایي خدمتګاري " کښې د دې ډرامې په حقله لیکي:

دا د یو غریب زمیندار د کورنۍ قیصه وه چې هغه عاجز د مالیې د ورکولو نۀ وۀ نو په هغې

باچاخان عهد ساز شخصیت

کښې ئې کور تالا شوے وۀ او هغه زندان ته لېږلے شوے وۀ۔ د هغۀ نه وروستو دوه ماشومان بچې پاتې شوي وو ۔ زۀ پخپله په دغه ډرامه کښې وم او د مشر یتیم کردار مې په غاړه وۀ چې زمونږ کور تالاشو ، پلار رانه پولیس د ملك په ښودنه بوتلو نو یو ساعت پس زما دا کشر ورور ما ته په ستېج په ژړا شو ۔ وې وږے یم ، ستېج ته مخامخ په زرګونو خلق ناست وو ، په دې ډرامه کښې بالکل بوخت، دې هلك چې ما ته په دویم ځل ووې چې لالا زۀ وږے یم نو په دې مخامخ ناستو تماشګیرو نه یو بوډا راپاڅېدۀ ، نېغ ستېج ته راغے، ما چې ورته وکتل نو سترګې ئې د اوښکو ډکې وې ، هغه ئې د پټکي په پلو اوچې کړې ، د ترخ د جېب نه ئې څۀ راوېستل او ما له ئې په لاس کښې کښېښودل او ډېره په تسله ئې ما ته ووې چې بچے خفه کېږه مه ، دا واخله او خپل دې ماشوم ورور له پرې ډوډۍ واخله ، ما چې وکتل نو هغۀ زما په لاس کښې یوه روپۍ او شپږ انې پرېښې وې۔
(باچا خان او خدایي خدمتګاري مخ ۳۷۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه شان د پښتونخوا په دې سیمه دغه اولسي مشاعره اولنۍ مشاعره او دغه ډرامه "درې یتیمان" اولنۍ ستېج ډرامه وه چې اعزاز ئې دغه انجمن ته حاصل دے.

د ګران پوهاند ډاکټر همایون هما صاحب د وېنا مطابق:

> رضا همداني "درې یتیمان" ته د پښتو ادب ورومبۍ تسویدي ، عملي او منظمه ډرامه وئیلي ده. (پښتو مجله ،درې میاشتنۍ . جولايي، ستمبر ۲۰۰۷ء صفحه **۵۲**)

په کال **۱۹۲۸**ء کښې د اپرېل په یویشتمه نېټه په کلیزه دستوره کښې په اتمانزو کښې یوه بله طرحي مشاعره د حاجي عبدالغفار د صدارت لاندې وشوه چې طرحه ئې دا رنګه وه :

" کهٔ دې خیال د ازادۍ د خپل وطن شي"

هم په دغه جلسه کښې یوه بله ډرامه د عبدالاکبر خان اکبر لیکلې د "تر بور" په نوم ستېج شوې وه ، دغه هم یوه اصلاحي ډرامه وه ؛

د دې جلسې باره کښې عبدالخالق خلیق صاحب په خپل کتاب " زهٔ او زما زمانه" کښې لیکي:

> په دې کال کښې چې موسم وهٔ د بهار
> صدارت کښې د حاجي عبدالغفار
> اتمانزو کښې جلسه وشوه عالیشانه
> عالمونه وو راغلي له هر خوا نه

باچاخان عهد ساز شخصیت

> د تېر کال په شان ډرامه پکښې هم وشوه
> د پښتو مشاعره پکښې هم وشوه
> طرحه دا وه کهٔ د چا یاده تر نن وي
> "کهٔ دې خیال د ازادۍ د خپل وطن وي"
> کوم یو نظم چې له ټولو وهٔ بهتر
> هغه شمېر شو د خادم محمد اکبر
> دویم نظم د تورسم کاکا حساب شهٔ
> د شېرپاو فضل واحد درېم کامیاب شو
> (زهٔ او زما زمانه ، صفحه: **۴۲**)

د دغه ډرامې باره کښې سید صابر شاه صابر په خپل کتاب " د رڼاګانو محفلونه" کښې لیکي :

> په کال **۱۹۲۸**ء کښې د ازاد سکول په کلیزه غونډه کښې په اتمانزو کښې بله ډرامه هم د عبدالاکبر خان اکبر د "تربور" په نوم د ستېج په سر وښودلې شوه. دې ډرامې اصلاحي اړخ لرلو. د دې ډرامې اصلي کاپۍ په ۱۹۳۰ء کښې هغه وخت د مینځه لاړې چې د عبدالاکبر خان اکبر د کور تلاشي انګرېز سرکار وکړه او هغه "تربور" نومې ډرامه ئې هم د هغهٔ د نور ډېر منظوم کلام سره په خپله قبضه کښې واخسته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(د رڼاګانو محفلونه، د ادبي جرګو مرکو تاریخ،
مخ ۴۴)

په ۲۱م اپرېل ۱۹۳۰ء په اتمانزو کښې یوه ډېره درنه جلسه وه چې د صوبې د ګُتې ګُتې نه ورته پښتانهٔ راغلي وو . په دغه جلسه کښې د انجمن اصلاح الافاغنه او د خدایي خدمتګارو جرګې الحاق وشهٔ. په دغه جلسه کښې یوه درنه مشاعره هم شوې وه چې په ګڼ تعداد کښې شاعرانو په کښې ګډون کړې وهٔ .د دې طرحې مشاعرې طرحه دا رنګه وه :

جنګ د ازادۍ له همېشه زلمي وتلي دي

د دې مشاعرې په حقله احمد کاکا په خپل کتاب ''خدایي خدمتګاري'' کښې لیکي :

شپې له مشاعره وه ، د ټولې صوبې نه شاعران راغلي وو. قابلِ ذکر کسان پکښې دا وو ؛ ګل احمد د مرغز، تورسم د دوه سرو، فضل واحد ملا د شېرپاو، حبیب الله کاکا د ترنګزو، سیدرسول رساد بدرښو، عبدالاکبر اکبر د عمرزو، عبدالخالق خلیق د مانکي، خادم محمد اکبر د چارسدې، میا شاکرالله د نوښار، نصر الله د اتمانزو او نور هم ډېر وو خو ماته ئې نومونه نهٔ دي یاد. د مشاعرې طرح دا رنګه وه:

''جنګ د ازادۍ له همېشه زلمي وتلي دي''

د مرغز ګل احمد په دې طرح دا نظم وئیلے وهٔ :

باچاخان عهد ساز شخصیت

جنګ د ازادۍ له همېشه زلمي وتلي دي
را به وړي غونچې د ګلو نن پرون کښې تلي دي
باز کهٔ د غماز په منګل ناست دے هېڅ پروا نشته
مونږ د زړهٔ په غوښو باتوران ورته ساتلي دي
نهٔ کوي تعلیم د ازادۍ پښتونه روند شولي
تا د غلامۍ په مدرسه کښې څهٔ لوستلي دي
جنګ د ازادۍ له همېشه زلمي وتلي دي
رابه وړي غونچې د ګلو نن سبا کښې تلي دي
نخښه د مراد زمونږ به درنګ ساعت له ولګي
مونږ ورله خپل کور د اتفاق ګولۍ ساتلي دي
مهٔ کوه غفلت پښتونه نور اوس ویښ د خوبه شه
څهٔ رنګ چې الفاظ د ګل احمد له خلې وتلي دي
جنګ د ازادۍ له همېشه زلمي وتلي دی
رابه وړي غونچې د ګلو نن پرون کښې تلي دي

دا نظم ګل احمد او فردوس اورلے وهٔ . د دواړو اوازونه ډېر ښکلي وو . مشاعره تر ډېره وخته پورې جاري وه . د دې د پاره خلیق صاحب ، خادم صاحب او تورسم دوي مقرر وو چې نمبرې ورکړې . دوي ګل احمد له اول ، فضل واحد ملا له دوېم او تورسم له درېم نمبر ورکړهٔ . په انعامونو کښې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاندۍ تمغې، نومونه ورباندې لیکلې وو ـ دې مشاعرې خلق داسې کړل لکه چې په اور تېل واچوي.

(خدايي خدمتګار تحریك وړومبے ټوك، احمد کاکا.
صفحه: ۱۸۷، ۱۸۲، ۱۸۵)

عبدالخالق خلیق په خپل کتاب ''زهٔ او زما زمانه'' کښې د دې مشاعرې په باره کښې لیکي :

په شلم او یویشتم میاشت د اپرېل اتمانزو ته خلق راغلل ډېر په سېل سالانه جلسه وه بیا د انجمن ورته راغلل عالمونه د وطن پکښې وشو قسماقسم تقریرونه رنګارنګ هم پکښې وشو تجویزونه د شپې وشوه بڼهٔ درنه مشاعره ګل احمد صاحب ته ورکړې شوه تمغه

د انجمن د کلیزو مشاعرو او ډرامو نه علاوه نورې مشاعرې او ډرامې د انجمن له اړخه شوې دي لکه په ۱۹۳۰ء کښې د عبدالخالق خلیق لیکلې ډرامه ''د خدايي خدمتګار'' په نوم د فخر قوم میا صاحب په خواهش په زیارت کاکا

صاحب کښې په یوه جلسه کښې سټېج شوې ده ـ د دغې ډرامې هیرو د خلیق صاحب ورور عبدالمالك وهٔ.
په دې باره کښې ګران پوهاند ډاکټر محمدهمایون هما صاحب درې میاشتنۍ پښتو جولايي ـ ستمبر ۲۰۰۷ء ، په خپله یوه مقاله ''بنګلا'' کښې لیکي :

د پښتو اولنۍ ډارمې ''درې یتیمان'' نه پس چې کومې ډرامې زمونږ مخې ته راغلې هغه د رضا همداني د وینا له مخه د امیر نواز خان جلیا ''درد'' (۱۹۳۰ء)، د عبدالخالق خلیق ''خدايي خدمتګار'' (۱۹۳۰) او شهیده سکینه او د فضل رحیم ساقي ''سپېرهٔ مرګے'' (۱۹۳۵ء):

او هم په دغه مقاله کښې ډاکټر پروفېسر هما صاحب بل ځاے لیکي:

د پښتو د وړومبۍ طبعزادې ډرامې ''درې یتیمان'' مصنف عبدالاکبر خان اکبر د ''جونګړه'' په نامه خپله دویمه ډرامه په کال ۱۹۴۵ء کښې لیکلې وه چې عمرزو او شاهي باغ کښې سټېج شوه او په کال ۱۹۴۲ء کښې چاپ کړې شوه ـ په جونګړه کښې د اولس د معاشي بدحالۍ او د شتهٔ منو د لاسه د هغوي د تریخ ژوند نقشه راښکلې شوې وه او ورسره قام ته د سیاسي شعور

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو درس هم په کښې موجود دے ـ (درېځ مياشتنۍ پښتو ، جولايي ، ستمبر ۲۰۰۰)

باچا خان چې دپښتون قام د پوهې ، علم، تعليم ، د خپلې ژبې ثقافت، تاريخ نه د خبرېدو او په عملي شکل کښې راوستولو د پاره کومه حکمت عملي خپله کړې وه هغه په هغې د کاميابۍ په طرف تګ کولو روان وۀ او کاميابي ئې موندله ـ هغه په دې نتيجه اورسېدۀ چې ما کوم تحريك شروع کړے دے نو په پښتو کښې د دې تحريك د کاميابۍ د پاره نورې ذريعې لټول پکار دي او هغه د پښتو ادب دے چې دا د ابلاغ يوه لويه ذريعه ده ـ لکه څنګه چې مخکښې په تفصيل سره ذکر وشۀ چې د انجمن له خوا د مشاعرو او د سټېج ډرامو اهتمام په ډېر زور او شور سره وشۀ او د پښتو ادب په ترقۍ کښې دغه صنفونو ډېر لوے کردار ادا کړۀ او تحريك ئې د صوبې په ګوټ ګوټ کښې متحرك کړۀ خو باچا خان لا هغسې پوره مطمئن نۀ وۀ ، ولې چې هغه دپښتون قام سره يوه لېونۍ مينه لرله او دې مينې هغه په قلار نۀ پرېښودۀ ـ هغه د خپل قام او دپښتو ژبې ترقي غوښتله څکه خو باچا خان په خپل کتاب "زما ژوند او جدوجهد" کښې ليکي :

په جېلخانه کښې ما د خپل قام په حالاتو په ښۀ شان سره غور کړے وۀ ـ زۀ په دې نتيجه ورسېدم چې په دنيا کښې هېڅ يو قوم بغېر د

خپلې ژبې ترقي کولې نۀ شي او په هغوي کښې علوم او فنون پيدا کېدے نۀ شي ـ ما دا اراده کړې وه چې ضرور به يوه رساله په پښتو کښې د خپل قوم د پوهولو ، د دنيا د حالاتو نه د خبرولو او د خپلې ژبې طرف ته مائل کولو (مخ کولو) د پاره جاري کوم او د دې کوشش به هم کوم چې انجمن پخپله ژبه کښې د بچو د پاره د ابتدايي تعليم انتظام وکړي ـ حقيقت دا دے چې دغه وخت په پښتو ژبه کښې هېڅ نۀ وو او پښتو د چا ياده وه؟ او پښتون قوم دومره ناپوهه ، نادانه وۀ چې دا خپله ژبه ورته سپکه ښکارېده او چې کوم قوم ته خپله ژبه سپکه شي نو هغه سپك شي او چې خپله ژبه ترې ورکه شي نو هغه وروك شي ـ د راتلو سره ما دا دوه خبرې انجمن ته پېش کړې ، انجمن دې خبرو سره خو اتفاق وکړۀ ليکن د مالي مشکلاتو په وجه پرې عملي قدم فوراً اخستلے نۀ شۀ ـ د رسالې ذمه واري ما په خپل سر واخسته او عبدالاکبر خان او عبدالله شاه ته دا خبره حواله شوه چې د رسالې د جاري کولو د پاره اجازت نامه دې د حکومت نه واخلي ليکن په مينځ کښې درې کاله تېر شو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوي د اجازت نامې د پاره یو درخواست
قدرې هم ونۀ کړې شۀ ـ زۀ پوهه شوم چې بغېر
زما نه دا کارنه شي کېدے او د ۱۹۲۷ء په اخر
کښې ما دې کار ته پخپله ملا وتړله او دا کار
مې په خپل لاس کښې واخستۀ ـ د اجازت نامې
د پاره مې حکومت ته درخواست ورکړۀ ـ اجازت
نامه مې حاصله کړه او په ۱۹۲۸ء کښې مې د
پښتون په نوم یوه رساله د پښتو په ژبه کښې د
اتمانزو نه جاري کړه ـ افسوس خو په دې دے
چې پښتون دومره لوے قوم او خداے ورله د
نعمتونو او دولتونو ډك ملك ورکړے دے ، نۀ
د دۀ په خپله ژبه کښې یوه رساله او نۀ یو اخبار
شته ـ دا د پښتو ژبې اولنۍ رساله ده چې د
پښتنو په ملك کښې جاري شوه ـ پښتون قوم
ډېر خرچي دے لېکن دې قسم څیزونو باندې
پېسې نه لګوي او په دې قسم څیزونو خرچ
کولو سره نا اشنا او نابلده دي ـ ډېرې پېسې ما
د خپل جېب نه پرې خرچ کړې ـ دې رسالې د
پښتنو په ښځو او نرو کښې یوه نوې زندګي
پیدا کړه او دا رساله په پښتنو کښې ډېره
هردلعزیزه شوه ـ دا خپل ملك خو پرېږده په

یورپ ، امریکه او استرېلیا کښې د دې نه خبر
شو نو هغوي به غوښته او امداد به ئې هم
ورسره کوۀ ـ د پښتنو ئې پښتو طرف ته شوق
پیدا کړۀ ـ

(زما ژوند او جدوجهد ، مخونه: ۲۳، ۲۳۴، ۲۳۳)

د پښتون رسالې د ورومبۍ ګڼې مدیر عبدالغفار خان باچا
خان وۀ او کشر مدیر ئې خادم محمد اکبر وۀ ـ د پښتون رسالې
په ورومبي مخ یعني ورومبۍ پاڼه باندې د قامي شاعر خادم
محمد اکبر دا شعر لیك وۀ:

نۀ کلونه د غلام په غلامۍ کښې
نه ساعت د ازادۍ کۀ ځنکدن وي

محترم پروفېسر ډاکټر محمد همایون هما صاحب په خپل
کتاب " په سرحدي صوبه کښې د صحافتي او دبي مجلو
روایت" کښې لیکي:

"پښتون" په دغه زمانه کښې د پښتو ورومبنۍ
رساله وه او په دې کښې به د هغې وخت د ټولو
نومورو شاعرانو او د قلم د خاوندانو لیکونه
چاپ کېدۀ ـ په کال ۱۹۳۰ء کښې چې کله باچا
خان د پېرنګي حکومت ونیولو نو د پښتون
اشاعت هم بند شۀ ـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مئي ۱۹۳۱ء کښې رساله په دوېم ځل جاري شوه او په دغې دوېم دور کښې نومړې شاعر او اديب عبدالخالق خليق د پښتون مدير وټاکلې شۀ ـ هغۀ د دسمبر ۱۹۳۱ء پورې پرچه ښۀ په باقاعدګۍ سره جاري وساتله خو تر دغې مياشت پورې د اتو اشاعتونو نه پس د باچاخان د ګرفتارۍ په وجه بيا بند شوه ـ په کال ۱۹۳۸ء کښې په درېم ځل د پښتون اجراء وشوه او چې کله په ۱۹۴۱ء کښې د مجلې د واکمنو نه حکومت ضمانت وغوښتۀ نو د مالي تنګسيا په وجه په مجبورۍ رساله بند کړې شوه ـ په کال ۱۹۴۵ء کښې په سرحدي صوبه کښې د ډاکټر خان صاحب د وزارت په وخت کښې د پښتون اشاعت په څلورمه پېره شروع شۀ او د پاکستان د جوړېدو پورې جاري پاتې شۀ ـ په کال ۱۹۴۷ء کښې د حکومت له اړخه د رسالې په اشاعت پوخ بنديز ولګېدۀ ـ (صفحه: ۵۲م۵۴، ۵۳)

ګران ډاکټر هما صاحب هم په دغه کتاب کښې وړاندې ليکي:

د "پښتون" عمومي مزاج سياسي وۀ ـ د خدايي خدمتګار تحريك خبرونه د باچا خان تقريرونه د ملك د سياسي مشرانو د اهمو تقريرونو ترجمې

باچاخان عهد ساز شخصيت

به په مجله کښې په باقاعدګۍ سره چاپ کېدې ـ وخت په وخت به په کښې د معلوماتي ، اصلاحي رنګ، ادبي ، تاريخي او تحقيقي ليکونه هم چاپ شو ـ باچا خان په ذاتي توګه د پښتون رسالې په اشاعت کښې ډېره دلچسپي لرله ـ په اتمانزو کښې د هغۀ حجره د مجلې دفتر وۀ ـ وروستو دغه دفتر سردرياب ته منتقل شۀ ـ پښتون د خپل وخت يوه درنه معلوماتي مجله وه او د پښتو صحافتي ادب په تاريخ ئې دوامي نقشونه ثبت کړي دي (صفحه: ۵۵، ۵۴)

کۀ مونږ د باچا خان د تحريك يوه لنډه شان جائزه واخلو نو مونږ په دې نتيجه رسو چې د باچا خان تحريك د پښتون د پوهې، علم او ترقۍ د پاره وۀ ـ هغۀ دپښتون ژوند د سوکالۍ او خوشحالۍ سره ليدل غوښتل ، هغه د عدم تشدد قائل وۀ ـ هغۀ پښتون د جهالت د تيارو نه بهر کول غوښتل ـ هغه په پښتون قام کښې د ځان پېژندګلو غوښتله ـ هغه پښتون د تجارت ، صنعت او زراعت په مېدان کښې اختيارمند جوړلو د پاره هلې ځلې کولې نو ځکه چې وئيلې شي ادب او ژوند سره لازم او ملزوم دي نو هغه هم د خپل تحريك د کاميابۍ د پاره د پښتو ادب لمن هم ټينګه نيولې وه او هم په دې پوهه وۀ چې د هر تحريك په شا د ادب لاس وي او کۀ مونږ سوچ وکړۀ نو د باچا

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان تحریك كۀ په اصلي معنو كښې د سیاسي بېدارۍ تحریك وۀ نو ورسره ئې په قام كښې د ادبي شعور د بېدارولو د پاره هم كوشش كړے دے ولې چې ادب خو په مدرسو كښې زده كېږي او د هغۀ دغه مقصد او نصب العېن وۀ چې پښتو ژبه او پښتون قام دې د نورو ژبو او قامونو سره په یو صف كښې اودرېږي ـ دغه وجه ده چې باچا خان او د هغۀ ملګرو پښتون قام د مشاعرو، ډرامو د تحریر او تقریر په ذریعه په هر مېدان كښې د انقلاب راوستلو درس او پېغام وركړے دے ـ دا اعزاز او فخر باچاخان او د هغوي ملګرو ته حاصل دے چې په دې سیمه ئې د اولنۍ مشاعرې او سټېج ډرامې بنیاد كېښود او ولې به ئې نه كېښېښودۀ ځكه چې انجمنِ اصلاح الافاغنه په بنیادي نكاتو كښې دا دوه خبرې شاملې وې:

❖ دا جرګه به د پښتو ادب په خاطر په كال كښې یو ځل په اتمانزو كښې د ټولې صوبې د شاعرانو د مشاعرې او په سالانه جلسه كښې د شمولیت دعوت وركوي ـ

❖ دا جرګه به د اولسي شاعرانو حوصله افزایي كوي او ناچارو سره به حسبِ توفیق مدد كوي ـ

(د برصغیر پاك و هند ازادۍ كښې د پښتنو برخه ، مخ ۷، ۸ـ عبدالاكبر خان اكبر ، انجمنِ اصلاح الافاغنه)

د دې نه معلومېږي چې د انجمنِ اصلاح الافاغنه مشرانو ته دا پته وه چې دا تحریك بغېر د پښتو ادب نه نیمګړے دے او تر

ثو چې پښتنو خپله ژبه زده كړې نه وي نو تر هغې دوي ته د علم او پوهې مقام ته رسېدل ګران دي ـ لكه ستر مشر عبدالولي خان په خپل كتاب "باچا خان او خدایي خدمتګاري" كښې لیكي:

چې كله به دوېم جماعت پاس پښتون هم په پښتو كښې خبرې كول خپله بې عزتي ګڼله په اردو كښې خبرې كول او اردو كښې خط لیكل په خپله پښتو ژبه كښې په خبرو كښې د اردو او فارسۍ غټ غټ ټكي ورټومبل به خلقو ته د تهذیب او تعلیم نخښې ښكارېدې او چې چا له به څو ټكي انګرېزي ورتلله نو هغه خو بیا را پرې مۀ شې ـ هغه خو به ځان د باچا (انګرېز) سره سیال ګڼلو او د وخت بې وخته او د بې ضرورته انګرېزۍ ټكي استعمالول به ئې اورېدونكي متاثره كړې او په هغوي د خپل علم او پوهې رعب كېښنوي ـ كله چې خپلې ژبې پښتو ته د خلقو توجه راوګرځېده نو هغې سره ضروري وه چې پښتون د ژوند په دغه اړخ به هم ډېر ښۀ اثر وشي ، چې كله لیكل او لوستل په پښتو كښې شي نو د لوستلو د پاره ورله تابیا پكار ده نو باچا خان په خپله یوه میاشتنۍ رساله د پښتون په نوم د اتمانزو نه وېستله او په دې طریقه په پښتو ژبه كښې په اول ځل د قلمي انقلاب بنیاد كېښېښودې شۀ ـ انقلاب ورته زۀ ځكه وایم چې اولنے قدم په دې سلسله كښې پښتنو شاعرانو پورته كړۀ ـ شاعري اوسه پورې یواځې ګل او بلبل، سنه او وربل نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاپېره چورلېده ، ولې دې نوي انقلاب سره شاعري د اولسي ښېگړې يوه ذريعه وگرځولې شوه ـ پښتنو شاعرانو او ليكوالانو ته يوه نوې نخښنه كښېښودې شوه چې په هغوي پرې خپل متهونه وكوري ـ

(باچا خان او خدايي خدمتگاري ـ مخ: ۳۷۲، عبدالولي خان)

مونږ په دې نتيجه رسو چې دا تحريك د پښتون قام او ژبې ، ثقافت ، تهذيب ، تاريخ ته د لوړ مقام وركولو تحريك وۀ او د دې تحريك د پرمختگ د پاره د پښتو ادب په لاره خپل تگ كول دي ، هله به خپل مرام ته رسي خو وړومبې به دا تحريك د پښتو ژبې او ادب تحريك گرځول وي او هم هغه شان وشو ـ دې قامي تحريك يو پښتو ادب ته لويه برخه وركړه ځكه نو مونږ ورته د پښتو تحريك هم وئيلې شو ـ ځكه چې دې تحريك پښتو ادب كښې ستر پوهان، اديبان ، شاعران ، دانشوران او ليكوالان پيدا كړي دي چې پښتو ژبه ئې ژوندۍ ساتلې ده ـ په دې حقله ستر پوهاند ، اديب ، شاعر او محقق ډاكټر هما صاحب په خپله يوه مقاله كښې "تحريك او ادبي تحريك" د سر خط لاندې ليكي:

> په شلمه صدۍ كښې د باچا خان د قامي تحريك په رڼا كښې چې كوم ادب پيدا شۀ هغه البته د تحريك غوښتنه پوره كوي او مونږ دغې ادب ته د قامي تحريك نوم وركولې شو ـ

(مياشتنۍ ننگ ناموس، مردان ـ ۱۹۹۲ء)

د دې دومره اوږد بحث نه دا نتيجه راولاړيږي چې د باچا خان تحريك پښتون قام ته ډېر څۀ وركړي دي ـ پښتون قام ئې د تعليم، علم ، پوهې په رڼا منور كړے وۀ او د جهالت د تيارو نه ئې راوښتے او خپل مقام د پېژندگلو لار ئې ورته د پښتو ادب په ذريعه ښودلو يوه هڅه كړې وه چې نن هغه ارمان د هغه ستر بابا پوره شۀ او پوره كېږي ـ

دلته به د علامه اقبال د يو فارسي شعر سره دا مقاله ختمه كړم :

شعر كجا و من كجا شعر و سخن بهانه ايست
سوئے قطار مي كشم ناقۀ بے زمام را

ترجمه:

چرته شعر او چرته زۀ ، شعر او سخن خو تشه يوه بهانه ده ـ د ملت د بې مهاره اوښې د وحدت د قطار په لورې راسمول دي ـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابيات:

1. زما ژوند او جدوجهد. عبدالغفار خان ، کابل چاپ ۱۹۸۳ء
2. باچا خان او خدايي خدمتګاري وړومبے ټوک . عبدالولي خان، د چاپ ځاے پېښور، ۱۹۹۲ء
3. د برصغير پاك او هند په ازادۍ کښې د پښتنو برخه . عبدالاکبر خان اکبر ، انجمنِ اصلاح الافاغنه ،يونورسټي پبلشر افغان مارکيټ قيصه خوانۍ پېښور ، ۲۰۰۹ء
4. له پير روښانه تر باچا خانه . علی خان محسود . دانش خپرندوي ، قيصه خوانۍ پېښور
5. په سرحدي صوبه کښې د صحافتي او ادبي مجلو روايت ، د ۱۸۵۴ء تا ۱۹۷۵ء پورې . ډاکټر محمد همايون هما ، سهېل پرنټرز مردان ۲۰۰۹ء
6. خدايي خدمتګار تحريك.احمد کاکا ، يونيورسټي بك ايجنسي، پېښور ۱۹۹۱ء
7. زۀ او زما زمانه.عبدالخالق خليق، اداره اشاعت سرحد پېښور ، ۱۹۷۴
8. د رڼاګانو محفلونه . سيد صابر شاه صابر يونيورسټي بك ايجنسي خيبر بازار پېښور ۱۹۹۴ء

باچاخان عهد ساز شخصيت

9. د عبدالخالق خليق د ژوند او ادبي خدمات. مذکر شاه خليل، ملت پرنټرز لاهور، ۲۰۰۱ء
10. د ښکارندوي غوري په قصيده مشاعره. ګل باچا الفت ، کابل چاپ ۱۹۸۳ء
11. د پښتو پرون ، نن ، سبا . اسير منګل ، دانش خپرندوي، قيصه خوانۍ پېښور ۲۰۰۵ء
12. د پښتو ادبي تحريکونه . ډاکټر راج ولي شاه ختك ، پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي ۱۹۸۹ء
13. مياشتنۍ ناموس. مردان، ۱۹۹۲ء

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکټر محمد زبیر حسرت

د باچا خان بابا خبرې

❖ په ماشوموالي کښې چې څۀ عادتونه په بچو کښې پېدا شي نو چې بیا غټ (لوے) شي نو هم پکښې وي او په ډېره مشکله د هغو بدو عادتونو نه خلاصېدے شي.
(زما ژوند او جدوجهد ۱۷ مخ)

❖ رښتیا خبره دا ده چې ظالمان بهادران نۀ وي ، ډېر بُزدله او بې ایمانه وي ، بهادر سړے هېچرې په چا ظلم نۀ کوي (مخ ۲۲)

❖ یوه ورځ زما پښه ګزك شوې وه ، ډاکټر وګرم خبر شۀ ، راغے، زۀ ئې خپلې بنګلې ته بوتلم اوبۀ ئې ګرمې کړې زما پښه ئې ووینځله او بیا ئې زما په پښه پټۍ ولګوله . رښتیا خبره خو دا ده چې زمونږ د رسول صلی الله علیه وسلم په قول "خیرالناس من ینفع الناس" باندې دوی عمل کړے دے ، وایه زمونږ ، چې ناس یعنې د خدا ے مخلوق خو لا پرېږده د خپل قام، وررور او عزیز خدمت کولو ته تیار نۀ یو ، خدمت خو لا پرېږده په اور کښې

رانه ولاړ وي او ځکه خو خدا ے خوار او ذلیل کړي یو .
ما کښې چې د انسانیت ، قوم پرستۍ، وروری ، عزیزولۍ او وطن دوستۍ او د خدا ے د مخلوق د خدمت کومه جذبه پیدا شوې ده په هغې کښې زما د دې استاذ وګرم ډېر لاس دے . ما به دا فکر کوۀ چې دوی د کوم ځا ے نه راغلي دي ، زمونږ د قامه نۀ دي ، زمونږ په مذهب نۀ دي ، دلته راغلي دي او زمونږ د بچو خدمت کوي او غریبانانو ته د خپلې ګېډې برخه ورکوي او زمونږ خپل وطن دے، زمونږ خپل بچي دي، زمونږ خپل قوم دے او مونږ د هغوی د پاره هېڅ نۀ کوو. بیا به مې دې خپل قوم او ملك طرف ته خیال لاړ نو ما به دې ته ډېر فکر کاوۀ چې زمونږ خانان ، نوابان، ملایان او تعلیم یافته خلق سره د دې چې مونږ یو قوم یو ، یو ورونه او یو مذهب یو خو دا جذبه راکښې نشته چې د دې خپل غریب قوم د بچو سره امداد وکړو .
(۲۸-۲۹ مخونه)

❖ زۀ د وړوکوالي نه کفایت شعاره وم او د خپل خرڅ د پیسو نه به مې بچت کاوۀ . هم دا وجه ده چې ما پخپل ټول عمر کښې د چا نه قرض نۀ دے غوښتے او نۀ چاته مختاج شوے یم. خلقو زما نه قرضونه اخستي دي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېرو رانه خوړلي دي او زما د ورور خان صاحب مټ لړ ارت وهٔ ـ (۲۹مخ)

❖ خدائے بې نیازه دے ـ هېڅ شي او هېڅ چا ته مختاج نهٔ دے ـ کهٔ خېراتونه دي کهٔ زکات دے کهٔ صدقات دي ، کهٔ مونځ دے ، کهٔ روژه ده ، کهٔ حج دے ، دا ټول زمونږ د ښېګړې دپاره دي ، کهٔ ښهٔ کوې د ځان دپاره دي او کهٔ بد کوې هم د ځان دپاره دې دي ـ (۳۹مخ)

❖ ډېر خلق خپلې لوښه د پېسو د پاره ورکوي ـ پکار دي چې د سړیتوب په لحاظ خپلوي وشي ـ دا نه چې د دولت دپاره ځوانه جینۍ بوډا ته کښېنولے شي ـ (۴۹مخ)

❖ نو د دې داسې پېښو مخ نیوے پکار دے ، باید چې د هلك او جینۍ نه پُښتنه کېږي ځکه چې دا خو دوي د ژوند د ملګرتیا سوال دے ـ (۵۰ مخ)

❖ پېرنګیانو جرګې د انصاف او امنیت برقرارولو د پاره نهٔ وې جوړې کړې ، بلکې پېرنګیانو جرګې په پوره تدبیر د دې غرض د پاره جوړې کړې وې چې په جرګو کښې انصاف نهٔ کېږي ، پرې وي ، جمبې وي او اکثر چې به ګناه ګار سړے په سفارش یا په بډو رشوت خلاص شو نو مخالفې ډلې به د بدل اخستلو کوشش کاوهٔ او په دا شان به دا دښمنۍ پېړو په پېړو چلېدلي او

دا سلسله به روانه وه ـ پښتانهٔ به په خپلو کښې اړم وي او مونږ پېرنګیانو ته به ئې توجه نهٔ وي ـ (۵۱ مخ)

❖ کهٔ په پښتون کښې علم راشي قام به ترقي وکړي نو مونږ به هم ترقي وکړو (۲۵مخ)

❖ د قام مینه او خدمت او د حریت جذبه یواځې په تعلیم نهٔ ده ـ مونږ چې د قام خدمت او ازادۍ تحریك شروع کولو زهٔ په ښارونو کښې تعلیم یافته و پسې ډېر وګرځېدم ، ما په هغوي کښې داسې خلق پېدا نهٔ کړے شول چې د خدائے د پاره د قام خدمت ته تیار شي ـ (۲۹مخ)

❖ او چې د دوي نه ما یوسه شوم، ښارونه مې پرېښودل او کلو بانډو ته ووتم او عوامو له ورغلم ، په خلورو میاشتو کښې دومره خلق راسره راپاځېدل چې پېرنګے ورنه وویرېدهٔ ـ زهٔ دولس کاله په تعلیمیافتو و پسې ګرځېدلے یم خو د دوي نه مایوسه شوم او کلو ته ووتم نو په زرګونو خلق راسره ملګري شول ـ (۲۹مخ)

❖ ما سره د خپل قام د ښځو ډېر قدر او عزت وهٔ او ډېره همدردي مې ورسره وه ، ولې چې زمونږ په قام کښې هم لکه د نورو مشرقي قومونو په شان د ښځو قدر نهٔ وهٔ ـ دوي به د سړو نه ښکته ګڼلې شوې ـ حالانکې چې پستي او بلندي په عمل ده ، کهٔ د چا عمل پست وي ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه نر وي كهٔ ښځه ، پكار دي چې پست وګڼلے شي او د چا عمل چې اوچت وي ، نر وي كهٔ ښځه، پكار دي چې په درانهٔ نظر ورته وكتلے شي. خدائے خو نر او ښځه د دنيا د ابادۍ دوه ملګري پيدا كړي او د بشريت د ګاډي دا دوه پايې دي . دا ګاډے په يوه پايه نهٔ شي چلېدے او بيا زمونږ د پښتنو ښځې خو ډېرې پاك لمنې، حياناكې، مينه ناكې او وفادارې دي او ډېرې خدمتګارې دي. (۷۵ مخ)

❖ پښتانهٔ اوس هم د اخبار لوستو شوق نهٔ لري ، په چټي څيزونو، په بې ځايه رواجونو په زرګونو روپۍ خرڅ كوي خو په اخبار يوه پيسه نهٔ وركوي او هم دا وجه ده چې د دومره بهادر او لوے قوم پخپله ژبه كښې يو قومي اخبار نشته.

❖ چونكې زمونږ د اخبار سره مينه نشته نو ځكه زمونږ پخپله ژبه كښې اخبار هم نهٔ وهٔ. ځنګه چې ئې د اخبار سره مينه نهٔ وه دغسې ئې د خپلې ژبې سره هم مينه نهٔ وه . د تعليم يافته كسانو سره به مې چې د ژبې په باره كښې خبرې وكړې ، راته به ئې ووئيل چې پښتو لاړ څهٔ ژبه ده ؟ په دې كښې علم نشته، پښتو كښې څهٔ دي؟ ما به ورته وې چې هلكه! دا نورې ژبې خو د اسمانه نهٔ دي راكوزې شوي ، د هرې ژبې ويونكو خپلې ژبې ته

ترقي وركړې ده ، پښتنو چې خپلې ژبې ته توجه نهٔ ده كړې ، دې كښې د پښتو ژبې څهٔ ګناه ده؟ دا خو زما او ستا ګناه ده.

❖ اخبار لوستل ډېر ضروري څيز دے ؛ دې كښې د ټولې دنيا حالات دي ...... د پښتنو ښځې د نارينه و نه ذهينې دي.... زما به همېشه دا كوشش وهٔ چې د ښځو د مغزو نه د كمترۍ احساس لرې كړم . ځكه چې په دوي كښې دا احساس خودغرضو او ناپوهو سړو پيدا كړے دے. ما به خپل ټبر سره په دې خبره بحث كولو چې ښځه او نر دواړه د خدائے په نزد يو شان دي ، دروندوالے او سپك والے په عمل دے او دا به مې هم ورته وئيل چې د دې احساس په پيدا كولو كښې تاسو ښځې پخپله هم ګرمې يئ. ځكه چې ځوي ته په يو نظر ګورئ او لور ته په بل نظر او د وړوكوالي نه د جينكو په مغزو كښې دا خبره كښېنوئ چې هلكان او نارينه خدائے د جونو او ښځو نه بهتر او لوے پيدا كړي دي. بيا به مې ورته وې چې انسان د خدائے په ټول مخلوق كښې اشرف ګڼلے شي نو په دې وجه ئې د نور مخلوق نه ذمه وارې زياته ده خو زهٔ چې دې خپل قوم ته ګورم نو ماته په دوي او ځناورو كښې فرق نهٔ ښكاري . د دوي سره هم د خپلې ګېډې غم دے او ځناور سره هم د خپلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

جالي غم وي۔ دوي هم بچي راوړي او د خپلو بچو غم خوري او ځناور هم بچي زېږوي او لويوي ئې نو دوي په څهٔ اشرف المخلوقات وبللے شي ۔ دوي هم لکه د ځناورو په شان يو بل وژني ، دوي به هله اشرف المخلوقات وګڼلے شي چې دوي کښې اجتماعيت ، وروري، عزيزولي، مينه او محبت پيدا شي۔ تش په دې چې نور ځناور په څلورو پښو ګرځي او انسان په دوه پښو، اشرف کېدے نهٔ شي۔ نارينه چې مړشي ، ښځه کنتون کوي او چې ښځه مړه شي نارينه سمدستي بله ښځه وکړي۔ پکار خو دا دي چې د ښځې ښځتن مړ شي چې هغه هم بل مېړهٔ وکړي۔ (۷۷ تا ۷۹ مخونه)

- ❖ د دنيا تاريخ ګواه دے چې په کوم قوم کښې داسې اشخاص پيدا شوي دي چې هغوي د خپل قوم د اصلاح د پاره پاڅېدلي دي نو د اقتدار خاوندانو ئې مخالفت کړے دے۔ ولې چې هغوي خپل اقتدار په خطره کښې ليدلے دے ، تاسو دې خپل د خدايي خدمتګارو تحريك ته وګورئ ، څومره چې قوم کښې پوهه راغلې ده هم هاغه هومره د اقتدار د خاوندانو قدرت کم شوے دے او د خپل پيغمبر صلى الله عليه وسلم ژوند مطالعه کړئ چې خپلو ترونو ، تربورانو ئې مخالفت وکړهٔ ، د څهٔ د پاره؟ د اقتدار د پاره او د مديني خلقو

ئې ملا تړ وکړهٔ ، ولې چې د هغوي سره نهٔ مذهبي اقتدار وهٔ ، نهٔ سياسي ، يهودو چې ئې مخالفت وکړهٔ هم د اقتدار د پاره وهٔ۔ (۸۴-۸۵ مخونه)

- ❖ پښتون ژوندے قوم دے ، خو چې د ژوندي کولو خلق پکښې پيدا شي ، تر څو چې په يو قوم کښې د ژوندي کولو د پاره خلق پيدا نهٔ شي ، هغه قوم ژوندے کېدے نهٔ شي۔ (۸۵مخ)
- ❖ د زمانې د بدلون سره کهٔ قام بدل شي ترقي وکړي ، کهٔ نه وروستو پاتې شي۔ (۸۵ مخ)
- ❖ رسم او رواج پرېښودل اسان کار نهٔ دے۔ په رښتيا ډېر ګران دے او اخلاقي جرات غواړي۔ (۸۵ مخ)
- ❖ د غلطې پراپېګنډې مقابله کول پکار وي ، چې سړے پاڅېږي، ملا وتړي او خلق په حقيقت پوهه کړي او دا هله کېدے شي چې د بې غرضو هم خيالو مضبوطه ډله وي ، چې د خلقو اعتماد ئې حاصل کړے وي۔ اوچت شي چې ملك کښې وګرځي او خلقو ته غلطه خبره او حقيقت سم ورښکاره کړي۔ (۱۰۲ مخ)
- ❖ د دې دنيا تاريخ خو زمونږ په وړاندې پروت دے، چا ته چې مذهب راغلے دے او هغوي منلے او عمل ئې پرې کړے دے ، په دې دنيا اباد شوي دي ، د خوشحالۍ او امن ژوند نصيب شوے دے۔ تاسو عربو ته وګورئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د اسلام نه مخکښې د هغوي څۀ حال وۀ ؟ او چې اسلام راغے او عمل ئې پرې وکړۀ . د هغوي څۀ حال شو؟ د اسلام په وجه دوي د حکومت، دولت او عزت خاوندان شول . تاسو د هغه وخت د مسلمانانو د ژوند په هر اړخ نظر واچوئ ، غور او فکر پرې وکړئ او د اسلام د دې ټېکه دارانو په خبرو غور او سوچ وکړئ چې دا دوي چې کوم اسلام بيانوي، دا هغه د خدائے او د رسول (ص) اسلام دے کۀ د سرمايه دارو؟ او دوي چې څۀ وايي ، د خدائے دپاره ئې وايي کۀ د سرمايه دارو د پاره ئې وايي ؟ (۱۱۱مخ)

❖ خدائے پاك په قران کښې د بنی اسرائيلو د عالمانو ذکر کوي چې هغوي به د لږو پېسو د پاره د خپلو خواهشاتو د پوره کېدو د پاره د تورات او زبور په اياتونو کښې تحريفونه او تاويلونه کول . هر مذهب او مسلك چې د خود غرضو او چالاکو خلقو په لاس ورشي بيا پکښې هغه اولنے انقلابيت او روح پاتې نۀ شي، بيا د سرمايه دارو مذهب ترې جوړ شي او تش کالبوت شي. (۱۲۰مخ)

❖ په غلامۍ کښې د انسان نه انسانيت هېر شي او انساني خوبۍ پکښې پاتې نۀ شي . (۱۴۱ مخ)

❖ مونږ د خلقو د پېغورونو له کبله ډېر غلط کارونه کوو . (۱۴۸مخ)

❖ د پښتنو ودونه له رواجونو ډك وو ، ما د هغو اصلاح غوښتله نو ځکه مې د ځان نه شروع وکړه او د شريعت مطابق مې اول ډولۍ راوړه . په سبا له مې وليمه ورکړه او يو وخت مې ښه ډوډۍ د کلي خلقو ، دوستانو او خپلوانو له ورکړه . خلقو راته د ښندرې په دود روپۍ را اوچولې خو ما ونۀ منلې . کۀ څۀ هم په ډېرو زمونږ پورې وې ، په ډوډۍ کښې مو د رسم او رواج د اصلاح کولو په باره کښې تبادله خيال د خلقو سره وکړۀ . په هغه وخت کښې دا دود وۀ چې په وادۀ کښې به ټولو کسب ګرو له وادۀ ته راغلو مېلمنو پېسې ورکولې ، چا به ائينه ښوده، چا به سپېلنې لوګي کول ، چا به ډول وهلو، چا به ګلونه راوړي وو، چا به رباب کښې چاربېته وئيله ، په مېلمنو به يو لوټ مار وۀ ، کۀ د چا زړۀ به وۀ او کۀ نه خو د خپله شرمه به ئې دا حساب کسب ګرو ته ادا کولو. زما په وادۀ کښې د اول ځل د پاره دا کارونه ما بند کړل او کسب ګرو ته مې دا ووئيل چې تاسو به مېلمنو له تکليف نۀ ورکوئ . ستاسو د ټولو حق به زۀ ورکوم ولې چې تاسو زما کسب ګر يئ . دغه شان ډمې به ګډېدې ، مېلمنو به کۀ د چا زړۀ وۀ کۀ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ، پيسې به ئې ورکولې ـ سازيان به وو، جنجونه به وو، ټوپکې او غربينونه به خلاصېدل ـ لنډه دا چې ډېر فضول خرڅونه به وو ـ زما په وادۀ کښې دا ټول ما بند کړل او دا مې د دې د پاره وکړل چې د قام او ملك د پاره ډېر نقص دے او خلق ترې تنګ وو خو چا کښې ددې د پرېښودو اخلاقي جرات نۀ وۀ ـ ما د دې شيانو د مخنيوي ابتدا د خپل وادۀ نه وکړه او خلقو ته مې هم ووئيل چې تاسو هم دا بې ځايه رواجونه پرېږدئ ـ (۱۵۲ مخ)

❖ يوه ورځ زۀ د امان الله خان ملاقات له تللے وم ، ډېرې خبرې مې ورسره وشوې ـ په خبرو خبرو کښې مې ورته دا ووې ، تاله ترکي درځي ، فارسي درځي او نورې ژبې هم درځي خو خپله ژبه نۀ درځي ـ زما خبرې په هغۀ ډېر اثر وکړۀ او وعده ئې راسره وکړه چې زده کوم به ئې ـ کله چې له افغانستانه ووېستلے شۀ ، زۀ بمبئ ته د دۀ ليدو له ورغلم نو هلته ئې ماسره پښتو کښې خبرې وکړې ـ (۲۳ مخ)

❖ په کابل کښې زمونږ تعلقات د نادر خان او د دۀ د کورنۍ سره ډېر وو ـ دې په خپله وزير دفاع وۀ او ورور ئې سردار عبدالعزيز خان د معارف وزير وۀ ـ يوه ورځ ئې ما ته ووې ، څه ورشه د حبيبي ليسه (کالج) وګوره

باچاخان عهد ساز شخصيت

چې کالج ته ورغلم نو د يو جماعت د هلکانو نه مې دا تپوس وکړۀ چې "شما کيستيد؟" دوي به راته ووئيل چې " افغان هستم" بيا مې ورته ووې چې " ملك شما؟" دوي به ووې "افغانستان" بيا مې ورته ووې " افغاني مېداني که افغان هستي؟" نو غلي به شو ، غږ به ئې نۀ کوۀ نو ما به ورته ووئيل چې څنګه افغان يئ او څنګه د افغانستان اوسېدونکي يئ چې خپله ژبه نۀ درځي ـ

❖ دغه شان محمود طرزي صاحب سره چې د افغانستان وزير خارجه وۀ او ډېر لائق سړے وۀ ، په يوه لويه مېلمستيا چې دۀ د مهاجرينو د پاره کړې وه ، د ژبې بحث راغے ، يو سړي ورنه پُښتنه وکړه چې دا څنګه افغانستان دے چې افغاني پکښې نشته ـ طرزي صاحب ووئيل چې فارسي هم زمونږ د ملك ژبه ده نو ما ورته ووئيل چې طرزي صاحب! پښتو خو د افغانستان ملي ژبه ده او د اکثريت ژبه ده ، په ټوله دنيا کښې د اکثريت ژبه هم سرکاري وي ، هم دفتري ،هم تعليمي وي ـ (۱۲۳-۱۲۴ مخونه)

❖ د افغانستان او ازادو قبائلو حالت چې مې ليدۀ او پينځلس کاله مې په هندوستان ، قبائلو او افغانستان کښې ګُرزې پرزې وکړې نو په دې نتيجه ورسېدم چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

انقلاب د منډې کار نهٔ دے ، او دومره ه اسان څيز نهٔ دے ، انقلاب د سړې سينې کار دے ، انقلاب عمل او پوهه غواړي، انقلاب عالمان او پوهان غواړي چې د پوهې سره قام وروزي او انقلاب ته ئې اماده کړي ، د انقلاب د پاره د اشخاصو ضرورت دے ـ تهٔ ګوره چې زمونږ جذباتي ملګري په څومره جوش راوتلي وو، ټول لاړل خوارهٔ شول نو کښېناستم د ځان سره مې ښهٔ فکر وکړهٔ ، زهٔ په دې نتيجه ورسېدم چې زمونږ د قام د تجارت خوا ته توجه شته نهٔ د صنعت خواته ، نهٔ د زراعت خواته او نهٔ د تعليم خواته ـ د بلې خوا نه په رسمونو ، رواجونو کښې تر غوږونو ډوب دي، په خانه جنګو اخته دي ، داسې قام انقلاب نهٔ شي کولے او دا قام د دې بلاګانو نه خلاصول پکار دي چې سياسي شعور پکښې پيدا شي او دا کار يوه پرامنه فضا غواړي، تر دغه وخته پورې زهٔ په دې عقيده وم چې دا ټول کارونه انقلاب غواړي ، تشدد راته د انقلاب نزدې او د کاميابۍ لار ښکارېده ، خو د تجزبې نه وروستو راته معلومه شوه چې د جنګ په وخت کښې اسونه نهٔ څرېږي نو ځکه مې اراده وکړه چې خپل کلي ته واپس کېږم او د عدم تشدد د اصولو په بنا به کار کوم ، اول به د انقلابي اشخاصو د تعليم او تربيت د پاره قومي

مدرسې جوړوم نو ځکه اتمانزو ته راغلم ـ زهٔ چې له هجرته بېرته راغلم ، د هغو مدرسو د بېرته جاري کولو کوشش مې کولو چې پېرنګيانو د جنګ په زمانه کښې بندې کړې وې ـ (۱۲۸، ۱۲۹ مخونه)

- ❖ چې په ډلو کښې اختلاف پيدا شي کهٔ ډېر ښهٔ او زورور خلق وي هم بې کاره شي او د هغوي طاقت د يو بله په غورزولو کښې صرف شي ـ په خدمت کښې اختلاف نهٔ راځي ، اختلاف د خودغرضۍ نه پيدا کېږي ـ (۱۷۳ مخ)
- ❖ پښتانهٔ ډېر ښهٔ قام دے ، دوي په افسانو او قيصو ډېر نهٔ پوهېږي ـ کهٔ هر ښهٔ کار چې په دوي کوې نو ځان ورته نمونه کړه چې تهٔ روان شوې ، دوي هم درپسې روانېږي ـ (۱۷۵ مخ)
- ❖ هغه کار چې سړے ئې په ښکاره نهٔ شي کولے او پټ ئې کوي، سړے کمزورے کوي او د خپلو اصولو نه ئې وباسي او په سړي کښې ويرې او بُزدلي پيدا کوي ـ (۱۸۹ مخ)
- ❖ زما د ابتدا نه دا عقيده ده چې پښتون ډېر ښهٔ قام دے ، ډېر زر ئې اصلاح کېدے شي ـ په شرط د دے چې څوك ئې پوه کړي ـ دا نن چې دے په داسې بد حالت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې دے ، د دې وجه دا ده چې څوك ئې غم نۀ خوري او نۀ ئې پوهوي. (۱۹۵مخ)

❖ مونږ ټول پښتانۀ يو قام يو وروڼه يو، د يو بابا اولاد يو ، زمونږ عزت او ذلت يو دے ، کۀ چرې مونږ د رسول الله صلى الله عليه وسلم په دې حديث عمل وکړۀ چې " په ځان دې څۀ پېرزو نۀ وي په بل ئې هم مۀ پېرزو کوه" نو ډېر زر به کامياب شو ، مونږ چې د خپل پښتون ورور سره د هر سلوك اراده وکړه ، پکار دي چې د لږ ساعت د پاره په هغې غور وکړو او خپل ګرېوان کښې وګورو کۀ چرې دا کار بل څوك ما سره وکړي نو زۀ به پرې خوشحاله شم که خفه ؟ کۀ چرې زۀ په دې خوشحالېږم نو هغه کار کول پکار دي او کۀ زۀ پرې خفه کېږم نو پکار دي چې دغه کار مونږ ونۀ کړو . بله دا چې مونږ پښتنو کښې کۀ يو سړے بد کار وکړي نو په دې وجه د هغۀ ملګرتيا پکار نۀ ده چې دے پېښورے دے يا بنووال دے يا کوهاټے دے يا ډېره وال دے او زما د علاقې دے ، د بد کارو او بد چلنه خلقو ملګرتيا نۀ ده پکار ، کۀ په ځان زمونږ ورور هم وي ځکه چې د دې د لاسه قام او سوسائيټۍ ته نقصان رسېږي او هم دا خلق قام تباه کوي.

مونږ له پکار دي چې همېشه د حق ا و ښو خلقو ملګرتيا وکړو ، کۀ په مونږ کښې يو سړے بد کار وکړي مونږ ټولو له پکار دي چې د خپلې وروری او عزيزولۍ نه ئې وباسو کۀ هغه بنو وال وي، کۀ پېښورے وي ، کۀ کوهاټے وي ، کۀ ډېره وال وي ، کۀ مونږ په رښتيا په دې لاره روان شو نو زر به هغه کسان چې په بدو لارو روان دي او د چا د لاس چې پښتانۀ په دې مصيبت اخته دي د خپلو بدو کارونو نه به واوړي.

دا نن چې پښتانۀ په بدو لارو روان دي ، د دې وجه دا ده چې مونږ د ښو او بدو فرق نۀ کوو او نۀ څوك شته چې د ښو او بدو په فرق مو پوهه کړي. يو بد عمله سړے چې ووينې چې زما په بدعملۍ کښې ملا تړ کېږي نو هغه به ولې د خپلې بد عملۍ نه لاس اخلي او کۀ مونږ د ښو بدو فرق وکړو او لکه چې هر ماستختن په نمانځۀ کښې د خدا ے سره وعده کوو چې " ونخلع و نترك من يفجرك" يعني څوك چې ستا نافرماني کوي، مونږ به هغوي پرېږدو، کورکلے به ورسره نۀ کوو ، کۀ دا وعده په ځاے کړو ، پښتون به يکدم بدل شي نو مونږ له پکار دي چې په دې خبرو هر پښتون پوهه کړو او دا خبرې د هرپښتون غوږو ته ورسوو . (۱۹۸-۱۹۹ مخونه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

❖ جګړه او فسادونه مهٔ کوئ خپل مشقت کوئ او چا له رشوت مهٔ ورکوئ. (۲۰۲ مخ)

❖ د قام او ملك د خدمت د پاره خلقو قسم قسم تکليفونه اوچت کړي دي او دا د خداے يو امتحان او ترپننګ دے، د خداے کارونه ټول د خبر دي. ما له صبر کول پکار دي ځکه چې خداے د صبرناکو ملګرے دے. اخر به ئې نتيجه په خير وي، ټول عمر به دا کړاوونه نهٔ وي اخر به راحت راشي. (۲۰۴ مخ)

❖ زما دي خپلي صوبې او پښتنو سره دومره مينه ده چې زهٔ ئې بيان نهٔ شم کولے. خپل ملك کښې خپل قام سره اوږے تږے او په تکليف کښې خوښ يم نهٔ په بل ملك کښې په عيش او عشرت کښې. (۲۰۴ مخ)

❖ پېرنګيانو چې کوم امتياز قائم کړے دے، دا په نېك نيتۍ نهٔ دے، دا ئې په دې غرض قائم کړے دے چې په مونږ کښې داسې بې اتفاقي او ګړېړي وي خو زهٔ د دې په حق کښې هم نهٔ يم چې دې خبرو له دې مونږ دومره اهميت ورکړو چې زمونږه تعلقاتو او تحريك ته پرې نقصان ورسي ځکه مونږ چې څهٔ کوو نو د ځان د پاره نه بلکې د خپل قام او خپل ملك د پاره ئې کوو. د بل د پاره خو ئې نهٔ کوو. او بله دا چې تاسو ته به معلومه وي چې دا نن مونږ حکومت سره په جنګ يو،

دا خو د دې دپاره دے چې مونږه دا امتياز لرې کول غواړو او د دې په ځاے مساوات قائمول غواړو او تر هغه وخته پورې دا امتياز لرې کېدے شي چې تر کومه پورې مونږه کامياب شوي نهٔ يو او واك اختيار زمونږ په لاس کښې راغلے نهٔ وي. (۲۱۳-۲۱۴ مخونه)

❖ افسوس چې مونږ خلق د بل د ارام او تکليف خيال نهٔ ساتو ګني هم دغه ذکر مونږ ورو او پټ هم کولے شو ليکن د دې خبرې کمے هم زمونږ په عامو مسلمانانو او هندوانو کښې موجود دے. مونږ هميشه پخپل خيال پسې ځو او د بل فکر نهٔ کوو. دا يو لوے کمے دے. مونږ له پکار دي چې هميشه د خداے د مخلوق د تکليف او ارام فکر او خيال وساتو او څهٔ چې کوو نو چې اول ئې په ځان وګورو کهٔ چرې ځان له ئې خوښوو (بيا پکار دي) چې بل ورور له ئې هم خوښ نهٔ کړو. (۲۱۴ـ۲۱۵ مخونه)

❖ پښتانهٔ هم دغسې خلق دي لکه څنګه چې تاسو (د هندوستان هندوان، سيکان او نورو قوميتونو او ذاتونو خلق) يئ. څنګه چې تاسو کښې ښهٔ او بد خلق شته، دغه شان په پښتنو کښې هم شته. دا ټولې خبرې د پښتنو دښمنانو جوړې کړي دي او د هغوي پراپېګنډه ده، د دې خبرو مطلب ئې ستاسو تېرا ايستل

(c) ketabton.com: The Digital Library

او زمونږ بدنامول دي ځکه چې تاسو ونهٔ ويروي او مونږ بدنام نهٔ کړي نو بيا به په دې ملك بادشاهي څنګه کوي؟ (۲۱۹مخ)

❖ زمونږ په خلقو کښې دا يو لوے کمے او نقص دے چې مونږ همېشه د بل د کمزوريو او عيبونو د راوښکلو او لټولو په فکر او غم کښې يو او خپلو کمزوريو او عيبونو ته فکر نهٔ کوو او په دې وجه خو مونږ نن په دنيا کښې برباد او نېستمند يو ، په ځاے د دې چې مونږ بل ته ګوته ونيسو ، ځان ته ګوته نيول پکار او د نورو د اصلاح نه وړومبے د ځان اصلاح فرض ده ، اول ځان دے بيا جهان دے۔(۲۲۰ مخ)

❖ افسوس په دې دے چې مونږ سره څوك ښهٔ سلوك کوي هغهٔ ته نېغ يو او چې څوك مو سر په ډنډه وهي نو هغهٔ ته تيتېږو او دا ډېر خراب عادت دے او مونږ له داسې عادتونه پرېښودل پکار دي۔(۲۳۰ مخ)

❖ ما د ټالسټاے يو کتاب کښې چې شپږويشت قيصې ئې پکښې ليکلي دي، دا قيصه لوستې ده چې يوه چينه ده د هغې نه هر يو محلت ته نلکه راغلې ده خو د هر يو محلت خلق په دې کښې نښتي دي چې زمونږه د نلکې ابهٔ پاکې او خوږې دي او د دې نورو نلکو اوبهٔ ناپاکې او ترخې دي، دې ته هېڅوك فکر نهٔ کوي چې

دا ټولې نلکې د يوې چينې نه راغلي دي نو څنګه يوه پاکه او خوږه شوه او نورې ناپاکې او ترخې شوې؟ او اسلام خو دا تعليم ورکوي چې د مسلمان به په دې کتاب هم ايمان او عقيده وي او په وړاندينيو مذهبونو او کتابونو هم " والذين يومنون بما انزل اليك و ما انزل من قبلك " دا د دې ثبوت دے چې اسلام ټولو مذهبونو سره رواداري غوره کړې ده ۔ (۲۵۰-۲۵۱ مخونه)

❖ د هندوستان خلق هله د ترقۍ او ازادۍ معراج ته رسېدے شي چې هر چا له د خپلې عقيدې او خيال ازادي ورکړو او د هېڅ قسمه ظلم او جبر په چا ونهٔ کړو۔ (۲۵۲ مخ)

❖ مذهب خو دنيا ته د دې د پاره نهٔ دے راغلے چې د خلقو په مينځ کښې نفرت پيدا کړي بلکې مذهب خو د مينې محبت علمبردار دے۔(۲۵۴ مخ)

❖ زمونږ د صبر جنګ دے ، مونږ د وهلو او کنځلو بدل نهٔ اخلو، مونږ به صبر کوو او ځان به خداے ته سپارو ، مونږ خو خدايي خدمتګار يو ، خداے به زمونږ بدل اخلي ، د خپلو زړونو نه خود غرضي او نفاق لرې کړئ ځکه چې د دې د لاسه برباد شوي يو ، ځان کښې ښهٔ اخلاق پيدا کړئ ولې چې د ښو اخلاقو نه بغير څوك

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترقي كولے نۀ شي ، بله اے پښتنو ورونو ! زۀ په دې نۀ پوهېږم چې تاسو ولې د پېرنګيانو نه ويرېږئ ؟ دوي خو ستاسو په شان بنيادم دي، ستاسو په شان يو قوم دے، تاسو خو پرو جنبو او نفاق تباه كړئ ، ويره در كښې پيدا شوې ده ، د چا په زړۀ كښې چې د خداے ويره وي نو د هغۀ په زړۀ كښې د بل چا ويره نۀ راځي او د چا نه نۀ ويرېږي او د چا په زړۀ كښې چې د خداے ويره نۀ وي هغه د هر چانه ويرېږي نو په دې وجه چې مونږ د حكومت افسر ووينو نو ويرېږو . اے ورونو! تاسو په زړۀ كښې د خداے ويره پيدا كړئ......

چې كوم كلي كښې جلسه وي نو هلته ډوډۍ چاۍ مۀ كوئ او مۀ پاتې كېږئ او د كلي خلقو ته مې هم ووې چې چا له چاۍ ډوډۍ هم مۀ وركوئ. مونږ غريب قام يو خلقو له چاۍ ډوډۍ نۀ شو وركولے ..... اے ورونو! تاسو د خداے د پاره يوه ورځ روژه نيوې نۀ شئ؟ او كۀ ثوك ډوډۍ درله پخه هم كړي نو تاسو ئې مۀ خورئ نو چې يو ځل خلقو ته ډوډۍ پاتې شي نو بيا به داسې نۀ كوي. (**۵۵۷-۵۵۸** مخونه)

❖ مونږ خو د خداے د پاره لګيا يو د دې قوم خدمت كوو ، كۀ قوم زمونږ ملګرتيا وكړه نو دوي به ازاد شي او كۀ زمونږ مخالفت ئې وكړۀ نو دوي به برباد شي ولې چې

بغېر د قوم د امداد نه مونږ خپل منزل ته رسېدے نۀ شو . غم او فكر هغه چا سره وي چې د ځان د پاره كار كوي او ثوك چې د خداے د پاره كار كوي هغوي هېڅ غم او فكر نۀ كوي. (**۵۲۱** مخ)

❖ بې شكه چې دروغ د ثۀ وخته پورې په خلقو كښې غلط فهمي پيدا كولے شي خو چې رښتيا راشي نو دورغ پاتې كېدے نۀ شي. (**۵۲۲** مخ)

❖ اے ورونو ! هر ثۀ چې تاسو سره كېږي په هغې صبر كوئ، د ازار نه چا بازار موندلے نۀ دے او د ظلم كاسه نسكوره ده ، ثومره چې پېرنګيان په مونږ ظلم او زياتے كوي هغه هومره به زر تباه شي او مونږ به ترې خلاص شو . (**۵۲۴** مخ)

❖ ثۀ رنګه چې د خدايي خدمتګارۍ تحريك خدايي او بې غرضه تحريك دے نو كله چې خدايي خدمتګارو يو ريښتينے خدايي خدمتګار اسمبلۍ ته كامياب كړے دے ، هغه د دوي پكار راغلے دے او كله چې يو سړے دوي د خپلو غرضونو او تعلقاتو په وجه ودرولے دے نو اول خو هغه ناكاميابه شوے دے او كۀ ثوك كامياب شوے هم دے نو هغه هم د دوي په فائده نۀ دے راغلے بلكې د فائدې په ځاے جماعت ته نقصان رسولے دے. (**۵۹۸** مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ❖ ما ته بې اتفاقي د مقصد په لاره کښې خنډونه ښکارېدل او هره يوه ډله کښې چې بې اتفاقي پېدا شي نو د کاميابۍ په ځاے ناکامیابه شي۔(۲۰۸ مخ)
- ❖ قومونه خو په تشو خبرو او دعوو ترقي نۀ شي کولے ، چې په کومو قومونو کښې نېکان پاکان او بې غرضه او د خداے دپاره د خدمت خلق پېدا شي نو هغوي ترقي وکړي ۔ خداے دې په مسلمانانو کښې داسې خلق پېدا کړي۔ ۲۱۰-۲۱۱مخونه)
- ❖ افسوس چې په پښتنو کښې دا کمزوري شته چې خپله ژبه هېره کړي ــــ د ژبې په هېرېدو خپلو ته سرے پردے شي۔(۲۲۸ مخ)
- ❖ مونږ خدايي خدمتګار د چا نه بدل نۀ اخلو ، مونږ مظلومان يو، زمونږ بدل خداے پاك اخلي۔(۲۳۴ مخ)
- ❖ د هر يو تحريك انحصار په ليډر وي چې بهادر او هوښيار وي نو د تحريك خلق هم زړه ور او پوهه وي چې ليډر کمزورے او تنګ نظره وي نو د تحريك خلق هم بې زړۀ او تنګ نظره وي۔(۲۳۲ مخ)
- ❖ غلام قومونه ډېر کمزوري وي او حاکم قوم ته ټينګ نۀ وي ، حاکم قوم کښې يو قسم کشش وي او محکوم قومونه خود په خود ځان ته راکاږي۔ دغه وجه وه چې ما به پېرنګيانو سره نۀ ليدل ، هغوی به زما خلاف

پراپېګنډه کوله چې د دۀ دپېرنګيانو نه نفرت دے۔ زۀ خو خدايي خدمتګار يم او د خداے خدمت خو د خداے د مخلوق خدمت دے او پېرنګيان د خداے مخلوق نۀ دے ؟ (۲۴۷-۲۴۸ مخونه)

- ❖ زۀ د دواوې په دوره وم چې دغلته څۀ خانان او ملکان راغلل او زما نه ئې تپوس وکړۀ چې مونږ اورو چې تاسو زمونږ نه جائدادونه اخلئ او غريبانانو له ئې ورکوئ ؟ ما ورته ووئيل چې مونږ له خداے داسې ملك راکړے دے چې د دولتونو او نعمتونو نه ډك دے ، کۀ مونږ ازاد شو او دا ملك زمونږ شي او مونږ ملا وتړو ، دا ملك اباد کړو نو څوك به غريب پاتې نۀ شي ، مونږ به ټول خانان شو ، زمونږ دا اراده نۀ ده چې ستاسو نه جائداد او ملك واخلو ، مونږ خو ستاسو حالت هم ښۀ کول غواړو او دا اوږي هم مړول غواړو ، کۀ دا اوږي ماړۀ شي نو تاسو ته څۀ تاوان دے؟ کۀ تاسو د پېرنګيانو ملك ته لاړئ نو هلته نور خلق خو پرېږده د مزدورانو ئې هم بنګلې او موټرونه دي او ستاسو نه تپوس کوم چې ستاسو موټر شته ، بنګله شته؟ کۀ زمونږ تحريك کامياب شۀ نو د ملا حالت به هم ښۀ شي او د خان او ملك حالت به هم ښۀ شي، مونږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا هر څۀ چې کوو نو د ځان د پاره ئې نۀ کوو ، دا د دې قوم د پاره کوو. (۲۲۷-۲۲۸ مخونه)

❖ زۀ دې قوم ته وايم چې تاسو تر څو بې غرضه ، ديانتدار، ايماندار، په قوم او ملك مئين خلق پيدا کړي نۀ دي نو نۀ دا ملك ازادېږي او نۀ دا قوم. (۲۲۹-۲۷۰ مخونه)

❖ اے خدايي خدمتګارو ورونړو! مونږ خدايي خدمتګار يو ، خدا ے ته د خدمت ضرورت نشته، زمونږ کار د خدا ے د مخلوق خدمت دے، زمونږ کار په چا اعتراضونه او نکته چيني نۀ ده او دا زمونږ کار نۀ دے چې په نورو جماعتونو او د هغوي په مشرانو نکته چيني او اعتراض وکړو. زمونږ کار دا دے چې مونږ خپل پروګرام خلقو ته پيش کړو چې مونږ ستاسو د پاره دا غواړو او دا کار يوائې نۀ کېږي ، دا به هله کېږي چې تاسو راسره ملګري شئ ، ملك هم ستاسو او زمونږ شريك دے، قوم هم شريك دے او کار هم شريك دے. (۲۸۳ مخ)

❖ انسان چې انسان وي نو څومره همدرد وي او چې انسانيت ترې لاړ شي نو بيا څومره بې رحمه شي. (۷۰۸ مخ)

❖ خدا ے په قران کښې وايي چې ما هر قوم ته د هغوي نه يو هادي لېږلے دے ..... زما مذهب رښتيا، مينه محبت او د خدا ے د مخلوق خدمت دے. مذهب همېشه دنيا ته د اخرت او محبت پيغام راوړے دے. د کومو خلقو په زړونو کښې چې د بني نوع انسان د پاره رواداري، مينه، محبت نۀ وي او د کوم سړي په زړۀ کښې چې نفرت ، بغض، کينه وي نو داسې سړے د مذهب نه ډېر لرې وي. (۷۲۵-۷۲۶مخونه)

د زړۀ په باغ مې ډلۍ وشوه
بويه چې بيا سپرلے راځي سپړي ګلونه
عبدالغفار خان
۱۳مه جولايي، ۱۹۸۱ء

(c) ketabton.com: The Digital Library

عظمت هما

د باچا خان متحرک ژوند
د هغوي د خودنوشت په رڼا کښې

د خودنوشت یو مقصد د یو اتل د ټول ژوند د تعمیري کوششونو او جدوجهد هغه قیصې وي چې پکښې د سر لوړې او بهادرۍ د کارنامو ذکر شوے وي. دا تعمیري جدوجهد د هغه اتل د خپلې نظریې او د ژوند د تېرولو د طور طریقو سره د پوخ کمټمنټ یو سوچه اظهار وي. داسې کمېټډ اتلان د خپلې خاورې د ناموس او د خپل قام د شناخت او د سر لوړې د پاره د دنیا د هرې ستونځې مقابلې او مخ نیوي ته ښۀ په نره هر وخت تکړه او تیار ولاړ وي. په داسې اتلانو کښې بایزید انصاري (پیر روښان)، خوشحال خان خټك، ایمل خان، دریا خان، احمد شاه ابدالي او دپښتنو د سر لوړې فخر، فخر افغان، عبدالغفار خان المعروف به باچا خان (۱۸۹۰ء-۱۹۸۸ء) دے چې خپل ټول ژوند ئې د پښتنو د شناخت، یو والي او خپله خاوره د سامراجي استبداد د پنجو نه په ازادولو کښې تېر کړے وۀ. هغه د ازادۍ په قیمت پوهه یو زیرك او مدبر سیاستدان وۀ. د هغۀ سیاسي شعور دومره تېز او تاند وۀ

چې په ماشوم والي کښې د تاند سماجي شعور له برکته د پښتنو د خدمت جذبه په زړۀ کښې غزونې وکړه او دا جذبه په باچا خان کښې د هغوي د شپږم جماعت استاذ چې د مشن سکول هېډماسټر وۀ، ماسټر وګرم، چې په مینه او اخلاص ئې د خلقو خدمت کوۀ، له کبله راپېدا شوې وه. باچا خان په خپل کتاب کښې لیکي:

> مسټر وګرم چې به کومه تنخواه اخستله د هغې نه به ئې زمونږ بې وزلو هلکانو ته وظیفې ورکولې.

هغه وړاندې لیکي:

> ما کښې چې د انسانیت، قوم پرستۍ، ورورولۍ، عزیز ولۍ، وطن دوستۍ او د خدا ے د مخلوق د خدمت کومه جذبه پیدا شوې وه په هغې کښې زما د دې استاذ وګرم ډېر لاس دے.

او دا هم د ماسټر وګرم په باچا خان د بې لوثه خدماتو اثر وۀ چې هغوي د علم د رڼا له برکته خپل قام ترقي یافته قومونو په صف کښې ودرول غوښتل او د دې د پاره ئې په ۱۹۱۰ء کښې د مولوي عبدالعزیز سره په اتمانزو کښې یوه مدرسه جوړه کړه او دا مدرسه چې سر پرستي ئې حاجي عبدالواحد صاحب د ترنګزو کوله، په ۱۹۲۱ء کښې د ازاد سکولونو د یو Chain د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خورولو هغه بنیادي تیګه ده چې په پښتنو کښې د سیاسي او سماجي شعور په بېدارولو ، د غلطو رسمونو رواجونو د بېخ کنې سبب هم وګرځېدهٔ. دا نهٔ هېرېدونکي واقعات د باچا خان د ژوند هغه پاخهٔ بنیادونه دي چې پرې د باچا خان د سیاسي او سماجي خدماتو ماڼۍ ښه مضبوطه ولاړه ده . د هغوي د خودنوشت په امېل کښې دا نه هېرېدونکي واقعات لکه د غمي پرقېږي . د باچا خان په دې خود نوشت کښې په هره دوېمه پېره کښې د پښتنو د تتلې زېلي ژوند د ښېزاره کولو ، د بې ځایه رسمونو رواجونو د مونډ نه د اېستلو، د توهماتو د دنیا نه د سر راوښکلو خبرې لیکلې شوي دي . هغه د خپلې ځوانۍ قیمتي وخت د ملك په مختلفو جېلونو کښې صرف او صرف دې د پاره تېر کړے وهٔ چې پښتنو له خپل نوم، عزت او شناخت وګټې او پېرنګے د خپلې خاورې نه په کډه اچتولو مجبور کړي . په خپله خاوره د خپل اختیار او د پښتنو د سرلوړۍ خبره هغه زوړ روایت دے چې په دې سیمه د مودو نه راروان دے . باچا خان هم د دغه مړني روایت تسلسل دے . هغه باچا خان چې پخپله خو د یو لوے زمیندار نیازبین ځوے دے خو د دغه نیازبین باچا خان په نیازبین زړهٔ کښې د پښتنو د یو والي او سر لوړۍ فکر په غورځنګونو وي او په خود نوشت کښې لیکلے دا خبرې د هغوي د فکر انګازې دي.

> مونږ پښتانهٔ د امام حسین علیه السلام ډېر عزت کوو ځکه چې امام حسین علیه السلام د حق او جمهوریت د پاره راپاڅېدلے وهٔ او مونږ هم د حق او جمهوریت د پاره راپاڅېدلي یو . هغه هم مظلوم وهٔ ، مونږه هم مظلومان یو ، هغه د جمهوریت حق ګټهٔ او مونږه هم جمهوریت ګټو، هغهٔ هم د امن د پاره کار کوهٔ او مونږ هم د امن د پاره کار کوو.

د باچا خان په زړهٔ او ذهن کښې دا سپېځلي افکار او جذبات هسې نه دي راپېدا شوي . د انسان په ذهني جوړښت کښې د هغهٔ د چاپېرچل او د کور د ماحول هم ډېر زیات لاس وي . باچا خان په دې خبره ویاړ کوي چې زما د کور وګړي قام پرست وو . باچا خان لیکي:

> زما پلار بهرام خان د نورو خانانو په شان حاکم پرست نهٔ وهٔ او نهٔ ئې د دوي خدمتونه کول . زما د نیکهٔ هم دغه حال وهٔ . کله چې پېرنګیانو د بونېر د نیولو په غرض په بونېر حمله وکړه او د سورکاوۍ غزا وه نور خانان د فرنګي ملګري وو او سیف الله خان د قام پرستۍ ، دا رنګې زما غور نیکهٔ عبیدالله خان بابا ازاد خیال

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېاوړے مشر وۀ چې د هغه وخت د حاکم
سلطان محمد خان طلايي د لاسه پانسي شۀ.

دا ټولې خبرې د باچا خان په زړۀ او ذهن نقش وې او دې سره سره د پېرنګي په پښتنو د هېڅ بې هېڅه ظلم او ناکړدو سترګو ليدلے حال او بيا په تېره تېره په حجره کښې ناست مېلمنو نه په خوږ اواز کښې د خوشحال خان خټك داسې قسمه شعرونه اورېدل :

خو وانۀ خلي له غليمه انتقام
مرد نۀ خوب کا نۀ خوراك کا نۀ ارام
چې د ننګ او د ناموس اندوي نۀ وي
د هغۀ سرې به نۀ وي احترام
کۀ همت او حميت غېرت پکښې وي
تر ځښتنه نه بهتر ګڼه غلام

به ضرور د زلمي غفار خان په زړۀ او ذهن کښې د دشمن نه د کرکې، په ازاده فضا کښې د ساه اخستو ارمان او په خپله خاوره د ننګ کولو جذبه راپاروله.

د باچا خان د کتاب جملې د دغه لمبه لمبه جذبه په غورځنګي اسلوب کښې لکه د سمندري موجونو چپې وهي او چې کله د دغه لمبه لمبه جذبو د عملي کولو وخت راغے نو باچا خان بيا يواځې نۀ وۀ.

میں اکیلا ہی چلا تھا جانب منزل مگر
لوگ ساتھ آتے گئے اور کارواں بنتا گیا

په مصداق د باچا خان سره د هغوي په تعليمي او اصلاحي زيار کښې مولوي عبدالعزيز ، مولوي فضل ربي، فضل محمود مخفي، مولوي تاج محمد او بيا په تېره تېره د حاجي صاحب تورنګزو ملګرتيا او سرپرستي د باچا خان حوصله نوره هم پورته او تانده کړه او دا هم د دغه ملګرو برکت وۀ چې ډېر زر د ازاد سکولونو او د اصلاح الافاغنه په نوم د يو انجمن تابيا وشوه. د باچا خان کليو په کليو ګرځېدل او په خلقو کښې د تعليمي او سماجي شعور د بېدارولو دا سلسله د سرسيد احمد خان هغه کوششونه دوباره راتازه کول دي کوم چې هغه د خپل قوم د تعليمي تقاضو له مخه د مدرسته العلوم د جوړولو د پاره کړي وو. په دې حواله باچا خان د پښتنو سرسيد احمد خان وۀ. ځکه چې د تعليمي رڼا د خورولو په مد کښې د دواړو رهبرانو په کوششونو او هلو ځلو کښې يو شان والے ښکاري. باچا خان وايي چې زۀ به چرته هم په دوره تلم نو پښتنو به راباندې ډوډۍ خوروله ، ما هغوي ته ووې چې تاسو په ډوډوۍ څومره خرچ کوئ ، دغه نغدې ماله په چنده کښې راکوئ چې په تعليمي مد کښې د قام د بچو په خبر ښېګړه راشي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مدرسة العلوم د جوړولو د پاره هم دغه طريقه سر سيد احمد خان هم خپله کړې وه ـ مولانا حالی په حيات جاوېد کښې ليکي:

> سر سید نے بہادر برکت علی خان کو ایک خط لکھا جس کا خلاصہ یہ تھا کہ آپ سے اور سب دوستوں سے یہ درخواست ہے کہ جو کچھ آپ یا اور احباب میری مہمان داری میں صرف کرنا چاہیں ازراہِ عنایت اس کی لاگت نقد عنایت فرمائیں ۔ میں نے اکثر دوستوں سے اسی طرح دعوت کے بدلے نقد روپیہ لیا ہے اور اس کو کالج کے چندہ میں جمع کر دیا ہے۔

دې سره د سر سيد احمد خان د تهذيب الاخلاق اجراء او د باچا خان په ۱۹۲۸ء کښې د پښتون رسالې اشاعت مقاصد او اهداف هم يو شان والے لري۔ باچا خان ته معلومه وه چې په دنيا کښې هيڅ قوم بغير د خپلې ژبې نه ترقي کولې نۀ شي ځکه هغوي په خود نوشت کښې ليکي:

> ما دا اراده وکړه چې ضرور به يوه رساله په پښتو کښې د خپل قوم د پوهولو ، د دنيا د حالاتو نه خبرولو او د خپلې ژبې طرف ته د مائل کولو د پاره جاري کوم۔

او د باچا خان دې کلکې ارادې په ۱۹۲۸ء کښې عملي شکل واخستۀ او د ژبې د ترقۍ د پاره د انجمن د سپورې لاندې د سالانه مشاعرو انتظام په ملك کښې د انقلاب د جذبې د پيدا کېدو سبب وګرځېدۀ او د دغه انقلابي جذبو له کبله د پښتنو په خاوره په سرو جامو کښې ملبوس د خدايي خدمتګارو په نوم يو دروند فوج تيار کړے شۀ چې ښه په نره ئې د سامراج د ناجائزو پاليسيو غندنه کړې ده او په هر فورم ئې د پښتنو د حق چغه وهلې ده او دا نن چې مونږ د پښتونخوا په نوم د يو ځانګړې شناخت دعوه کوو نو دا د باچا خان د اوږد جدوجهد ثمرات دي۔

باچا خان د خپل مقناطيسي او اثري شخصيت له کبله په غېرتمندو پښتنو او د برصغير د سر اېستلي ليډرانو کښې يو شان مقبول او معروف وۀ۔ څنګه چې د هغۀ په تقرير کښې تاثير وۀ ، دغه شان د هغۀ په تحرير کښې هم خوږلت ، سلاست او رواني محسوسېږي۔ د هغۀ د ليك غېر تصنع انداز او د زړۀ نه د راوتي خبرو سوچه ادبي اظهار د هغۀ د خودنوشت ښکاره خصوصيات دي او فطرتاً د هشتنغر په خاوره کښې د ژبې خوږلت ، روان او بهاند انداز اخلے شوے دے او ورسره د هشتنغر د اديبانو په ليك کښې ځاے په ځاے د متلونو پيوندکاري د ژبې نزاکت او خوارۀ يو په دوه کړي دي۔ د ژبې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

حواله د باچا خان یو ځانګړے انداز د ے۔ د علامه اقبال خبره
بات جو دل سے نکلتی ہے اثر رکھتی ہے او د زړهٔ د کومي نه د راوتې خبرو کښې نهٔ څهٔ کوټ او تصنع وي۔ دا خودنوشت د هر قسمه تصنع او رنګ امېزۍ نه پاکه ده۔ څنګه چې د باچا خان شخصیت ایغ نېغ او بې باکه وهٔ ، دغه شان ئې په لیك کښې هم ریښتین توب ، صفايي او بې باکي لیدے شي۔ د باچا خان د بې باکۍ دا انداز وګورئ ؛

> کانګرس خو د پېرنګیانو سره د شپېتو کالو راسې د ازادۍ اخستلو د پاره په جدوجهد لګیا وهٔ ، خو انګرېزانو ورته پوره ازادي څهٔ چې نیمګړې ازادي هم نهٔ ورکوله مګر کله چې پښتانهٔ ورسره په دغه جنګ کښې ملګري شول او پښتنو په قیصه خوانۍ، تکر، اتمانزو ، کوهاټ، هاتي خېلو او میروس کښې قربانۍ ورکړې او دغه شان زمونږ د قبائلي علاقې غېرتي پښتنو دې پښتنو سره د هندوستان د ازادۍ په لاره کښې غزاګانې وکړې۔ د انګرېزانو توپونو او ټېنکونو ته ئې خپلې سینې ډال کړې او د دوي مخې ته لکه د غر ودرېدل نو

باچاخان عهد ساز شخصیت

> انګرېزانو هله د هندوستان ازادۍ ته غاړه کېښوده۔

د باچا خان د ژوند قیصه د سیاسي غرزو پرزو نه ډکه ده۔ ځکه د هغوي د خودنوشت په هره جمله کښې یو جوش او ولوله محسوسېږي او دغه د ولولې د احساس قیصې چې څوك هم لولي نو په مړو زړونو کښې به هم یوه نوې ولوله ، جوش او متحرك احساس پیدا کېږي۔

په دې خود نوشت کښې د هغه ازغنو لارو قیصې هم چېړلے شوي دي چې په هغې د تګ نه پس قام ارومرو د رفعتونو بام سر کولے شي۔ دا خود نوشت د باچا خان د خپل قام سره د مینې اخلاص همدردۍ او د عشق داسې داستان د ے چې شروع ئې د پښتنو د سر لوړۍ نه کېږي او اختتام ئې ـــ نه رښتیا ـ ـ ـ ـ د پښتنو سره د مینې په دې قیصې کښې د اختتام ټکے هډو د سره لیکلے شوے نهٔ د ے۔ د باچا خان محبوبا پښتون قام به هم دغسې د سرلوړۍ ژوند تېروي۔

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library